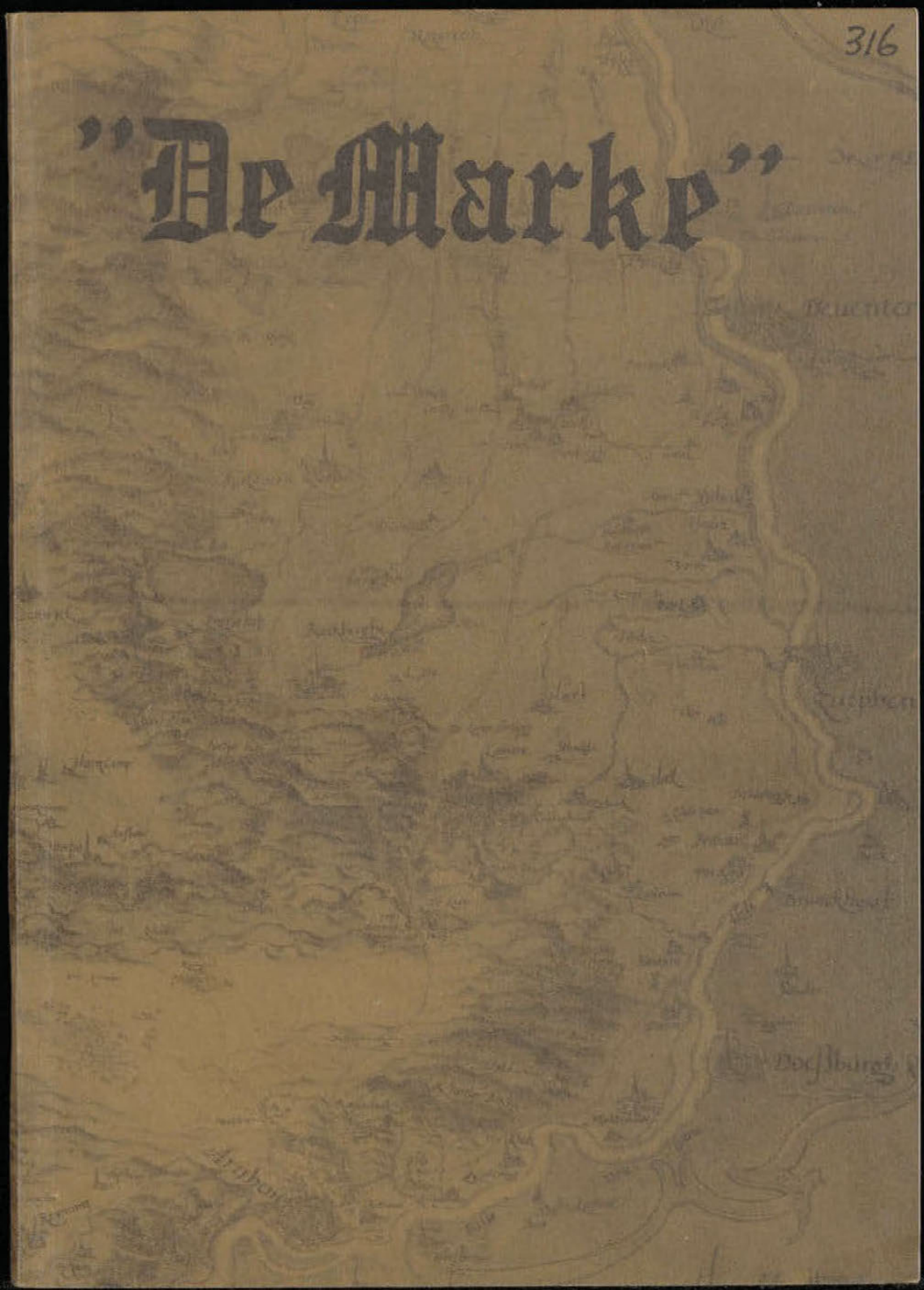

"De Marke"

De Marke, orgaan van de Oudheidkundige Vereniging "De Marke".
Beekbergen - Brummen - Eerbeek - Hall - Klarenbeek - Loenen.

17^e jaargang april 1993

Bestuursleden:

H. Phielix, voorzitter

Meengatstraat 108, Brummen. tel.

05756 - 2068

R.W.P. de Vries, secretaris

H.A. Grizellstraat 21, Eerbeek.

08338 - 51033

J. Zengerink, penningmeester

Rhienderensestraat 53, Hall.

08338 - 51960

J.M. Helffrich - v.d. Kleij

Boerhaavelaan 66, Eerbeek.

08338 - 51691

W. Klomp

Langschoten 71, Loenen.

05765 - 2276

Redactiecommissie:

J.A. de Ruyter,

J. Coenraads,

M. Kobussen.

B. Derksen

Redactiesecretariaat:

Volmolenweg 4

6961 VN Eerbeek

Voorwoord

Het is ons wederom gelukt een gevarieerd nummer van ons mededelingen blad samen te stellen.

De trouwe lezers zullen ook enkele nieuwe namen van auteurs ontdekken.

We houden ons aanbevolen voor copy voor het volgende nummer. U kunt kontakt opnemen met een van de redactie leden.

Veel leesplezier toegewenst

De Redactiecommissie

Inhoudsopgave

1. Aanhef: De Marke
2. Voorwoord
3. Inhoudsopgave
4. Huize Groenouwe
5. Hervormde Gemeente te Brummen
6. Licht in de Verte
7. Verdeling van de Marke van Eerbeek, Hall en Coldenhove
8. 125 jaar geleden in de Marke-dorpen
9. Geschiedenis van het Apeldoornsch Kanaal (een aanvulling)
10. De Eerbeekse beek
11. Index

"Huize Groenouwe"; Loenens buitenpaleis aan rand van Imbos.

Het kapitale landhuis "Huize Groenouwe", dat meer weg had van een buitenpaleis aan de Imbosweg in Loenen, heeft veel betekend voor de Loenenaren. Tientallen vonden er werk bij de bouw die twee jaar duurde. Later werkte veel personeel in het hotel dat in het landhuis gevestigd werd. Menigeen betreurt het in hoge mate dat het riante hotel "Zilven", dat kort voor de bevrijding in vlammen opging, niet is herbouwd. Tot diep in de jaren vijftig is de ruïne nog te zien geweest. Alleen de torenconstructie bleef staan met een paar muren. Wel kon de kelderwoning van het personeel behouden blijven.

Eerste steen.

Huize "Groenouwe" is in 1919 gebouwd in opdracht van het vermogende echtpaar Broese. De eerste steen, die nu nog in de funderingen te vinden is te vinden, werd op 13 september 1919 gelegd door mevrouw Broese. De bejaarde Wolter Broese en zijn echtgenote Jeanette Emilia Wieseman, die hun geld hadden verdiend met een grote plantage en suikerfabriek in Nederlands Indië, lieten hier het grote buitenhuis bouwen. Aanleg van weg en landhuis nam maar liefst twee jaar in beslag. De inwijdingsdag was op 27 augustus 1921 door Wolter Broese.

Op de inwijdingsdag werd het volgende gedicht voorgedragen:

*"Groenouwe's hoop, Groenouwe's streven
Is, om aan 't nageslacht te geven
Wat waarde geeft aan ons bestaan
't Is voor elkander liefde kweken
Dan zou de band des bloeds niet breken
En eensgezind zou 't verder gaan
Dat is Groenouwe's heil'ge taak
O dat 't tot werkelijkheid geraak
Dan is wat van haar wordt verwacht
Verwezenlijkt aan 't nageslacht"*

Groenouwedag.

Op vele manieren hebben de kinderen Groenouwe dit doel proberen tot uitdrukking te brengen. Er was een feestspel, dat jaarlijks werd gehouden. Later werd dit de "Groenouwedag", die ieder jaar in september werd en nog wordt gehouden.

Toen alles voor de wind ging in Indië genoot de familie van Groenouwe. Dit alles veranderde toen de tijden veranderden. De wereldcrisis maakte een eind aan de voorspoed en er werden offers gevraagd van de familie om Groenouwe's bestaan te handhaven. Bij het overlijden van mevrouw Broese waren de plantage en suikerfabriek in Indië stil gelegd en daardoor verloor Groenouwe haar basis. De familie kon het dure huis niet meer bewonen en het werd als hotel verhuurd om haar in stand te houden in afwachting van betere tijden.

Zeven kinderen.

Het echtpaar had zeven kinderen. Wilhelmina, Suzanna, Wolther, Jeanette, Emilie, Adolf en Francine. Kinderen en kleinkinderen kwamen nadien graag op vakantie in het grote landhuis met 120 hectare grond. Niemand behoefde zich hier te vervelen. Er waren golfbanen, een zwembad en tennisbanen. Er was een riant ingerichte muziekkamer en eigen schooltje.

Dependance.

Wolter Broese was bij de bouw niet zeker dat hij het geredkomen van het familiehuis zou meemaken. Zijn gezondheid was niet zo goed meer. Daarom werd er besloten om eerst een kleinere woning te bouwen, die later zowel voor tuinmanswoning als voor logeergelegenheid zou kunnen diene. Bij de eerste steenlegging in 1919 stond de tuinmanswoning er al. Wolter Broese heeft hier vaak vertoefd. Op 13 september was er in deze woning bij de eerste steenlegging een feestmaal, waarbij de gehele familie aanwezig was. Ook aannemer Bezuijen uit Voorburg. Tot 1932 diende de tuinmanswoning als dependance van het Grote Huis, waar gerepeteerd werd voor familievoorstellingen.

Pension Cleria.

Toen het landhuis als hotel verhuurd moest worden zijn de dames Grimmelt, die op het hotel Zilven werkten, hier gaan wonen. Ze hadden er ook een eigen pension, dat pension "Cleria" genoemd werd. Toen de dames verhuisden naar een rusthuis gingen de Groenouwers er zelf vakantie houden. In de oorlog woonden er vele personen in de tuinmanswoning. Kort na het verlies van Huize Groenouwe ging ook deze woning als gevolg van een schoorsteenbrand in 1947 in vlammen op, inclusief alle huisraad. Wederom een gevoelige tegenslag voor de Groenouwers. Er werd echter besloten de woning weer op te bouwen. Het nieuwe huis heette "De Zilvenspreng", dat eenvoudiger van opzet was dan de vorige. Hiermee kreeg de familie de beschikking over een riant vakantiehuis, waar nog jaarlijks gebruik van wordt gemaakt.

Suikerfabriek.

Wolter Broese van Groenou had in Java, 15 km. ten oosten van Djokjakarta, een plantage "Tandjong-Tirto" en suikerfabriek. In 1908 was de aanplant van de suikerfabriek 300 hectare. Dat breidde later uit tot 1000 hectare. Het suikerriet werd in de fabriek verwerkt. Het bedrijf maakte forse winsten. Maar door het toeslaan van de malaisejaren omstreeks 1935 moesten de Broeses Indië verlaten. Later in 1979 hebben kleinkinderen van de oprichter de plantage en fabriek nog opgezocht. De gebouwen waren bouwvallig geworden.

Koninklijke familie.

De sfeervolle entourage van hotel "Zilven" midden tussen de bossen trok veel klandizie. Zilven werd zelfs een geliefd oord van de mensen die in goeden doen waren. Zelfs de koninklijke familie kwam naar Loenen toe. Lang heeft de glorie niet geduurd. Aan het eind van de tweede wereldoorlog op 24 maart 1945 brak een onhoudbare brand uit. Op dat moment verbleven er Duitsers in

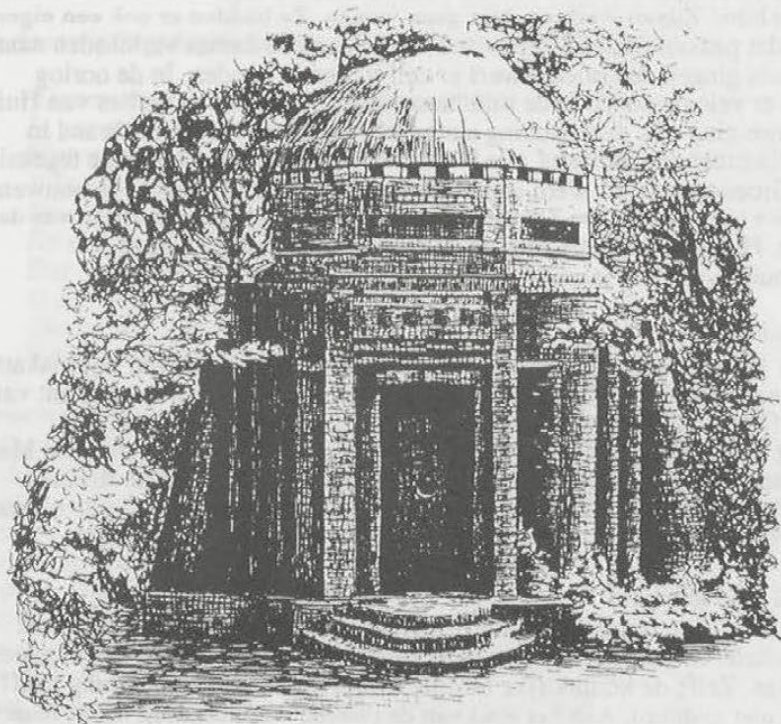
het hotel. De juiste oorzaak van de brand is nooit achterhaald. Jarenlang zijn de ruïnes een trieste herinnering gebleven aan een bijzondere architectonische schepping op een ongewone plaats.

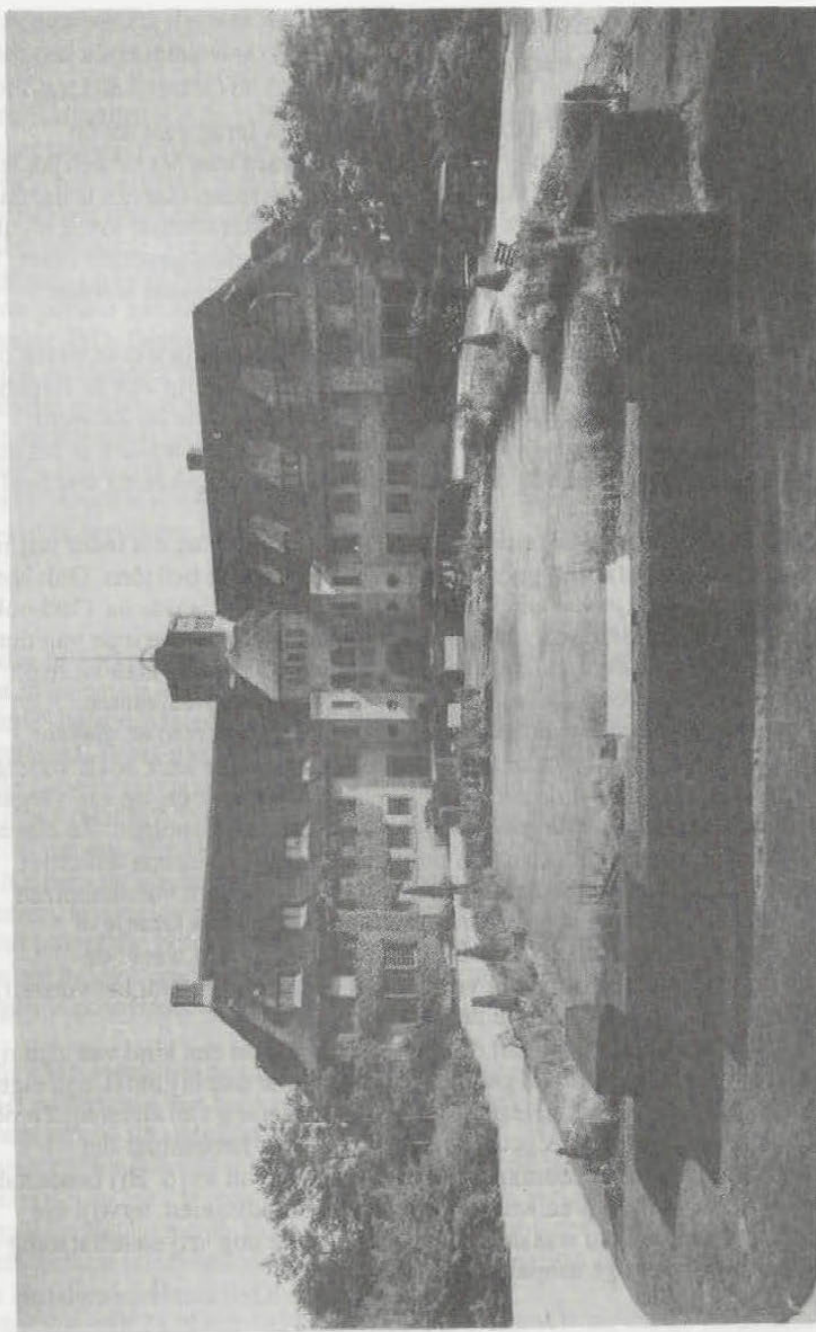
Mausoleum.

Kort na het gereed komen van het landhuis liet Broese aan rand van het landgoed een mausoleum bouwen. In zeven nissen van dit monument zijn de urnen geborgen met de stoffelijke resten van de stichters, hun kinderen, klein- en achterkleinkinderen. Het getal zeven is tevens verankerd in het wapen van de Groenouwers. Het stelt een meteoroor voor met zeven vallende sterren. Een embleem dat tijdens de jaarlijkse reünie van de familieleden nog altijd een gewichtige rol speelt. Altijd worden dan bij het mausoleum de stichters van Groenouwe herdacht met een toespraak en bloemlegging.

Het landgoed met koetshuis waarin beheerder Peter Dorland woont, De Zilvenspreng, kelderwoning en andere gebouwen, zijn nog in het bezit van de Stichting gevormd door nazaten van Wolter en Jeanette Broese.

Martien Kobussen (maart 1993)

Grepen uit de geschiedenis van de Hervormde gemeente te Brummen.

Hoewel de geschiedenis van de Brummense kerk terug gaat tot de Middeleeuwen zullen we ons voorlopig bezig houden met het kerkelijke leven in de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw. De reden hiervan is dat na de Franse tijd de Hervormde kerk een nieuwe organisatiestructuur kreeg en dat het grootste deel van het kerkelijke archief zich sindsdien gevormd heeft. Voor het schrijven van dit artikel zal juist daarvan gebruik gemaakt worden.

Om de plaatselijke situatie goed te begrijpen is het nodig iets te weten over de Hervormde kerk op landelijk niveau. Deze nam in de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een bevoorrechte positie in. Ze werd aangeduid als "(Nederduits-)Gereformeerde" kerk. Een staatskerk is het nooit geweest, maar de invloed van de kerk op de staat (en omgekeerd) was heel groot.

Eén van de idealen uit de Franse revolutie was de opvatting dat ieder vrij is de door haar of hem verkozen godsdienst in het openbaar te belijden. Ook kon er niet langer sprake zijn van een "bevoorrechte" kerk. Dit leidde na 1795 ook in ons land tot de officiële scheiding van kerk en staat. In een periode van tien tot vijftien jaar ontstonden plaatselijke Hervormde gemeenten "nieuwe stijl". Er was geen overheidstoezicht meer op de benoeming van predikanten, kerkmeesters (belast met het beheer der kerkelijke goederen) en diaken.

Anderzijds was er geen sprake meer van een beschermde kerk zoals voorheen. Deze ontwikkelingen werden echter al snel bedreigd door de, op een vèrgaande staatsinmenging gebaseerde politieke denkbeelden van Napoleon. Ze bleven doorwerken, ook toen de keizer het politieke toneel van Europa definitief verlaten had. In verschillende landen keerden de verdreven vorstenhuizen terug, ook in Nederland met de aankomst van de prins van Oranje te Scheveningen in november 1813. De tijd die nu aanbreekt wordt de "Restauratie" genoemd omdat in veel landen geprobeerd wordt het vorstelijke absolutisme uit de 18de eeuw te herstellen.

Koning Willem I is als "verlicht despoot" dan ook echt een kind van zijn tijd. Hij heeft veel goeds tot stand gebracht, maar volgde daarbij liefst zijn eigen ideeën en liet zich weinig gelegen liggen aan de mening van anderen. Zo ook bij de vastelling van het "Algemeen Reglement voor het bestuur der Hervormde kerk in het Koninkrijk der Nederlanden" in 1816. Hij benoemde een commissie van elf predikanten om daarover te adviseren, terwijl het concept al klaar lag! Nu was de kerk als organisatie nog vrij onzelfstandig waardoor een krachtige aanpak ook wel nodig was.

Het Algemeen Reglement regelde de organisatie van de Hervormde kerk alsof het een vereniging was, van hoog tot laag. Er is een landelijk hoofdbestuur (de Synode) en er zijn provinciale, classica en gemeentelijke besturen. Laatstgenoemde zijn de plaatselijke kerkraden. Artikel 84 van het reglement bepaalde dat in alle gemeenten "waar de stoffe daartoe niet geheel ontbreekt" een kerkraad moest komen. Deze bestond uit de predikant(en) met de ouderlingen (gekozen uit "de achttingwaardigste, kundigste en voornaamste leden der gemeente") en de diakenen.

In Brummen ontbrak de stof om een kerkraad te vormen niet en zo worden op de eerste januari van het jaar 1817 in de kerk als ouderling bevestigd: J.J.

Valckenier, P.D. Dubois en H. Cromhout, en als diaken: Jan Breuking, Gerrit Noorman en Hendrik Bouwhof. Achterswaardig, kundig en voornaam zijn de ouderlingen zeker: zo was Valckenier burgemeester (toen nog "schout") en Dubois gemeentesecretaris.

Op 4 april komt men voor het eerst in de kerk bijeen, alleen Valckenier ontbreekt "wegens ambtsbezigheden". De vergadering wordt voorgezeten door de 52-jarige predikant Johan Herman Meiling.

Omdat de kerkelijke fondsen er niet al te rooskleurig voor staan wordt meteen in de eerste vergadering van de kerkeraad "met een algemeen geestdrift" besloten te streven naar verbetering. In navolging van andere gemeenten zal men "een zakje ten behoeve van de kerk laten omgaan".

Voor de tweede vergadering, ruim drie maanden later, moeten de kerkeraadsleden bijtijds op: om 8.00 uur 's-morgens komt men bijeen om de kerkvisitatoren te ontvangen. Het zijn de predikanten Overduin uit Arnhem en Kreenen uit Velp. Namens de classis oefenden de visitatoren het toezicht uit op de gemeenten, kerkraden en predikanten. Ongetwijfeld zullen alle aanwezigen zich wat onwennig gevoeld hebben in deze voor hen nieuwe situatie. Welke vragen het bezoek precies gesteld heeft weten we niet, wel dat daarop "tot hun genoegen is geantwoord geworden".

Vóór 1816 werd met de term "kerkfabriek" aangeduid het fonds bestemd voor het onderhoud van het kerkgebouw. Het werd beheerd door de kerkmeesters. In de vergadering van 26 september 1817 wordt door kerkmeester Hendrik Cromhout de rekening over de jaren 1804 t/m 1816 overgelegd. Het lijkt op een inhaaloperatie, na een periode van onduidelijkheid op organisatorisch gebied. In diezelfde vergadering worden "ter ondersteuning" nog drie kerkmeesters benoemd. Het zijn: Gerrit Jan van Helbergen, Jan Teunissen Honders en Hendrik Dijkman.

In de notulen van 23 maart 1818 vinden we een aanwijzing dat de financiële

situatie moeilijk blijft. Men besluit alle lidmaten te "tauxeren". De "aanzienlijksten" worden geacht tien stuivers te kunnen bijdragen, de "geringeren" zes en de "geringsten" twee. Hierop zal echter alleen een beroep worden gedaan als het "kerkzakje" niet genoeg opbrengt.

Opmerking verdient ook het besluit om vreemdelingen die in de kerk begraven willen worden voortaan ten behoeve van de kerk twaalf gulden te laten betalen. Het begraven in de kerk is in deze tijd nog gebruikelijk. Ruim tien jaar later zal dit definitief verboden worden, wat in Brummen geleid heeft tot de aanleg van de begraafplaats aan de Voorsterweg.

Als op 20 mei de jaarlijkse kerkvisitatie plaats vindt zijn slechts twee ouderlingen en één diaken aanwezig. Na afloop "scheidden de heren met zegenwensen en wierden weer door den ouderling uit de kerk geleid". Zouden ze opmerkingen gemaakt hebben over het feit dat de kerkeraad maar voor de helft aanwezig was? Het lijkt erop want in de eerstvolgende vergadering wordt een bocterregeling ingesteld voor leden die zonder gegronde redenen verstek laten gaan. Per keer zullen zij één gulden moeten betalen "ten behoeve der armen".

In december wordt besloten om in de kerk enige "noodbanken" te laten zetten "ter beter plaatsing der vrouwen" (die blijkbaar apart zaten). Ook wordt dan aan de verschillende leden gevraagd of zij hun functie willen "continueren". Allen stemmen daarmee in. Er is nog geen sprake van kiesrecht voor de lidmaten!

Dat het kerkgebouw en de inrichting daarvan meer aandacht krijgen blijkt uit een in april 1819 gedaan voorstel van de kerkmeesters om de preekstoel te verplaatsen en nieuwe banken te laten maken. De financiën laten dat echter niet toe. Dit wordt duidelijker door de uitkomsten van een onderzoek naar de toestand van de kerkgebouwen in het hele land, dat enkele maanden later wordt gehouden. Willem I wilde middelen beschikbaar stellen om daarin verbetering te brengen. Ook de Brummense situatie moest in kaart gebracht worden. Hierdoor weten we dat de Hervormde gemeente op 1 juli 1819 1655 zielen telde, terwijl in de kerk niet meer dan 432 toehoorders een plaatsje konden vinden. Vergroting van de kerk zodat er zo'n 800 à 900 kerkgangers in kunnen wordt noodzakelijk geacht. Dit zou het beste kunnen gebeuren aan de zuidzijde in de vorm van een halve cirkel met een diameter van ruim 50 Rijnlandse voeten (een Rijnlandse voet is 31,39 cm). De kerk zelf was 100 voet lang en 31 voet breed. De kosten van de verbouwing worden geraamd op bijna dertienduizend gulden. Een dergelijk bedrag kan de kerk niet opbrengen; het kan "ook met den besten wil van de weinige gegoede leden der gemeente niet worden gevorderd".

Hoe slecht de financiële situatie is weet ds. Meiling maar al te goed. In het

verleden "heeft men reeds onderscheidene vrugteloze pogingen beproefd de pastorie welke volstrekt een bouwval is, tenminste bewoonbaar te maken". Gehoopt wordt dat de verbouwing van de kerk spoedig kan worden uitgevoerd want door het gebrek aan zitplaatsen is "een aanzienlijke menigte toehoorders en vooral van den fatsoenlijken stand van het voorregt der openbare predikdienst verstoken". Ds. Meiling verzucht in de notulen: "Wij leven nu in hoop op een gunstig antwoord, dat spoedig - wenschen wij - moge volgen".

Wat vermelden de notulen van de kerkeraad zoal in de periode 1819-1830? Het aantal vergaderingen bedroeg doorgaans twee per jaar. Wat daarvan schriftelijk is vastgelegd beslaat niet meer dan veertien bladzijden. Regelmatig betreft het de benoeming van ouderlingen en diaken.

In 1820 en 1821 komt het dringend noodzakelijke herstel van de pastorie aan de orde. In juni 1820 krijgen de kerkmeesters opdracht om bij de "voornaamsten der gemeente" rond te gaan met een lijst om in te tekenen voor een financiële bijdrage. Dit brengt f 794,00 op. Uitvoerig wordt melding gemaakt van een gift van een zekere A. van Harpen, "een aanzienlijk koopman te Amsterdam" en tijdelijk verblijvende op "den Kwasenbos" (niet de huidige Michaëlsheuve, vroeger "Quazenbosch" geheten, want dat gebouw stamt uit 1884). Begrijpelijk, want het ging om een bedrag van f 400,00. Hij was heel wat royaler dan Koning Willem I, want op een aan Z.M. gericht verzoek om steun komt geen reactie.

In juli 1821 wordt de uitslag van de openbare aanbesteding bekend gemaakt. Het timmerwerk wordt gegund aan de timmerlieden Peters te Bronkhorst en Noy te Brummen. Het metselwerk zal worden uitgevoerd door Wiggers uit Bronkhorst en A. Noorman te Brummen. Het geheel wordt aangenomen voor f 1600,00 plus de door afbraak vrijgekomen materialen. Verder wordt het verf- en glaswerk voor f 286,00 gegund aan G. Noorman. Het werk, dat volgens een door architect Osseweijer te Zutphen vervaardigde bestek wordt uitgevoerd, moet tegen Kerst klaar zijn.

Om ds. Meiling tijdelijk elders te kunnen huisvesten wordt een huis genaamd "Het Haagjen" gehuurd. Begin 1822 kan hij de pastorie weer betrekken. Het blijkt dan ook nog noodzakelijk de bijbehorende schuur te verplaatsen. Dit karwei wordt geklaard door de al genoemde timmerman Peters en metselaar G. Noorman voor een bedrag van f 500,00.

De werkzaamheden aan de pastorie doen een forse aanslag op de kerkelijke financiën. Waarschijnlijk daarom besluit men om, in plaats van nieuwe banken voor de kerk te laten maken, te volstaan met het bijplaatsen van banken uit de

school. Die was toentertijd ondergebracht in de consistorie aan de noordzijde van de kerk.

In de notulen worden ook enkele zaken vermeld die de diaconie aangaan. Deze had, zgn. armenhuizen in eigendom voor de huisvesting van behoeftigen. Zo is er sprake van verbeteringskosten van een armenhuis genaamd "De Römer". En in 1824 valt het besluit om op een onvruchtbaar (en daardoor niet te verpachten) stuk grond in Cortenoever en eigendom van de diaconie een daghuurdershuisje neer te zetten.

Ook komen we iets te weten over de directe zorg voor de behoeftigen. In de vergadering van 20 mei 1825 bespreekt men het "geval" Kooger, een arme, "van zijn zinnen beroofde" man. Besloten wordt om hem door zijn buurman Bongers te laten verzorgen. Bij wijze van genoegdoening mag deze kosteloos bij hem inwonen. Verder kan hij de bij de woning behorende grond in gebruik nemen en zal hij van de diaconie jaarlijks een bedrag van f 25,00 ontvangen.

Vervolgens nog iets over de kerkelijke lidmaten. Blijkens een opgave aan het klassikaal bestuur uit 1829 bedraagt hun getal 440. Ook wordt gevraagd hoeveel personen overgegaan zijn naar de R.K. kerk, danwel vanuit die kerk naar de N.H. kerk zijn overgekomen. Een goed antwoord is niet te geven: men is niet zeker omtrent ene Jan Willem Rikkes die uit Brummen is vertrokken en "ten gevalle van zijn vrouw ons kerkgenootschap verlaten zoude hebben".

Het jaartal 1830 aan het begin van dit gedeelte is niet willekeurig gekozen. Op de eerste dag van dat jaar legt herder en leraar Meiling zijn werkzaamheden neer wegens emeritaat. Vanaf november 1788 is hij zonder onderbreking aan de gemeente van Brummen verbonden geweest.

Door een brief van de burgemeester (die moest adviseren over zijn pensioen-aanvraag) komt zijn persoon even verrassend dichtbij. Wij lezen daaruit:

dat ds. Meiling "werkelijk als leeraar dezer gemeente zijnen 40-jarigen dienst heeft volbragt, gedurende dat aanmerkelijke tijdperk zich steeds onberispelijk in gedrag, ijvrig in de vervulling zijner gewigtige ambtsbezigheden betoond en zijne gemeente ten voorbeeld van Christelijken wandel gesterkt heeft";

dat zijn gezondheid "van eenen tederen aard, met de jaren allengs afgenomen is, zoodat men onder zijn gehoor zijnde duidelijk opmerkt dat het dienstwerk hem zeer bezwaarlijk valt";

dat hij "met geene tijdelijke goederen bedeeld, zijn klein vermogen nog heeft opgeofferd aan ongelukkige familiebetrekkingen en om te voldoen aan zijn edele's zucht tot mededeelzaamheid, terwijl de geringe inkomsten aan deze standplaats verbonden, hem aan vele ontberingen onderworpen heeft";

"dat de weinige zorg die van zijde der gemeente is aangewend geworden tot

verbetering van het predikantstractement, hoofdzakelijk te wijten is aan zijn belangeloosheid, waarover hij zich nogthans bij klimmende jaren en toenemende ziekelijkheid teregt bekommert, voor zooverre namelijk deszelfs bezoldiging tot maatstaf zoude moeten strekken van het aangevraagd pensioen".

In de kerkeraadsvergadering van 30 december 1829 wordt ds. Meiling van zijn betrekking ontslagen. Daarbij zijn aanwezig de Wilpse predikanten ds. P. Manden als afgevaardigde van de klassis en ds. J.H. Bösken uit Hall. Laatstgenoemde zal als consulent optreden in afwachting van de komst van een nieuwe predikant.

Op zondag 3 januari neemt ds. Meiling afscheid van zijn gemeente; de tekst die hij daarvoor kiest is 1 Petrus 1 vers 25.

Daags daarna komt de kerkeraad bijeen voor het beroepen van een nieuwe voorganger. Uit een twaalfstal namen (waaronder die van ds. Manden en ds. Bösken) wordt een zestal gekozen. Vervolgens wordt daaruit het volgende drietal gekozen: ds. P. Attendoorn L'Allemand te Soest, ds. A.F. Kersten te Overlangbroek en ds. J. Hondius uit Vreeland. Eerstgenoemde wordt tenslotte "met eenparige stemmen" beroepen.

Het duurt nog ruim een half jaar eer de opvolger van ds. Meiling – die in april naar zijn geboorteplaats Lingen (Dld.) vertrekt – bevestigd wordt. Een van de taken die consulent Bösken in de tussentijd waarnaam was het catechiseren. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen dat de afstand Brummen–Hall daarbij een bezwaar zou kunnen zijn. In januari 1830 lag dat anders. Het wordt Bösken toegestaan "om het catechiseren in deze gemeente nog eenigen tijd uit te stellen, totdat weg en weder zulks beter dan thans zouden toelaten".

Op 1 augustus 1830 wordt in de kerk van Brummen ds. Pieter Attendoorn l'Allemand bevestigd door zijn zwager ds. J. Moll, predikant te Den Haag. Deze kiest als tekst Handelingen 14 vers 15b, waarna een intree–preek volgt over Colossenzen 1 vers 28.

Als we alleen de kerkeraadsnotulen zouden gebruiken om iets over zijn persoon te vertellen zou dat weinig opleveren. Gedurende zijn vijfjarige ambtsperiode te Brummen heeft hij als voorzitter van dat college niet meer dan vier bladzijden beschreven. Die vermelden, behalve de namen van afgetreden/benoemde ouderlingen, diaken en notabelen alleen nog: dat aftredende diaken niet dadelijk (eventueel wel na verloop van tijd) als ouderling kunnen terugkeren (besluit van 5 december 1831); dat er voortaan vier diakenen zullen zijn, maar dat degene die het laatst als

zodanig is benoemd in de kerkeraadsvergadering geen stem heeft, om zo de stemverhouding tussen ouderlingen en diaken in evenwicht te houden (besluit van 21 december 1835).

Over Pieter Attendoorn l'Allemand komen we iets meer te weten met behulp van het gemeentelijk bevolkingsregister en de akten van de Burgerlijke Stand. Daaruit blijkt dat hij in 1792 geboren werd te Oud-Beijerland als zoon van Wouter l'Allemand en Catharina Attendoorn. Hun beider achternaam heeft hij blijkbaar in de zijne verenigd en gezegd moet worden dat dat een welluidende combinatie geeft.

Als kandidaat wordt hij op 23 maart 1818 bevestigd in zijn eerste gemeente Soest. Later trouwt hij met Catharina Johanna Moll, geboren op 29 januari 1800 te Enkhuizen. Slechts enkele jaren hebben zij de Brummense pastorie bewoond. Catharina overlijdt op 1 juni 1834, kinderloos. Ruim twee jaar later, op 22 december 1836 overlijdt ook haar man. Zij worden begraven op de begraafplaats aan de Voorsterweg. Het graf, waarop een zerk met inscriptie, is daar nog terug te vinden (voorbij het toegangshek meteen rechts).

De grafsteen is niet het enige tastbare bewijs van Pieters verblijf hier. Op 17 december 1836 laat hij, "ziek te bed liggende in een achterkamer, edoch gezond van verstand en zijn uitspraak volkomen magtig" door notaris F. de Man zijn testament opstellen. Eén van de getuigen daarbij is burgemeester Laurens Hoffman, tevens gemeentesecretaris. Aan de Hervormde kerk te Brummen legateert hij "twee zilveren nachtaalsbekers, drie schotels en kan". Verder wordt hierin bepaald: "Indien het tractement van de tijdelijke predikant de Hervormde gemeente te Brummen gebragt wordt op achthonderd guldens, legateer ik de som van vijfduizend guldens, ten einde daaruit het tractement nog verhoogd worde met tweehonderdvijftig guldens". Voor het genoemde bedrag worden vijf certificaten Nationale Werkelijke Schuld (= staatsobligaties) gekocht, die een jaarlijkse rente opleveren van 5 %. De overledene was duidelijk welgestelder dan zijn voorganger!

Ongetwijfeld heeft ds. Attendoorn l'Allemand zijn Hallse collega goed gekend. Dat was, sinds diens bevestiging op 13 april 1834, ds. P.W. van Doorn. Ook deze overleed op jonge leeftijd, 32 jaar oud, in 1842. Kort na zijn dood verzorgde de met hem bevriende ds. J.H. Dumans, predikant te Zierikzee, een uitgave van zijn "Nagelatene leerredenen". In het voorwoord van deze uitgave licht de samensteller de door hem gemaakte keuze toe. Hij merkt op dat hij één "gelegenheidsrede" heeft opgenomen en wel de "lijkrede, uitgesproken ter nagedachtenis van den Attendoorn l'Allemand.

Deze is door de nabestaanden voor eigen rekening uitgegeven, maar nooit in de boekhandel verkrijgbaar geweest. Hierdoor beschikken we over de tekst van de

op Eerste Kerstdag anno 1836 in het Brummens kerkgebouw uitgesproken preek van ds. van Doorn, getiteld "De dood eens dienaars, verheerlijkt door de geboorte van zijnen Heer". Ter afsluiting het eerste gedeelte daarvan, dat in de gekozen bewoordingen een typisch 19de-eeuwse sfeer ademt.

"Op eenen blijden dag, gemeente van Brummen! hebben wij eene treurige taak te vervullen. De geboorte van uwen Verlosser wordt heden gevierd. Een dienaar van dien Verlosser is ontslapen. Hoe! zullen nu te zamen, vreugde-psalmen en rouw-gezangen, uit dezen tempel opwaarts rijzen?

Zoo denkt en vraagt welligt eene gemeente, die den schoonen Kerstnacht ziet nederdalen op het geopende graf, dat weldra over haren Leeraar gesloten zal worden. Zoo dacht ikzelf en schroomde in het eerst, om uw feestelijk gevoel te moeten ontstemmen tot rouw. Maar – ik zag hem liggen, uwen Leeraar, met het voor gevoel des eeuwigen levens in de hijgende borst. Ik zag in het gebroken oog eene Hemelse rust. Ik aanschouwde het bleeke gelaat, omstraald door den vrede Gods.

Geliefden! mij dacht, dat was een lichtstraal van dien zaligen Kerstnacht. – Ik zag hem, onderworpen als een lam, geduldig als een kind, moedig als een held, bereid als een dienstknecht om, naar het woord des Heeren, heen te gaan in vrede. En toen verbeelde ik mij, – o! het was geene verbeelding slechts; maar innerlijke, onbedriegelijke waarheid, – dat de heerlijkheid Gods, die om Bethlehems herderen straalde, ook dezen Herder omscheen. O mijn God! daar lag uw trouwe knecht, tot in den dood getrouw, gelijk een andere Simeon. Uwe zaligheid, in Bethlehem verschenen, omstraalde zijn oog, vertroostte zijn hart, verheerlijkte zijnen uitgang. En Gij, o Heer! liet uwen dienstknecht gaan in vrede.

Dit woord, dat 's Heilands geboorte en den dood van een 'Christen, – dat vreugde en rouw, leven en sterven, Hemel en aarde, – innigst vereenigt, zal onze verschillende aandoeningen in één gevoel doen zamensmelten: het gevoel van weemoedige vreugde en Christelijke droefheid."

J.A. de Ruiter

(samenvatting van de afleveringen 1 t/m 4 over dit onderwerp in het Brummense kerkblad "De Wegwijzer"; wordt vervolgd)

Licht in de verte.

Vorig jaar november verscheen het verslag van het historisch onderzoek naar de nederzetting aan de Imbosch, onder de titel: "de Imbosch, monument in een (natuur)monument". Daarin werd de roman: "Licht in de verte" van J.A. Slempekens genoemd. Dat boek is van grote waarde gebleken om een goed beeld van de samenleving aan de Imbosch te verkrijgen. In het genoemde historische onderzoek werd daar niet veel mee gedaan, omdat de gegevens op moeilijk bewijsbare bronnen terugvallen, zoals mondelinge overleveringen, ooggetuigeververslagen en persoonlijke beleving en interpretatie van de auteur. Toch bleek het verhaal wel op aantoonbaar feitenmateriaal te berusten. Naarmate meer gegevens duidelijk werden over het Imboschgebied en haar bewoners, des te meer ging het boek spreken. Dat heeft ertoe geleid de roman te bestuderen en te ontdoen van de romantische franje. Naast de personen die genoemd werden, zijn ook de lokaties onderzocht. Veld- en plaatsnamen bleken meest onveranderd en dus eenvoudig herkenbaar. Met de gebeurtenissen was dat moeilijker. Welke waren realiteit en welke fantasie. Graag wil ik u mijn bevindingen daarover mededelen.

Korte inhoud van de roman.

Het verhaal speelt zich af in en om Vierhuizen. De hoofdpersonen zijn Rik Veldman, een jongen van 10 jaar en zijn familie. Dagelijks loopt hij over de heide naar school in Eikendaal. Het verhaal begint als zijn vader Harm Veldman nog jong komt te overlijden aan een longziekte.

Het leven en werk op en rond de boerderij wordt beschreven. De bosarbeid wordt genoemd als tegenprestatie voor het bewonen en bewerken van de grond van de landheer van Eikendaal.

Onderweg naar school ontmoet Rik een eigenaardige man: Jan van Dalen, die zijn door brand omgekomen zoontje Gerrit zoekt en Rik daarvoor aanziet.

Deze dolende man met zijn lantaarn duikt in diverse gebeurtenissen op en wel:

In een retrospektief: bij het overlijden van zijn vrouw tijdens de geboorte van zijn zoontje en als zijn huis in de Sparrendel afbrandt waarbij zijn zoontje omkomt.

Tijdens de zoektocht naar weggelopen vee, op hol geslagen door een over de heide ronkend vliegtuigje.

Tijdens het opbrengen van honingdieven.

Als veroorzaker van een grote bos- en heidebrand.

Bij het uitgraven van de in een konijnenhol weggekropen en vastzittende Daniel, geestelijk gehandicapte broer van Rik.

Door Rik te redden uit een beek waar hij onder water door de stroom vast zit tegen een rooster van een duiker.

Deze man leeft van het bijeenharken van dennenaalden voor een bakker. Na de brand komt hij terecht in een inrichting te Wolfheze en wordt te werk gesteld op een kasteelboerderij. Door het hele verhaal heen is er sprake van stropers. Op het spoor van de stropers krijgt dat avontuur een dieptepunt als Teunis Veldman door een schot hagel in de borst wordt gewond. De stropers blijken ook de honingdieven te zijn. Zij worden gepakt tijdens het eeuwfeest ter gelegenheid van de bevrijding van de franse overheersing.

De oude Jan van Dalen wordt na de wonderbaarlijke redding van Rik in de Imbosch gemeenschap opgenomen.

Rik huppelt weer onbezorgd van huis naar school en terug.

Datering van het verhaal.

Het boek is uitgegeven door Thieme en Cie in 1914. In 1902 overleden twee neven aan de Imbosch: Rik en Hermanus Materman. Zij werden resp. 48 en 42 jaar.

Er woonden in 1902 achttien kinderen in de leeftijd van 0 – 16 jaar aan de Imbosch.

Indien de sterfgevallen mede aanleiding zijn geweest om de roman te schrijven, dan heeft het verhaal vorm gekregen in de periode 1902 – 1913

Overeenkomst tussen de personen in de roman en de bewoners van de Imbosch tussen 1902 – 1913 en van belang zijnde plaats- of veldnamen.

Vierhuizen = Imbosch Eikendaal = Rozendaal.

De situatie van Vierhuizen komt precies overeen met de situatie aan de Imbosch. Er staan vier huizen, inclusief het jachthuis. Vierhuizen ligt op het landgoed: "de heerlijkheid Eikendaal" welke met de westkant tegen de Apeldoornse straatweg aanligt tot Terlet. De plaatsnamen: Arnhem, (Terlet), Velp en Apeldoorn worden ongewijzigd genoemd. De gemeente Eikendaal bestaat uit het landgoed met kasteel en dorp, dat tegen Velp aanligt.

Sparrendel = Plagdel.

De Plagdel is de naam van een huis dat vlakbij het Imboscher kerkpad heeft gestaan. Het lag twee km. ten noorden van het kasteel langs de oude weg van Rozendaal naar Deelen.

Burgemeester en heer van Eikendaal en Vierhuizen =
baron F.J.W. van Pallandt vanaf 1902, wonende op het kasteel Rosendaal.

Meester Berghuis = J.A. Slemptes, auteur van de roman, schoolhoofd van de Rozendaalse lagere school. Woonde in het schoolmeestershuis tegen de Koningenberg. Slemptes gebruikte de naam Berghuis ook bij latere publikaties als pseudoniem.

dr. Willink = van Willigen, huisarts te Rozendaal.

Veldman = Materman.

De naam Veldman is afgeleid van Materman. De Matermannen kwamen van oorsprong uit Eerbeek. In de IJselvallei kende men het Matenlandschap = weiden. De Veluwe bestond destijds voornamelijk uit bos en heidevelden. De wijziging van Maat in Veld ligt voor de hand.

Harm Veldman = ? Materman.

Wie is deze man? Mogelijk is het Rik Materman, een neef, die eveneens jong overleed (42 jaar). Genealogisch onderzoek geeft de voorkeur aan Rik. De naam Harm is mogelijk afgeleid van weer een andere neef: Harmen Materman, die op Rozendaal-dorp woonde.

Rika Veldman = ? Materman.

Een volwassen Imbosscher vrouw had een naam waarvan Rita valt af te leiden: Hendrika Burgers (vrouw van Johannes Buurkes). Deze vrouw komt genealogisch gezien niet in aanmerking. Rita verwijst mogelijk naar Rik Materman. De vrouw van Rik was Geertruida ten Broek. Zij was, volgens mondelinge overlevering, een eigenaardige vrouw die er een vreemde levenswijze op na hield. Slemptes heeft voor Rita waarschijnlijk Johanna Burgers (weduwe van Hermanus Materman) voor ogen gehad. Zij was een flinke vrouw die de touwtjes goed in handen hield.

Teunis Veldman = Teunis Materman.

De oudste zoon van Rik Materman heette Teunis. Geboren in 1889 was hij in 1902 al een flinke jongen (13 jaar), maar zeker nog niet volwassen. Nemen we zijn leeftijd in 1913 (24 jaar), dan komt dat beter overeen.

Daniel Veldman = Daniel Materman.

Deze jongen was de tweede zoon van Rik Materman. In het verhaal is hij de zwakzinnige. Van deze Daniel is bekend dat hij "niet goed bij zijn hoofd was". Daniel is jong gestorven (29 jaar).

Lies Veldman = ? Materman.

De oudste dochter van Harm Veldman, Johanna (Hermanusdochter) of Klaasje (Riksdochter) Materman waren de oudste meisjes aan de Imbosch. Zij

waren in 1913 echter al volwassen. Misschien heeft een van hen model gestaan en heeft Slompkes zomaar een andere naam gebruikt. Klaasje was de tweeling-zus van Daniel. Zij had nog twee zusjes: Wilhelmina en Rika. Hun leeftijd komt in 1913 (resp. 17 en 15 jaar) beter overeen met die van Lies in het boek (15 jaar).

Rik Veldman = Rik Materman.

Rik is de gelijknamige zoon van Rik Materman. Zijn leeftijd in 1913 is net zoals in de roman: 10 jaar. Mogelijk dat Hendrik (Hermanuszoon) Materman mede model heeft gestaan voor Rik. Van Rik wordt in het verhaal nl. gezegd dat hij: "later maar veldwachter moet worden", wat Hendrik ook werkelijk geworden is: veldwachter in Rozendaal. Hendrik was echter in 1913 al 23 jaar.

Reinder Veldman = Reinder Materman, broer van Rik Materman.

Mina Veldman = Wilhelmina Materman-Schotpoort, vrouw van Reinder.

Klaas Woudkamp = Willem ter Velde ? of zoon Klaas ter Velde ?

Gerrit Dalhof = Johannes Buurkes ? of zoon Steven Buurkes ?

De mannen in de roman waren bewoners van een dubbel boerenhuis. De bewoners van het bewuste huis waren ter Velde en Buurkes, maar de namen in de roman geven weinig houvast.

Jan van Dalen.

Deze man was een haast legendarische figuur onder de bewoners, arbeiders, schepers, stropers en marskramers die zich op het Rosendaelsche veld ophielden. Jan van Dalen doolde met een brandende lantaarn over de heide op zoek naar zijn omgekomen zoon Gerrit. De achtergronden van deze beklagenswaardige man vond ik bevestigend in de roman: "Geboren op Markengronden", van A. van Luttikhuisen-de Vries. In de bevolkingsregisters van de gemeente Rozendaal kwam echter geen vermelding over deze man voor. Een merkwaardige parallel vond ik in de persoon van Jan ter Velde, broer van de bovengenoemde Willem ter Velde. Jan woonde met zijn stiefzoon Derend Jan en zuster Hendrika op Terlet. Hij had zijn vrouw al vroeg verloren. Zijn zuster overleed in 1902. Jan woonde bij zijn stiefzoon en vertrok in 1913 naar de Imbosch, alwaar hij in 1924 overleed.

Overeenkomsten tussen gebeurtenissen in de roman en ware historische gebeurtenissen.

De wandeling (1 en 1/2 uur) over het kerk- of schoolpad van de Imbosch naar Rozendaal van de Imbosscher kinderen is genoegzaam bekend. Het over-

lijden van Rik Materman in 1902 is een controleerbaar feit. Evenals dat van Hermanus Materman. Van Hermanus weten we (uit zijn familie) dat hij overleed aan suikerziekte. Uit mondelinge overlevering weten we dat de bewoners van de Imbosch voor de baron van Rosendaal ontginningwerk, exploitatie en onderhoud van de bossen uitvoerden. In ruil daarvoor mochten zij er wonen en de grond bewerken voor hun eigen onderhoud. Deze arbeids-overeenkomst is door oud-Imboschbewoners bevestigd. Er is daarvan (nog) geen andere (geschreven) overeenkomst bekend of gevonden, zelfs niet in het huisarchief van de familie van Pallandt. Wel is er van voor 1800 bekend dat er pachters waren. Waarschijnlijk was er ook toen al sprake van een werkovereenkomst met gesloten beurs.

De titel van de roman "Licht in de verte" is mogelijk gekozen, doordat Jan van Dalen met zijn lantaarn over de heide doolde, waarvan het licht ver in de omgeving zichtbaar was. Naast deze verschijning was er ook een ander verschijnsel bekend onder de naam "het licht in de verte". Na een dag van zwoel weer blijken wolkjes microben vlak boven moerasachtige grond, begroeid met mos of heide zwevend, een lichtverschijnsel te produceren. Door bijgelovige mensen als angstaanjagend ervaren. En ook nu worden deze lichtvlekken nog wel eens waargenomen! Veel sagen en legenden spreken van deze verschijnselen met namen als: vuurman, blauwbroek of dwaallicht. In de boeken van J. Gazenbeek komen daarvan enkele vertellingen voor, door oude heidebewoners aan hem gedaan.

De Plagdel, een sinds 1900 niet meer officieel bewoond huis (volgens het bevolkingsregister van de gemeente Rozendaal), zou afgebrand zijn, waarbij Jan van Dalen's zoon zou zijn omgekomen. Ooggetuigen weten dat de Plagdel een bouwval was en dat er rond de jaren '30 alleen nog puin lag. Momenteel markeren een aantal reusachtige lindebomen de plaats waar het huis ooit gestaan heeft. Voor het feit dat de Plagdel is afgebrand zijn (nog) geen bewijzen gevonden.

Het vliegtuigje boven de heide is door heel wat heidebewoners gezien en was destijds een zeer opwindende gebeurtenis, die men zich nog lang kon heugen. Of het de oorzaak was van het op hol geslagen vee is niet ondenkbaar.

De roman zou niet volledig zijn als daarin geen melding werd gemaakt van stropers. Veel bewoners van de bossen en de dorpen daaromheen beoefenden naast hun beroep het stropersvak en vulden op die wijze hun ontoereikende voeding aan met vlees. Dat stropen bleef niet beperkt tot het vangen van een konijntje, maar ook zwijnen, reeën en herten legden het loodje.

De Imbosscher arbeiders, tevens boswachter of jachtopziener, hadden mede tot taak het Rosendaelse grondgebied van stropers te vrijwaren. Hierover wordt ook geschreven in de roman: "Geboren op Markengronden".

De honingdieven Gijs en Gerrit zijn mogelijk leden van de beruchte stropersfamilie Van Laar uit Loenen. Zij woonden vanwege hun praktijken en

gewelddadig optreden (niet alleen tegenover het wild!) op last van de gemeente zo ver mogelijk van het dorp. Zij woonden noordelijk van de Imbosch aan de Ringallee op de Loenermark. Tegenwoordig aangeduid als: "bij van Ark", waar nog steeds een van Ark woont. De baron van Rosendael heeft deze, voor zijn jachtgebied zeer bedreigende lieden, daar weggekrepen door eenvoudigweg het land met het huis waar zij woonden te kopen van de gemeente Apeldoorn. Bovendien plaatste de baron er een boswachter: Wouter van Ark kwam er 21-3-1913 te wonen. Het naastliggende, leegstaande en bouwvallige huisje, waar Van Laar had gewoond, werd in 1929 door Wouter afgebroken. Volgens het Arnhemse gemeenteverslag brak er op 28-11-1911 een grote bos- en heidebrand uit waarvan de oorsprong zich in de buurt van de Plagdel bevond. De brand was vermoedelijk aangestoken.

Ongeveer 90 ha. jonge dennen en 110 ha. heide zijn door de vlammen verloren gegaan. Aanvankelijk bij de Apeldoornsche weg begonnen, liep het vuur door een krachtige zuidwesten wind aangewakkerd om Boschhuizen heen in de richting van de Imbosch, alwaar deze van die kant af werd bestreden door een groep bosarbeiders. Een toevallig in de buurt oefenend bataljon infanterie werd bij de bestrijding van de brand ingezet. De om 11 uur 's morgens gemelde brand was om 's middags 4 uur bedwongen. Het nablussen ging de gehele nacht door tot de volgende dag 8 uur. De rookwolken moeten tot in Nijmegen te zien zijn geweest (feiten vermeld in de roman). Of Jan van Dalen als stichter van de brand aangemerkt moet worden valt te betwijfelen.

Over de miraculeuze redding van Rik uit de beek naast de school zijn geen aanwijzingen gevonden. Noch geschreven, noch uit mondelinge overleveringen. Mogelijk is het ontsproten uit een angstbeeld van Slemptes, dat ooit iemand in de beek zou vallen en verdrinken.

Evenmin is bekend dat Jan van Dalen aan de Imbosch is gaan wonen of dat er zelfs een extra woning zou zijn gebouwd. Dit laatste moet eveneens naar de fantasie van de auteur worden verwezen. Hoewel de familie Van Laar zich vaker voor de justitie heeft moeten verantwoorden vindt de fraaie aanhouding van de honingdieven hier in een prachtige entourage plaats. Zoals zij op kostelijke wijze worden ingerekend lijkt speciaal voor de lezers te zijn geënceneerd. Wel is het bevrijdingsfeest van belang. Een jaarlijks wekerend evenement met in dit geval een extra aspekt, het honderdjarige jubileum (Rozendaal werd 25-11-1813 door Pruisische troepen van Von Bulow ontzet).

Aan deze gebeurtenis in 1813 heeft Slemptes nog meer aandacht besteed. Voor de kleintjes schreef hij: "Uit de Franschen tijd", een vertelling van grootmoe voor de jongste feestelingen. En voor de 'rijpere' jeugd schreef hij de historische feestklanken: "Na twintig jaar lijdens weer vrij!".

H. Kerkkamp wijdde in zijn boek: "Rheden en Rozendaal" een apart hoofdstuk aan de bevrijding van de Fransen en vermeldde en passant de betrokkenheid van Slemptes bij de feestelijke 100-jarige herdenking daarvan.

Over de auteur.

De auteur van de roman was de schoolmeester van Rozendaal. De meeste Rozendaalse kinderen gingen bij hem naar school. Voor 1900 gingen de Imboschkinderen echter naar Eerbeek, maar na de invoering van de leerplichtwet in 1901 moesten zij naar Rozendaal. De bekendheid van de auteur met de situatie aan de Imbosch en zijn betrokkenheid zijn niet verwonderlijk. Uit hoofde van zijn functie, schoolmeester en koster, was hij een van de spijlen van het sociale leven in de dorpsgemeenschap. Het kosterschap was traditioneel aan dat van onderwijzer verbonden. Als koster leidde hij de begrafenissen van het dorp.

Onder pseudoniem: "meester Berghuis", speelt hij zelf een kleine rol in het verhaal. "Licht in de verte" was zijn eerste en enige roman, uitgegeven in 1914. Van hem is bekend dat hij een "rasverteller" was en naast de school zijn talenten gebruikte om voor diverse festiviteiten gedichten en zelfs toneelstukken te schrijven. Van zijn hand kwamen heel wat leerboekjes op de Rozendaalse schoolbanken, over taal, rekenen en natuurkunde.

Bekend was zijn geschiedenisboek over 20 eeuwen Nederlandse historie: "Van oertijd tot 1648" (deel 1) en "Van 1648 tot 1926" (deel 2).

Na gepensioneerd te zijn verscheen zijn boek: "Sagen en Sproken van het oude Gelre", in 2 delen. Jarenlang schreef hij artikelen in de Velsche Courant en het Hervormd Kerkblad. Eind 1946 verscheen zijn laatste werk: "Rozendaals Rampentijd", over de lotgevalen van de Rozendalers tijdens de oorlogsperiode '40-'45.

Johannes Antonius Slempekkes werd geboren op 17-3-1872 te Velp. Zijn ouders waren Gerrit Slempekkes en Maria Hendrika Peters. Slempekkes huwde op 12-11-1897 te Velp met Hendrika Caro. Na enkele jaren als hulpmeester naast meester Donck gewerkt te hebben, aanvaardde hij na Donck's dood in 1907 de taak van hoofdmeester aan de Rozendaalse school. Hij woonde vanaf zijn aanstelling in het huis naast de school. Hij overleed te Haarlem op 24-3-1959. Slempekkes werd in 1930 opgevolgd door meester van Doorm.

Naschrift.

In de loop van de jaren dat de roman: "Licht in de verte" bestaat, hebben velen menig aangenaam uurtje doorgebracht met het lezen van meester Slempekkes vertelling.

Van de 2000 exemplaren die er zijn gedrukt, zijn er niet veel meer over, want er wordt regelmatig naar gezocht. Een enkele bibliotheek heeft het in de collectie. Misschien dat het antiquarisch op de kop te tikken valt.

Een herdruk is (nog) niet te verwachten. Een verzoek daartoe werd door Thie-me afgewezen. Misschien als er meer naar gevraagd wordt, dat dan een nieuwe

uitgave mogelijk is.

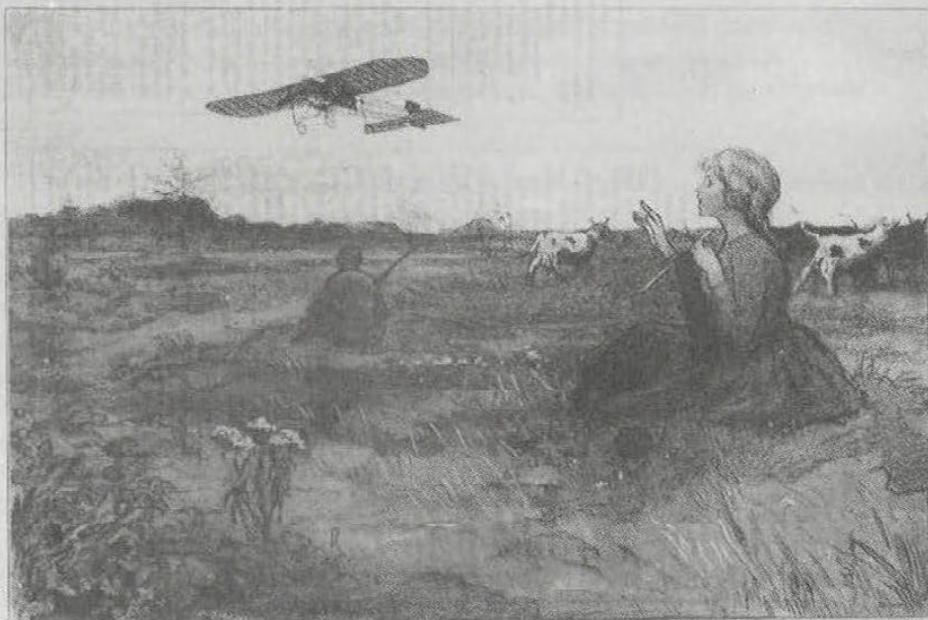
Het als 'kinderboek' geschreven verhaal heeft tegenwoordig een andere waarde. Was het toen een 'spannend verhaal', nu, zo'n 80 jaar later, is het een historische streekroman, niet zeker voor de afstammelingen van de 'autochtone' bewoners, een prachtig beeld van vroeger tijd en plaats.

Bovendien is het, ondanks de verouderde stijl, nog steeds boeiend.

Mochten er onder de lezers van deze bijdrage nog mensen zijn die meer over de Imbosch of over "Licht in de verte" weten te vertellen, dan houd ik mij daar graag voor aanbevolen. Uw reacties kunt u richten tot de schrijver van dit artikel, adres:

Vordensebeek 62, 8033 DG Zwolle tel: 038 - 542674

M.J. Matser

EN ZE ZAG HET VROEGT. (DEZ. 290.)

De verdeling van de Marke van Eerbeek, Hall en Coldenhove

Nu de ruilverkaveling van het buitengebied van de gemeenten Brummen en Voorst in volle gang is, is het landschap op sommige plaatsen veranderd. Denk maar aan bedrijfsverplaatsingen, ekozone's, ontwateringswerken etc. De vraag rijst hoe deze situatie is ontstaan, de versnippering heeft n.l. vele oorzaken.

Bijvoorbeeld: vererving; elk kind kreeg een perceel en soms werd een perceel zelfs in verschillende stukjes verdeeld, omdat men het niet eens kon worden over de kwaliteit en ligging. Ook hebben verkoop en bedrijfbeeindiging deze versnippering in de hand gewerkt. Voor 1857 was het buitengebied voor het overgrote deel heide en stuifzanden. Dit ging na de verdeling van de markegronden langzaam veranderen, al heeft het nog tot de 20er jaren van deze eeuw geduurd voor dat alle heide van de lagere gronden was verdwenen. Op de hogere gronden zijn veel dennen geplant maar de heide is daar niet helemaal verdwenen.

De verdeling van de markegronden is niet willekeurig gebeurd maar ieder kreeg een hoog, midden en laag gelegen stuk grond. Zoveel mogelijk aaneensluitende percelen. Deze verdeling kwam tot stand onder de volgende voorwaarden:

In de vergadering van geerfden in de gecombineerde mark van Eerbeek en Halle, gehouden op den 26 mei j.l. is door de geerfden benoemd eene commissie van zes leden bestaande uit de Markerigters Mr F.S. Op ten Noort en G. Tabor, en H. Hilverdink en W. Withof voor de geerfdens uit Halle en Ds H.M. Berns en G. Huiskamp voor die uit Eerbeek, aan de welke de taak is opgedragen om een ontwerp te vervaardigen van de algeheele verdeling der markegronden.

Deze commissie heeft zich beijverd met den meesten spoed aan den opgedragen last te voldoen, en in hare deliberatien en werkzaam heden bijgestaan door eenen deskundigen, vindt zij zich thans in staat gesteld aan geerfden voor tedragen het navolgende.

Concept plan van verdeling der woeste gronden van de gecombineerde mark van Halle en Eerbeek:

Voorafgaande bepalingen.

§1

Ofschoon het ook bewijsbaar zijn moge dat de zoogenaamde markengronden alleen aan de geerfden of gewaarden toebehooren, zoude eene verdeling opdien maatstaf gegrond, niet alleen met de billijkeheid strijden maar bovendien ten aanzien der min gegoeden, als allernoodlottigst te beschouwen zijn.

§2

Ten einde alzoo, overeenkomstig het algemeen aangenomen beginsel tot eens meer billijke en doeltreffende verdeling te kunnen geraken, zullen de eigentjke gezegde geer seden, die over het algemeen de grooiste grondbezitters zijn, en zodoende de meeste bouwlanden en woningen hebben van hunne bijzondere regten, als eigenaaren dier markegronden afstand moeten doen, om zodoende alle ingezetenen hiervan genot doen hebben en den minvermogenden, wegens het gemis van een sedert onheugelijke jaren toegelaten genot van deze gronden, zoo veel mogelijk in hunnen toestand te hulp te komen.

§3

Om dus zoo veel doenlijk tot het vestigen eener meer algemeene tevredenheid bij te dragen, zullen de ondergetekenden, die durven veronderstellen dat men algemeen begeerig zijn zal, de verdeeling op het bezit van woningen en bouwlanden (behoudens hierna voorkomen uitzonderingen, gegrond te zien) en zich overtuigd houden, dat zulks het meeste met de billijkheid overeenkomt, en meer in het algemeen belang werkt, onder submittie hunner gevoelens aan beter oordeel, bij de behandeling dezes ontwerps van dit beginsel uitgaan, en tot maatstaf dezer verdeeling alleen aannemen het getal woningen en het bundergetal bouw- en hofland en hierbij voegen het regt van gewaarde, benevens het regt van schaapsdriift, hetwelk in dezer markt uitgeoefend wordt.

§4

Hiertoe zal vooraf moeten worden opgemaakt,

1. Een accuraten specijfiken staat van het aantal woningen en bundergetal bouw- en hofland van ieder eigenaar, volgens de laatste kadastrale meting waaromtrent des nodig de vereiste rectificatien zullen moeten bewerksielligd worden.
2. Een staat van alle personen die geregtigd zijn schapen te houden.

§5

De Commissie zal:

1. Zoo dikwijls vergaderen als de omstandigheden dit noodzakelijk zullen maken, en de hebben tot een of ander onderzoek als anderzins, sub commissie te mogen benoemen.
2. Zoo nodig zoodra magelijk de grensscheiding regelen en de perceelen vaststellen.
3. Alle bestaande of nader te ontstane verschillen van welke aard dan ook, zoo mogelijk in der minne of door middelen regtens uit den weg ruimen.

4. *Eene staat doen opmaken.*
 - a. *Van alle aangegraven perceelen die toegestaan doch onbetaald zijn.*
 - b. *Van alle andere plaatsgehad hebbende aangravingen, die echter, als op eigenen uithoriteit gedaan niet anders als willekeurig kunnen aangemerkt worden, terwijl die na de opneming ondernomen, van zelve in het oog vallen en buiten alle aanmerking blijven.*
5. *De bevoegdheid hebben om:*
 - a. *Hier en daar 3 tot 6 bunders buiten de verdeeling te houden, ten einde na afloop der verdeeling of alle onvoorziene vorderingen hieruit te kunnen vergoeden, of deze gronden ten algemeene behoefte te verkopen.*
 - b. *Om zoonodig op onedscheidene plaatsen b.v. onder Eerbeek en onder Halle eenige gedeelte, aan de behoefte geeveredigd total gemeen gebruik voor te houden.*
 - c. *Om de willekeurig aangegraven gronden aan de aangravers, in mindering van hun aandeel te gunnen of dezelve zoowel als andere aangegravene perceelen doorwelken geen anderen worden benadeeld, bij voorkeur aan de aangravers of publiek te verkoopen zoomede om overtegaan tot den verkoop van perceelen, die ontheerd kunnen worden en alzoo buiten de verdeeling vallen of niet tot het algemeen gebruik kunnen worden voor behouden.*

Bijzondere bepalingen.

Wegen en Waterleidingen:

§6

De hoofdwegen, die ter bevordering der communicatie strekken moeten reeds bestaande, behoeven er alzoo geene anderen te worden aangelegd dan die met de verdeeling in verband staan en waardoor de toegang tot de te verdeelen perceelen zoo wel als tot de reeds bestaande eigendommen kan worden verschaft.

En daar er ten opzichte der afwatering, dewelke als van zelve door de natuur schijnt aangewezen te worden, niets anders bijzonders te observeeren valt, dan dat het nodig zal zijn, ten aanzien der perceelen aan de watermolens de vereiste bepalingen, in verband met het belang der molens en bovenliggende perceelen te acht men het noodig, alleen aan te merken, dat uithoofte der verschillende wijzen van ontginning der te verdeelen gronden het van belang zal zijn de wegen en gevolgelyk de waterleidingen zoodanig te bepalen en aanleggen dat alle perceelen behoorlyk ontlasting bekomen kunnen.

Grondslagen der Verdeeling:

§7

Als maatstaf der verdeeling worden vastgesteld de vier navolgende grondslagen als:

- 1e. Het bezit van een woonhuis.
- 2e. Het bezit van een bouw of hofland.
- 3e. Het regt van schapendrift.
- 4e. Het regt van Gewaarde.

Vooraf zal de hoegrootheid of waarde van ieder bekend moeten zijn, om met zekerheid eens teder's aandeel te kunnen bepalen, het welk door de ondergeteekenden opgrond der billijkheid bepaald wordt voor:

1e. Het bezit eener woning	een aandeel.
2e. Het bezit eens bunders land	een aandeel.
3e. Het regt van schapendrift	tien aandelen.
4e. Het regt van Gewaarde.	vijf aandelen.

Mindere hoeveelheid dan een bunder naar advenante en onverschillig aan wien ook de woningen behoeren, zullen de om hierin mede te deelen, de woningen 1e januarij 1847 gesticht moeten geweest zijn, terwijl onder woning of woonhuis is te verstaan, een gebouw onder een dak, zoo dat b.v. iedere woning eens gebouwd, slechts voor de helft, voor een vierde of een achtste aandeel enz. zal kunnen gerekend worden. Ten aanzien van het regt van schapendrift, wordt speciaal bepaald om dit regt in tijds te doen bewijzen.

§8

Ook zal (zoodra mogelijk) door een subcommissie, dewelke zich ingeval van verschil van gevoelen aan de uitspraak der Hoofdcommissie zal moeten onderwerpen de evenredigheid of verhoudingen moeten worden bepaald en op de kaart worden afgescheiden, tussen de verschillende soorten van gemeentegronden in de onderscheidene onderdeelen de mark aanwezig, om na de verhouding tussen grootte en die getrokken uit de verschillende grondslagen, gevonden te hebben, en op eene staat behoorlijk detailsgewtjze te zijn verrat, de verdeeling toe te passen.

§9

Om hier omtrent de evenredigheid in acht te nemen, oordeelt men het nodig de publieke gronden, zoo als gezegd in vier soorten te onderscheiden en die te bepalen als volgt:

De	1ste klasse	groengrond	ad	-,50
„	2de „	lage heide	„	-,75
„	3de „	hooge heide	„	1,25
„	4de „	duin of zand	„	2,25

§10

Hieruit volgt dus, dat, om de grootte van ieder perceel te kunnen bepalen, vooraf de plaats der ligging bekend moet zijn. wil de grootte het gevolg wordt der uitkomsten van de onderscheidene berekeningen der verschillende soorten van grond, waaruit zoodanig een perceel bestaat, en eindelijk dat, na aftrek der hoeveelheid voor wegen en waterleidingen noodzakelijk het overblijvende overeenkomstig den voorgestelden maatstaf aan ieder belanghebbende, naarmate zijner gerechtigheid moet woen toegedeeld, zonder dat er hier of daar te kort kome of overschieten, anders dan:

1. Hetgeen ten gevolge der compensatie zal overblijven voor de reeds vroeger aangegravene onbetaalde perceelen, die reedsten name der aangravers gebragt zijn en niet begrepen kunnen worden onder de grootte op den staat hier boven gemeld.
2. Hetgeen door ingezetenen uit andere gemeenten, geen regt op het gebruik dezer gronden hebbende en onder Hall en Eerbeek gene woning of lunderijen bezittende mogt aangegraven zijn.
3. Hetgeen om bijzondere redenen buiten verdeeling moet blijven volgens §5.5
4. Hetgeen voor de daarstelling van het ontworpen kanaal van Apeldoorn naar Dieren, ingevolge besluit van geerfden op den 10 maart 1846 genomen onontgeltelijk zal worden afgestaan.

Verdeeling.

§11

Daar de hegeregtigden over het algemeen ongetwijfeld de gronden zoo na mogelijk aan of bij hunne woningen, of die, door hen bevrijd zullen begeeren, zal om die reden getracht moeten worden zoo mogelijk de verdeeling onderlinge schikking tot stand te brengen.

Kosten.

§12

Tot vinding der kosten van verdeeling en aanleg van wegen en waterleidingen enz. zal verstrekken:

1. De voorhanden zijnde gelden.
2. De eventuele opbrengst der gronden bij §10 omschreven, als niet in toedeelening komende.
3. De opbrengst der vroeger willekeurig aangegraven en onbebouwde perceelen die nader mogten ontdekt en niet begrepen kunnen worden onder de zoodanige, die in mindering der toedeeling versprekken zullen, zowel als zoodanige die wegens meerdere grootte dan waarop de aangravers, opgrond van het bepaalde onder rubriek Grondslagen, regi hebben.

4. *Hetgeen door de belanghebbenden tot suppletie zal moeten bij gedragen worden, tegen een maximum van drie gulden per aandeel, wordende het regt van gewaarde ten aanzien van deze bijdrage gelijk gesteld met een aandeel.*

Algemeene bepalingen.

§13

De commissie zal het plan van verdeeling zoowel als den staat van het getal huizen en bunders bouwland uit den kadastralen legger getrokken en alle daartoe betrekkelijke stukken ter visie doen leggen ten einde ieder belanghebbende zich van de echtheid daarvan kunnen verzekeren, zij zal al de hiertegenin gebragten bezwaren, zoowel als alle andere reclame's van welke aard ook, mits schriftelijk voorgesteld zijnde onderzoeken, en naar bevind van zaken beslissen, en hiertoe, zoo nodig even als in andere noodzakelijke gevallen tot het een of ander onderzoek, bijzondere commissien kunnen benoemen.

§14

Zij zal de door de belanghebbenden verschuldigde kosten doen innen en tegen kwitantie overnemen.

§15

Zij zal den deskundigen die door haar wordt geëmploijeerd, tot den aanleg van wegen en waterleidingen in het generaal magtigen en van de daartoe nodige middelen zoowel als tot het maken der afscheidingen tussen de perceelen enz. voorzien.

§16

Aan de commissie zal de staat van verdeeling, die niet alleen eens ieders aandeel en het aan den zelven toegedeelde gedeelte, maar ook alle nodige bijzonderheden zal moeten bevatten, met eene daartoe betrekkelijke kaart ter examinatie en goedkeuring worden aangeboden vergezeld van die renseignementen welke tot facilitering van het onderzoek naar de echtheid derzelve kunnen verstrekken, en zulks alvorens tot de afscheiding der perceelen, op het terrein zal mogen overgegaan worden.

§17

Zij zal het plan van afwatering en voor zoo verre zulks noodig mogt zijn even eens van de wegen, aan H.H. Gedeputeerde Staten ter goedkeuring aanbieden.

§18

De commissie zal in het generaal alles verrigten wat tot de gedeeltelijke

ontbinding der gemeenschappelijke beheerde mark noodzakelijk zal zijn van de ontvangen gelden rekening en verantwoording, en na afloop van alles, gedetailleerd verslag aan de geerfden doen.

§19

Eindelijk zal de commissie op de volgende wijze, ter volvoering van de haar opgedragene last moeten worden gematigd.

De ondergetekenden enz.

Zoo voor zich als in kwaliteit, en voor de regten hun respectievelijk als geerfden en gewaarden in voorgeschreven mark van Halle en Eerbeek competerende, verklaren op de kragtigste wijze regtens te constitueeren en magtig te maken, zulks doende bij deze, de Heeren.

Zoo te zamen als ieder van hen in het bijzonder, ten einde voor en in naam van gezamenlijke geerfden te zamen met voor en nevens de overige begeregtigden over te gaan tot de verdeeling en gevolgelyk ontbinding der tot hiertoe gemeenschappelyk in eigendom bezetene en beheerde ruwliggende gronden van de voorgeschreven mark van Halle en Eerbeek.

Daartoe,

In betrekking tot deze verdeeling alle de zaken van de ondergeteekenden lastgevers waar te nemen, en de soms bestaande zwarigheden en geschillen ook die welke nader, uit welke hoofde ook, mogten voor komen te vereffen en uit den weg te ruimen op zoodanige wijze, als hun gemagtigden zal goed dunken. De verdeeling overeenkomstig het plan van verdeelingen de aangenomene beginselen tot stand te brengen, daartoe de bij §4 bedoelde staten te doen opmaken en arresteren, den bij §3 in fine bepaalden afstand te volbrengen, de verhouding tusschen de verschillende soorten van grond in de onderscheidene buurtschappen doen bepalen, de onbetaalde, vroeger aangegravene perceelen, nadat daarvan door hen op harent wege de nodige opneming zal geschied, aan de respectievelijke aangravers in mindering ter toedeeling te doen verstrekken, of aan dezelve, ook voor zoo verre zulks dit hun aandeel mogt overtreffen, of aan anderen te verkoopen even als de zoodanige perceelen, die door vreemden mogten zijn opgegraven.

De wegen en waterleidingen te bepalen, het plun hiervan ter approbitie aan Heren Gedeputeerde Staten der Provincie aan te bieden, tot den aanleg derzelve respectie wege en waterleidingen de noodige schikking te maken. Alwylers over tegaan tot den verkoop van alle andere perceelen, welke nader mogten blyken het eigendom der mark te zijn, de veilconditien te regelen, zoo veel noodig vrijwaren regtens te beloven voor de uitgeloopte prijzen, zoo die genoegzaam worden gerekend, de koopgunning te geven, en het eigendom en vruchtgenot aan de respectie koopers te doen over gaan, de kooprijzen ten

zijnen tijde te ontvangen, en deswege alle kwitantien en de charge te verleen-
nen, zoomede alle vereischte opheffing van hypothecaire inschrijvingen
ambtshalveten laste der koopers genomen, eventueel te doen of te bevorderen.
Met elk en een tegelijk, die eenige gelden aan de mark verschuldigd is, of van
dezelve heeft te vorderen de noodige likwidatie daar te stellen alle voordee-
lige pretensien, het zij in of buiten regten in te vorderen en daartoe alle de
bij de wet toegestane middelen te bezigen, voordeelige vonnissen ter executie
te doen leggen, alle nadeelige schulden, in het bijzonder ook die, wegens den
aanleg der wegen en waterleidingen en derzelver voortdurend onderhoud en
in het algemeen tot daarstelling en voltooiing dezer verdeeling reeds aan-
gewend en verder aan te wenden, uit te betalen en ingeval van genoegzaam-
heid van fonds, daarvoor het tekort komende over de belanghebbenden naar
evenredigheid om te slaan derzelver aanslagen tegen kwitantie te ontvangen
of te doen ontvangen en voorts de verdeeling der voorgeschrevene mark
definitivelijk tot stand te brengen.

Zij zal op de in verdeeling komende gronden leggen en verbindingen alle
vereiste active en passive servituten, pligten en voordeelen, alles zoo ten
aanzien van verkoop als verdeeling, met in acht neming zoo veel nodig der
wettelijke formaliteiten.

Verklarende al verder de ondergetekenden lastgevers, de onherroepelijke
beslissing van alle verschillen welke tussen hen of ten gevolgd den onder-
havige verdeeling of verkoop mogten ontstaan over te laten aan voorzegde
Heeren gemagtigden, die als zoodanig de bevoegdheid zullen hebben en
behouden, om tot na verloop van een jaar na dat de verdeeling zal zijn
daargesteld, die verschillen uit den weg te ruimen en in of over dezelve
uitspraak te doen, zij lastgevers daartoe wel uitdrukkelijk renuntieerde aan
het middel van appel en aan deze bepaling de meestmogelijke uitgestrektheid
willende geven hebben ten einde de tussienkomst van alle regtelijke autho-
rietien uit te sluiten zoowel ten aanzien der regten, die elk hunner in de mark
mogen competeeren, als ten aanzien der soort, ligging, hoegrootheid en in het
generaal der toebedeelen gronden.

Dit alles met autorisatie op gemagtigden, om des noodig bij voorkomende
kwesties eenen advocaat te raadplegen, en deszelfs patrocimum in te roepen.
Voorts alle tot het een en ander vereischte stukken, acten en processenverbaal
namens hun lastgevers af te geven, te tekenen en passeren. Hen daarbij in
allen opzichte te vertegenwoordigen en alle active en passive regten uit te
oefenen, zoo in regten als daar buiten, domicilie te kiezen en in een woord dat
alles te verrigten, en tedoen geschieden het geen door hen ondergeteekenden
lastgevers zelve in persoon ten dezen zouden kunnen moeten en behooren te
woden gedaan.

Alles met de magt van substitutie en assumtie en onder belofte van schade-
looshouding goedkeuring en des noods bekrachtiging onder verband als
volgens de wet.

Alles voorgedragen door de ondergetekenden hiertoe gecommiteerd, in de vergadering van geerfden in de mark van Halle en Eerbeek den 20 augustus 1847

F.S. Op ten Noort

G. Tabor

G. Huiskamp

H.M. Berns

H. Hilverdink

W. Withof

Buiten gewone vergadering van Geerfden in de mark van Hall Eerbeek gehouden op maandag den 12 december 1853 in herberg de Bok te Hall.

Onder Hall:

Het Groote hof te Halle, Hr. Kersseboom namens Kouvenaar	eene stem
Het Kleine hof te Halle en het Haller hooge, D. Schuilenburg	twee stemmen
Van het Hoefgoed, de weduwe Bovendorp	eene stem
Van het Dagsgoed, Adolf Bello	eene stem
Het goed de Ponge, De welEdel. Gestr. Heer op ten Noort, lid van kerkvoogden der Herv. Gemeente te Zutphen en den Heer H.D. Tjeenk Willink rentmeester van gezegde gemeente	eene stem
Het Hooge, W. Withof	eene stem
Swarthofsgoed, J. Hilverdink	eene stem

Onder Eerbeek:

Hunerling 1/2 whar, de Kempe en den huize Eerbeek, Odink en Breunisgoossengoed, Ds. Berns	vier en een halve stem
De nieuwe molen, L.M. van Duren	een halve stem
De Bodderij, Sander Sanders	eene stem
Wensink en Illink, de Heer G. Ehhink van Dick namens Sint Antonie groote broederschap	twee stemmen
Morrengoed, Hr. Derckx	eene stem
Teunis goosengoed, G. Tabor	eene stem
Het goed ter Brugge, S. Buurkes	eene stem
Het goed er boven, Hr. Aarnink	eene stem
Weenink Jan Groenhof	eene stem
Idengoed, de Heer D. Doom	eene stem
Schoonmansgoed, H. Straatman	eene stem
Rentmeesters hofstede Andries Huiskamp namens den Heer A.C. Capel	eene stem
De Schotpoorten G. Huiskamp, lid van kerkvoogden der Herv. gemeente van Hall	eene stem
De twee goederen te Coldenhove, de Heeren A. Brouwer/ consort allen present.	eene stem

zijnen tijde te ontvangen, en deswege alle kwitantien en de charge te verleen-
nen, zoomede alle vereischte opheffing van hiypothecaire inschrijvingen
eventueel te doen of te bevorderen.

Grondboring.

Enkele interessante gegevens over deze proefboring van de 3 putten:

Grondlagen →	0	-60 meter de lagen tot een diepte van 60 meter kunnen	zeer wisselend zijn. Ook wat betreft de kwaliteit van het water.
60	-90	meter	een afsluitende kei- en leemlaag aanwezig
80	-100	meter	een afsluitende kei- en leemlaag aanwezig
110	-160	meter	beneden de 110 meter komen tot grote diepte fijne zandlagen afwisselend door grove lagen voor

Water →	0	-50 meter een gunstig ijzergehalte en zuurgraad (deze	zuurgraad is zeer belangrijk voor de produktie van papier)
ca.	150	meter	Chloorgehalte wordt plotseling groter

Ondanks deze putten werd op de oude papiermachine (vervangen eind jaren '80) nog heel lang water uit de beek gebruikt als proces- en koelwater. Nu wordt alleen de vijver nog op peil gehouden t.b.v. de brandweer.

De Dam.

In 1962 had prof. Kraaijenhof van de Leur in opdracht van de papierfabriek Coldenhove een dam in de beek gebouwd om op die manier het overtollige water in de winter, in een ondergrondse waterbel te bufferen voor de droge zomertijden om daarmee een meer constante stroom te bewerkstelligen. Ondanks deze maatregel heeft de beek in 1976 geheel droog gestaan. Voor het bouwen van de dam moest de spreng droog komen te staan. De bedrijfsbrandweer pompte het water uit de spreng het bos in. Aan de zuid-zijde werd de dam verstevigd met stenen om de geweldige waterdruk op te vangen op het moment dat de afsluiting weer openging. Er kwamen twee afsluiters en tevens een pijp. Deze pijp is geplaatst om op het moment dat het waterpeil te hoog werd dit door de pijp afgevoerd kon worden via de andere kant van de dam.

Forelkweken.

Voor de dam kwam, tijdens het afsluiten van de dam, een geweldige vijver te liggen van wel 5 meter breed. Op het idee gebracht door een stel studenten van de Heidemij, die een bezoek brachten aan de spreng, begin jaren '70 is de heer Kuipers begonnen als hobby met het uitzetten van jonge forel. De ideale omstandigheden (constante temperatuur van 10 graden en helder schoon water)

Kennisgeving.

De commissie, belast met de verdeeling der mark van Hall en Eerbeek, brengt ter kennis van de weduwe en erven van Hendrik Egberts Straatman, inder tijd bouwman onder de gemeente Brummen.

Dat aan hem bij acte van scheiding, getekend te Eerbeek den 29e december 1857 is toegedeeld,

- A. Een stuk grond op Coldenhove groot ongeveer vijf bunder eenendertig roeden negentig ellen kadastraal bekend sectie D gedeelte van nr. 146.*
- B. Een stuk grond in het hooge veld groot ongeveer zes bunder eenenzestig roeden twintig ellen kadastraal bekend sectie D gedeelte van nr. 156.*
- C. Een stuk grond groot ongeveer twee bunder negenendertig roeden veertig ellen kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 138.*
- D. Een stuk grond groot ongeveer zeven bunder zesendertig roeden vijftig ellen kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 137.*
- E. Een stuk grond groot ongeveer een bunder achtenveertig roeden kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 123.*
- F. Een stuk grond groot ongeveer drie bunder zeventien roeden veertig ellen kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 139.*
- G. Een stuk grond groot ongeveer drie bunder drieenzestig roeden veertig ellen kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 134.*
- H. Een stuk grond groot ongeveer een bunder drieenzeventig roeden dertig ellen kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 142.*
- I. Een stuk grond gelegen in den groengrond groot ongeveer twee bunder vijftien roeden dertig ellen kadastraal bekend sectie C gedeelte van nr. 134.*

En dat die toedeeling verder is geschied onder de volgende bepalingen:

- 1. Dat de deelgeregtigden gehouden zullen zijn, den aan hen toegedeelden grond te aanvaarden, zoodanig en in den staat, als dezelve zich strekt, belendt en bevindt, en met de opgegevene grootte van denzelven genoeg te nemen, ook voor het geval die met de werkelijke mogt verschillen; voorts met alle zoodanige lusten, lasten, regten en erfdiensbaarheden als daar aan en toebehooren, en welke later, naar oordeel der Commissie voornoemd, daaraan toegekend of op denzelven gelegd zullen worden.*
- 2. Dat zij den hen toegedeelden grond in bezit, genot en gebruik kunnen nemen, en daarmede zullen kunnen doen en handelen, als met en over eigene zaken; mitsgaders daarvan de grond en alle andere daaruitgaande lasten zullen moeten voldoen, alles te rekenen sedert den eersten januarij achttienhonderd negen en vijftig.*
- 3. Dat de eigenaren van bij deze aan hen toegeeelde perceelen, welke niet aan publieke wegen grenzen, geregtigd zullen zijn, van- en naar die perceelen uit te wegen over de gronden, tusschen die perceelen en dan*

naastbijleggende publieken weg gelegen, zonder tot eenige vergoeding dien betrekkelijk gehouden te zijn— en dat de gronden, tusschen een niet aan eenen publieken weg grenzend perceel en den naastbijlegenden weg gelegen, ten behoeve vandat ingesloten perceel, met regt van uit en overweg belast zal zijn.

4. Dat de eigenaren der gronden, grenzende aan, door de gemelde Mark daargestelde en aan de burgerlijke gemeente van Brummen afgestane wegen, die wegen, voor zooverre die niet bekend zijn onder den naam van 1. den Harderwijkerweg, 2. den weg van Hall over Coldenhoven en den Imbosch naar Arnhem, 3. den weg van Loenen naar Zutphen, 4. den weg van het Versteeghuisje door den Eerbeekschen enk naar de Brummensche straat, 5. den weg van de Rienderensche straat tot den weg hierboven sub. 4. genoemd, 6. den weg van de Smalhorst en het Leusveld tot aan den weg hierboven sub. 2. genoemd, en verder tot het Hungerlink, 7. den weg van Hall naar Soeren tot bij de Knoevenoord (de lemiet van de Brummensche mark), 8. den weg van Soeren naar Eerbeek, 9. den weg vanden Harderwijkerweg bij Plekkenpol tot den lemiet der Brummensche mark, 10. den weg van Eerbeek op Arnhem, zich bij Coldenhove vereenigende met de weg hierboven sub. 2. genoemd, 11. den kerkweg van Eerbeek naar Hall, 12. den weg van Eerbeek naar Voorst, 13. den weg dienende tot vereeniging der wegen hierboven sub. 3. en 4. genoemd, ten westen van den Eerbeekschen enk, 14. den weg van de Voorstondensche straat tot het dorp Hall, waarvan de burgerlijke gemeente Brummen het onderhoud genomen, in goeden bruikbaren staat zullen moeten brengen en houden, de geprojecteerde waterleidingen voor den eersten october achttienhonderd acht en vijftig ter bepaalde breedte en diepte zullen moeten daarstellen en voortdurend onderhouden, en voorts verplicht zullen zijn zorg te dragen, dat niet door dammen of andersints, den vrijen afloop van het water in de sloten langs de wegen of op andere plaatsen aanwezig, worde belemmerd.
5. Dat de eigenaren van de aan elkander gelegen perceelen verplicht zullen zijn, hunne perceelen op gemeenschappelijke kosten met behoorlijke sloten af te scheiden, en voor het geval daartoe de een wel en de ander niet genegen mogt zijn, deze eerste het regt zal hebben, op eigen kosten een scheidings sloot ter breedte van 2 ellen, voor de helft te graven van het perceel van den aangrenzenden eigenaar, daar te stellen zoomede den grond uit den uitgraving voortkomende, voor het geheel op het hem behoorende perceel te werpen; mitsgaders dezen grond, zoowel als het geheel der door hen aangestelde sloot zich te eigenen. en als zijn eigendom te beschouwen, zonder tot verder afvrachting dan de wet bepaald, verplicht te zijn, doch onder gehoudenheid om zich aan de bepalingen dien betrekkelijk bij gemeentekuren vastgesteld, te onderwerpen.

6. *Dat de eigenaren der gronden, grenzende aan de door de marken-gronden loopende beek, gehouden zullen zijn het ruimen der beek te dulden, en niets te doen of daar te stellen wat of den vrijen opwerp van grond bij het ruimen noodzakelijk, of den ongestrooden afloop van het door die beek loopende water, belemmeren kan.*

Eerbeek,
den 7 juni 1858

de commissie voornoemd,
H.M. Berns
G. Tabor
G. Huiskamp
A. Bello
J.B.J. Hilverdink.

voor 0,01 aandeel overbedeeling	f	0,50
voor regt en opcenten	f	0,55"
voor kosten van overschrijving	f	9,55"
		<hr/>
	f	10,61.

Zo u ziet is het landschap steeds aan een verandering onderhevig.
Zo zal er over 50 of 100 jaar weer een verdeling noodzakelijk zijn omdat er door diverse redenen grond van eigenaar wisseld.
Al moet hierbij wel opgemerkt worden dat de bedrijfsvoering in de landbouw grootschaliger aan het worden is.
bron. Markearchief

G.J. Ruempol '93

125 jaar geleden in De Marke-dorpen.

In de dorpen aan de zuidkant van Apeldoorn speelde zich zo'n 125 jaar geleden heel wat af. In oude kranten en bekendmakingen staat hier veel over te lezen. Een aantal gebeurtenissen hebben we op een rijtje gezet. Uit de jaren 1862 - 1871 de volgende feiten:

Over de armenzorg die toen hard nodig was staat te lezen dat in 1863 er een samenwerking was tussen de gemeente Brummen en Apeldoorn over de aanstelling van een genees-, heel- en verloskundige voor Loenen, Eerbeek en Hall. De arts kreeg een standplaats in Eerbeek. In januari van 1864 had er volgens gewoonte een ruime uitdeling plaats van brood, gort en spek aan de armen.

De Algemene Weldadigheidscommissie wordt dankzij ruime bijdragen van ingezetenen en giften van de koning in staat gesteld de behoeftigden op voldoende wijze te helpen. Niettemin wordt er nog langs de huizen gebedeld door mensen die medelijden trachten op te wekken door mooie praatjes en door zich in haveloze kleding te vertonen. Aangeraden wordt deze mensen naar de commissie te verwijzen.

Veepest.

In 1867 was er veepest. De burgemeester geeft aan landbouwers de raad: "het vee te wassen met kreosootwater en te drinken met water waaraan ruw carbolzuur is toegevoegd, zulks ter voorkoming van de veepest". Hij meent dat men van middelen die de Voorzienigheid beschikbaar stelt, gebruik moet maken.

In Hoenderloo wordt gemeld dat daar de rupsen op sommige plaatsen geen blaadje aan de bomen en struiken gelaten hebben en zelfs het jonge hout aantasten. Bij huizen, in het bos gelegen, kruipen de rupsen in zulke menigten tegen de wanden op dat men de ruiten niet kan zien....

Beekberger Woud.

Op 16 en 30 september 1869 wordt het alom bekende Beekberger Woud publiek geveild. Het wordt in de krant aangekondigd als: 'Dit eeuwenoude, door de natuur zo heerlijk gevormde bos zal zeker veel belangstellenden en nieuwsgierigen naar de verkoping lokken'.

Het Beekberger Woud wordt op de veiling verkocht aan B. Van Spreeckens te Velp voor f 111.005,61. Nadien wordt het Woud ontgonnen. Hierover het volgende: "De werkzaamheden aan het Woud vorderen naar wens. Een rijweg noord-zuid lopende is al gereed. Men hoopt voor het eind van de winter een aanzienlijke massa hout opgeruimd te hebben, zodat in het voorjaar van 1870 reeds een gedeelte van de bodem in cultuur gebracht kan worden. Het werk betekent voor Beekbergen een zeer welkome werkgelegenheid daar er in

andere winters werkeloosheid en dus armoede was".

Veiling.

Op 26 februari 1870: "Het vellen van de bomen in het Beekbergse Woud vordert goed. De eerste veiling van hout zal binnenkort plaatshebben. Het is zeer geschikt voor kribhout, heidepalen enz. Dit eeuwenoude woud bestaat voornamelijk uit schonen, recht opgaande elzenbomen, alsook essen, eiken en andere boomsoorten".

Op 30 april 1870: "Met het rooien van het aloude Beekberger Woud gaat men geregeld voort. Met de verkoop van het hout wil het niet vlotten. Er wordt met 100 man gewerkt. Reeds is met ploegen begonnen om nog haver uit te zaaien. Tevreden over de voortgang van het werk heeft de eigenaar, de heer Van Spreeckens, de arbeiders enige aangename ogenblikken verschaft en hun een extra beloning gegeven. De arbeiders van hun kant brachten hulde aan de eigenaar door hem te ontvangen met vlaggen, erebogen, gedichten en een toespraak".

In maart 1871 besluit Van Spreeckens om een boerderij te bouwen. Deze wordt aanbesteed voor f 23.000,—. De boerderij zal van een Engels type zijn.

Speldermark.

In een vergadering in 1870 werd door geërfden van de Speldermark onder Beekbergen besloten om de mark te onthinden. Deze bestaat uit 1600 hectaren bos, heide en zandgrond. Het besluit wordt een daad van vooruitstrevendheid genoemd. Gehoopt wordt dat de geërfden de belangen van de vele ongeërfden, die steeds het gebruik van de heidegronden hebben gehad, niet uit het oog te zullen verliezen.

In Beekbergen wordt in 1870 de landbouwvereniging Beekbergen en Omstreken opgericht. Men spreekt haar voldoening uit over het feit "waar gedurende zoveel jaren de plakhak en heetzicht voor de landbouw de scepter heeft gezwaaid" nu wordt ingezien dat er wel wat verbeterd kan worden.

Branden.

Over de talrijke branden in die jaren onder andere de volgende feiten: op 25 april 1863 is in Oosterhuizen brand in het hutje van dagloner J. Bloemink. Ook de inboedel en twee gelten gingen verloren.

Tijdens een onweer op 12 september 1863 sloeg de bliksem in een huis te Beekbergen, bewoond door F. Franken. De woning verbrandde, doch het vee en een gedeelte van de inboedel werd gered.

In 1864 ontstond er op 9 juli om negen uur brand in de woning van Gerrit Jan Gerritsen, landbouwer en herbergier te Beekbergen, tengevolge waarvan het huis met gehele inboedel afbrandde. Men vermoedt dat de brand is aangestoken. In verband hiermee is de huisvrouw van Gerritsen, Geertje

Kruijmer genaamd, in hechtenis genomen en naar Arnhem vervoerd.

Om een uur brandde te Beekbergen op 15 oktober 1864 de papiermolen en een hangschuur, toebehorende aan H. van Gerrevink af. Gebouwen en roerende goederen waren verzekerd.

Te middernacht van 3 op 4 mei 1865 ontstond er brand bij landbouwer Hendrik de Groot te Beekbergen, waardoor een schuur, een bakhuis en enige karren zijn verbrand. Zes varkens zijn omgekomen.

"De Zweep".

Op 14 november 1865 is de herberg "De Zweep" (in Klarenbeek red.) gelegen aan de grindweg tussen Beekbergen en Voorst van eigenaar Frits van Schooten totaal afgebrand. Twee koeien en een geit zijn omgekomen. Twee ingezetenen van Beekbergen vragen giften om van Schooten tegemoet te komen in het verlies door de brand geleden. Door blikseminslag is een huis, bewoond door J. Kobussen in het Achterveld aan de grindweg naar Loenen, afgebrand. Op 5 september 1868 brandde in Zilven onder Loenen een woning af bewoond door J. Havekes en D. Mulder. Op 2 februari 1869 brandde in Oosterhuizen de boerenwoning van Teunis Wilbrink af met inbegrip van de daarin gevestigde kruidenierswinkel. Oorzaak onbekend.

(bron: Kroniek van Apeldoorn en eigen archief)

Martien Kobussen

Geschiedenis van het Apeldoornsch Kanaal (een aanvulling).

Op het stuk van de heer Kobussen in de Marke van april 1992 wil ik graag wat aanvullingen geven.

De wetten tot onteigening van resp. percelen voor de aanleg en resp. percelen ten behoeve van het openen en inleiden van sprengen onder Apeldoorn tot voeding van het kanaal dateren van resp. 21 juni 1862 (Staatsblad 72) en 11 juni 1866 (Staatsblad 107).

Op 29 november 1877 werd het Besluit van kracht, houdende vaststelling van het tarief van kanaal- en bruggelden.

Het bruggeld voor schepen tot 60 m— 5 cent, en voor grotere schepen een dubbeltje. Het kanaalgeld bij de draaibrug achter Welgelegen een halfje, voor de sluis te Dieren 2 cent en voor de losplaatsen te Lieren, Loenen en Eerbeek 1 cent per kubieke meter. Voor houtvlotten 20 maal bovenstaande bedragen. Natuurlijk waren er uitzonderingen. Beurtschepen, schepen met steenkool of turf voor aanliggende fabrieken, of met dakriet, hooi en stro betaalden de helft. Schepen voor het Rijk en verder die geladen met mestspecie hadden een gehele vrijdom.

In het Staatsblad 33, 17 maart 1880, staat het Besluit tot vaststelling van een bijzonder reglement van politie voor het Apeldoornskanaal.

De grootste afmetingen van schepen: lengte 30 m, breedte 5,90 m en diepgang 1,56 m. Van één uur na zonsondergang tot één uur voor zonsopgang werd in Dieren niet geschut. De max. snelheid voor stoomschepen en voor houtvlotten bedroeg 4,8 km/uur. De reis van houtvlotten, afm. max. 27 m x 4,5 m., mocht niet langer duren dan drie dagen. De westelijke kanaaldijk mocht niet als jaagweg worden gebruikt. De max. sleep bedroeg zes schepen. Ook toen al was het verboden stoffen, die het water kunnen verontreinigen, te lozen.

J. van der Weel,
Hoenderloo, juli 1992.

(uit: Luttenberg's Chronologische Verzameling der Wetten en Besluiten 1876-1880).

De Eerbeekse beek

Inleiding.

Hoewel over het bestaan van Eerbeek heel weinig bekend is vormde het "heldere" water van de zich voortkronkelende Eerbeekse beek een bron van wat uitgroeide tot de thans welvarende "Papierkern Eerbeek". Het -toen nog Erbeke (aarde-beek) geheten- gehucht werd voor het eerst in een oorkonde in 1046 genoemd.

Vanaf het sprengstelsel tot aan de huidige papierfabriek Coldenhove werd de beek c.q. spreng "de Coldenhovense beek" genoemd. Daarna liep hij over in "de Eerbeekse beek" en daarna werd het "de Voorstondense beek".

Het is één van de ongeveer 50 sprengen die de Veluwe rijk is. Het landgoed Coldenhove speelde tevens een belangrijke rol in de ontwikkeling van het dorp. De eerste papiermolen werd daar aan de Coldenhovense beek gevestigd.

Deze papiermolen was de oorsprong van het nu "grote papierdorp".

Navolgend gaan we wat dieper in op de thans nog bestaande Eerbeekse beek en wat vroeger het landgoed Coldenhove was.

Inhoudsopgave.

1.	Het ontstaan van de Veluwe.	blz. : 41
2.	Geschiedenis Eerbeek - Coldenhove.	blz. : 46
3.	Jonannes Florentius Martinet.	blz. : 49
4.	De Imbosch beek.	blz. : 51
5.	De Coldenhovense beek.	blz. : 54
6.	Onderhoud Coldenhovense beek.	blz. : 57
7.	Einde beek onderhoud.	blz. : 59
8.	Fauna en flora.	blz. : 62
9.	Geschiedenis Landgoed Coldenhove.	blz. : 65
10.	Papiermakers op Coldenhove.	blz. : 70
11.	Wandeling langs de beken.	blz. : 80

1. Het ontstaan van de Veluwe.

De Veluwe bestaat voor het overgrote deel uit Rijn- en Maasmateriaal dat vooral in tijden van grote hoeveelheden neerslag met grof geweld deze kant op kwam. Vele grote keien, grind en zand werden hier afgezet in horizontale lagen, die vaak honderd of meer meters dik zijn. Bij mindere neerslag werden fijnere keien meegebracht door het traag stromende water. Niet gehinderd door kribben of dijken stroomden de Rijn en Maas door Nederland.

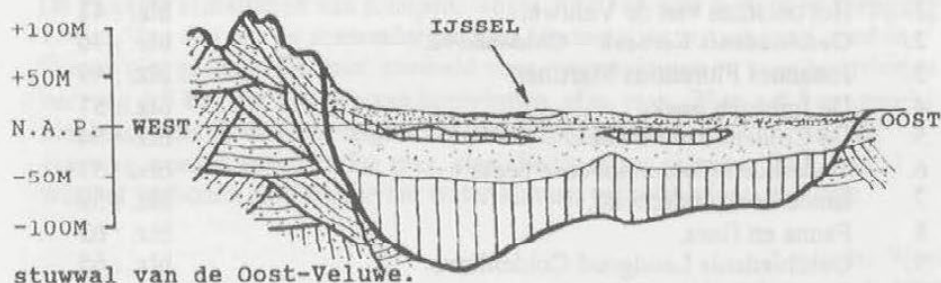
Ongeveer 200.000 tot 125.000 jaar geleden in de IJstijd "Saalien" werd de flora en de fauna in onze streken naar zuidelijke richting weggedrukt door enorme massa's landijs die door de stroomdalen van de Maas en de Rijn drongen. De meest zuidelijke begrenzing van de gletschers lag tijdens het hoogtepunt van deze IJstijd op de lijn Haarlem - Nijmegen.

Doordat er toen enorme hoeveelheden water, in de vorm van ijs en sneeuw werden vastgehouden was de zeespiegel toen bijna tachtig meter lager dan nu. Dat had tot gevolg dat de rivieren beneden strooms meer verval kregen en dus sneller stroomden, waardoor ze diepe dalen uitslepen in de afzetting die ze eeuwen tevoren zelf moeizaam hadden opgebouwd.

Met geweldige kracht drongen gletschertongen de Rijn- en Maasdalen binnen waarbij de terrasranden torenhoog werden opgeplooid.

Het ijs zorgde voor reliëf in het landschap. De bestaande hoogteverschillen werden nog eens extra aangedikt, rivierdalen werden verdiept en dalhellingen opgestuwd.

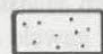
Zo vormden zich de stuwwallen, waaruit het Veluwemassief is samengesteld. Door de stuwning van het ijs kwamen de voorheen min of meer horizontaal liggende lagen vaak in sterk hellende en soms zelfs in verticale stand te staan.

overwegend fijnkorrelig materiaal.

overwegend fijne zanden.

overwegend matig grove en grove, vaak grindhoudende zanden.

gestuwd materiaal.

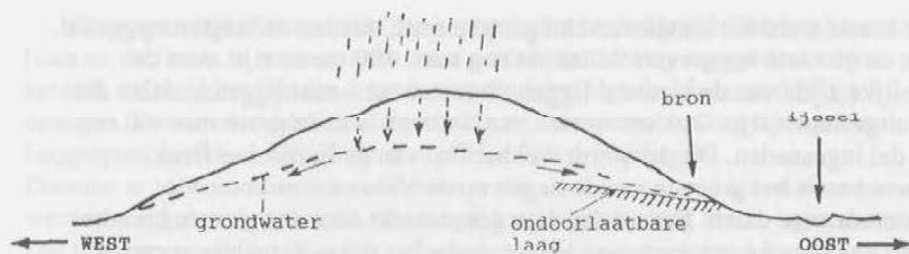
Door erosie werd het hoogteverschil gereduceerd, werden de laagten opgevuld, zodat de grootste hoogteverschillen nu nog max. 100 meter zijn. Aan de oostelijke zijde van de stuwwal liggen diverse west – oost liggende dalen die hier uitgeslepen zijn. Ook ten westen van Eerbeek is in de grote stuwwal een diep dal ingesneden. Dit dal wordt wel het Dal van de Eerbeekse Beek genoemd en is het grootste van de negen op de Veluwe voorkomende trechtervormige dalen. Deze dalen zijn gekenmerkt door een grotere breedte aan de monding en een geringere lengte, zodat het dal een trechter vormige indruk maakt. Over de ontstaansmogelijkheden van deze dalen zijn vele theorieën te bedenken.

Het meest waarschijnlijke is, dat het is ontstaan gedurende de laatste IJstijd, het Weichselien of Weichelijstijd, zo'n 70.000 jaar geleden. De zeespiegel daalde opnieuw, maar deze keer bereikte het landijs ons land niet. Wel was het hier zo koud dat de ondergrond het grootste deel van het jaar bevroren was en er van plantengroei geen sprake kon zijn. In minder koude perioden kwam de temperatuur 's zomers boven het vriespunt en kon de sneeuw en de bovenste laag van de bodem smelten. Zo kon door de diepbevroren ondergrond het water van de ontdooide sneeuwmassa's niet wegzakken en liep het langs de oppervlakte door de bestaande laagten af en nam het ook het bovenste ontdooide zand mee. Ook doordat de ene dalwand meer zonlicht kreeg dan de andere kon de bodem daar meer verschuiven over de bevroren ondergrond dan aan de schaduwzijde.

De modder, die op deze manier van de stuwwallen afvloeide, werd afgezet in het dal van IJssel en Rijn. Voor de monding van zo'n dal vormde zich dan een hoger gelegen, uitwaaiende vlakte van allerlei groter en kleiner gesteente, een zogenoemde puinwaaier.

Tengevolge van aanzienlijke hoogteverschillen kan het grondwater vooral in deze laagten en zijdalen relatief dicht aan de oppervlakte komen. Dit verschijnsel, samen met het voorkomen van leembanken en andere hellende en ondoorlatende lagen, leidde er soms toe, dat er natuurlijke bronnen en plasjes ontstonden.

In Nederland, liggend in een gebied met een gematigd zeeklimaat, valt regen in alle jaargetijden. Voor de Veluwe komt daarbij dat er ca. 300-350 mm. regen per jaar meer valt dan dat er wordt verdampt. Dit zogenaamde neerslag overschot wordt normaal als grond- en oppervlakte water afgevoerd. Door de zandige bodem op de Veluwe zakt echter een groot deel weg en dit wordt niet via de oppervlakte afgevoerd maar via het grondwater. Het grondwater in het centrum van de Veluwe staat hoger dan aan de randen. Door het hierboven al genoemde neerslag overschot zou dit water steeds hoger komen te staan, maar door de wet van communicerende vaten probeert het water overal even hoog te staan.

grondwaterstand op de Veluwe.

Hierdoor gaat het water van hoog naar laag stromen, waardoor ondergronds een stroming ontstaat, vanuit het centrum naar de randen. Het verschil in grondwaterstand bedraagt soms wel 45 meter. Vanwege de bodemstructuur op de Veluwe wordt het meeste water aan de oostzijde afgevoerd naar de IJssel. Aan de randen van de Veluwe staat het grondwater dus minder diep en daar waar het aan de oppervlakte komt kan het zich dan een beekje vormen. In het begin is dit nog maar klein, maar omdat dit beekje natuurlijk de laagste delen in het terrein volgt, en daardoor langs andere natte plaatsen stroomt, neemt de waterhoeveelheid langzaam toe.

Bij de watertoevoer naar de beken hebben we ook nog te maken met het verschil tussen het ondiepe en het diepe grondwater. Ondiep grondwater is water dat stuit op ondoordringbare grondlagen en daardoor niet dieper kan zakken. Het zal duidelijk zijn dat als een beek wordt gevoed door ondiep grondwater de afhankelijkheid van regenval groter is dan wanneer het diepe grondwater de beek voedt. De oorsprong van het water heeft invloed op de temperatuur en stroomsnelheid van het water en daarmee op de flora en fauna van de beek.

Op de topografische kaart op de volgende bladzijde is het dalsysteem te zien van de Eerbeekse beek. Hierop is goed te zien hoe de ontdooide modderlaag zich een weg zocht door het dal naar beneden, en "over" Eerbeek en Hall afvloeide richting de IJssel.

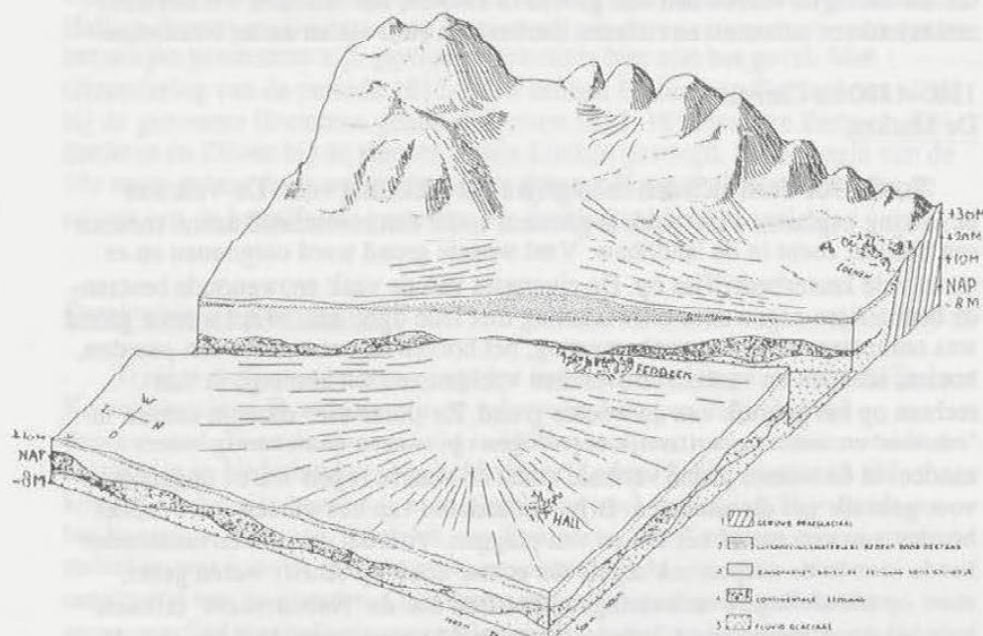
Het is hierop nog duidelijker te zien waarom de Imbosch beek juist daar liep, en de huidige Eerbeekse beek vervolgt ook nu nog de laagste delen, zodat het waarschijnlijk zeker is dat de oude Imbosch beek ook zo ongeveer heeft gelopen.

In het dal zit het grondwater minder diep zodat men geen lang sprengstelsel hoeft te graven.

Door op de hoogtelijnen te letten, krijg je een geheel andere kijk op de Veluwe.

Zou het toeval wezen dat het kanaal een bocht maakt om Eerbeek, net om de hoogtelijn van 15 meter?? En waar ligt de Dalenk in Loenen? De Lange Juffer kun je beter fietsen richting Eerbeek! Iedereen weet het, maar nu zie je het op de kaart duidelijk voor je.

SCHEMATISCH BLOKDIAGRAM VAN EERBEK EN OMGEVING

2. Geschiedenis Eerbeek – Coldenhove

600-900 na Christus

Het Rijk van Karel de Grote.

Eerbeek is een oude nederzetting geweest waarvan de oorsprong dateert tussen 600-900 na Chr. Na de dood van Karel de Grote in het jaar 814, ontstond er geruzie over de opvolging van Karel de Grote. Dit werd vooral veroorzaakt door het losbandige leven van hem. Officieel had hij vijf vrouwen, maar ook talloze maîtresses bij wie hij eveneens kinderen kreeg.

900-1200 na Christus

Hertogen van Gelre.

De Nederlanden (België en Nederland) maakten deel uit van zijn rijk. In de 9e en 10e eeuw was er duidelijk een afbraak van het centrale gezag in het Frankische rijk. Plaatselijke edelen konden daardoor hun macht vergroten. In het gebied van Rijn, Maas en Wall drong zich het geslacht 'Flamenses' op, waaruit de stamvaders van de hertogen van Gelre voortkwamen. Door huwelijken en veroveringen breidden zij in de 12e en 13e eeuw hun bezittingen uit. De hertogen verdeelden hun gebied in ambten, die bestuurd werden door ambtsjonkers, schouten en richters. Eerbeek en Hall vielen onder Brummen.

1200-1800 na Christus

De Marken.

Rond 1300 deed zich een belangrijke ontwikkeling voor. De Veluwe bevolking begon na 1150 sterk te groeien, zodat een toenemend aantal mensen een bestaan zocht in de landbouw. Veel woeste grond werd ontgonnen en er rezen vele keuterbedrijfjes op. De eigenaars van de vaak eeuwenoude bestaande boerderijen zagen deze ontwikkeling met lede ogen aan. Want woeste grond was onmisbaar voor plaggenbemesting, het hooien en het weiden van paarden, koeien, schapen en varkens. Bovendien voelden ze zich bedreigd in hun rechten op het gebruik van de woeste grond. Ze sloten zich daarom aan in 'marken' en stelden schriftelijk bepalingen op, waarin nauwkeurig ieders aandeel in de woeste grond vermeld stond en waarin regels waren opgenomen voor gebruik van die aandelen. Bijv. ten aanzien van het weiden van vee, het houden van varkens of het steken van plaggen. Voordat de marken ontstonden kende men in de dorpen ook regels die echter nooit op schrift waren gezet, maar op mondelinge overleveringen berustten o.a. de 'Nabuursticht' (elkaars hulp bij dood, ziekte enz.). Inde loop van de 13e eeuw ontwikkelden zich de 'marke-genoten' min of meer gesloten dorpsgemeenschappen. Eerbeek maakte

daarop geen uitzondering. Reeds in 1294 is er sprake van 'Waardelen' of rechten op een aandeel in de marke. Het stemrecht was verbonden aan het eigendomsrecht van bepaalde boerderijen (erven). De mark Eerbeek kende 17 geërfden. Op een lijst uit 1729 komen reeds een aantal boerderijen voor waarvan de namen nog steeds in Eerbeek voortleven. Tot de Eerbeekse geërfde boerderijen behoorden ondermeer 'Het Wensink', 'Het Illinck', 'Het huis te Eerbeek', 'De Wedink', 'De Rentmeesterstede', 'De Schotpoort', 'Het Oedink' en 'Den Stovenbergh'. 'De Wedink' staat als enige nog aan de Ringlaan. Het buurtschap Coldenhove, dat ook tot de mark behoorde bezat slechts twee geërfden: de eigenaars van het 'Huis Coldenhove' en de eigenaars van 'De Schoonmansmolens'. Met Hall en Coldenhove vormde Eerbeek één marke. De geërfde bewoners bespraken en regelden hun gemeenschappelijke belangen in markevergaderingen, die veelal in de kerk van Hall werden gehouden. Een van de thans nog bestaande stemgerechte boerderijen is het 'Ottersgoed' aan de Smeetsstraat.

1800-1900 na Christus Kadastraal Gemeente Hall

Coldenhove en Eerbeek vielen onder de kadastrale gemeente Hall. In die tijd bestond de burgelijke gemeente Brummen uit twee kadastrale gemeenten Hall en Brummen. Dit zou er op kunnen wijzen dat er vroeger ook twee aparte burgelijke gemeenten zijn geweest, doch dit is hier niet het geval. Met uitzondering van de periode 1812-1818 hebben Eerbeek en Coldenhove altijd bij de gemeente Brummen gehoord. Tussen 1812-1818 werden Eerbeek, Coldenhove en Zilven bij de nieuwe marie Loenen gevoegd. In het begin van de 19e eeuw gebeurde de opmeting anders dan nu. Gebruikelijk was het dat de schout van de betreffende gemeente, de landmeter hierbij begeleidde.

Ontginning van de gronden.

Tijdens de Franse bezetting aan het begin van de 19e eeuw (tot 1813) door Keizer Napoleon Bonaparte zijn er vele veranderingen in Nederland doorgevoerd. Toen de staatsschuld in 1806 torrenhoog was geworden stelde de keizer zijn in Nederland zeer geliefde broer Lodewijk Napoleon aan als koning. Onder zijn bewind is er in Nederland veel veranderd. Hij voerde o.a. het Burgelijk Wetboek, Wetboek van Strafrecht, Het Kadaster, nieuw muntenstelsel en wat voor de marken grote gevolgen had, hij spoorde aan tot ontginning van de gronden. Ontginningen zouden van nu af aan worden aangemoedigd met belastingvoordelen en de aantasting van marke- en gemeenterechten. Voorwaarde voor de ontginning is natuurlijk dat de markegren-

zen exact bekend zijn. Begin 19e eeuw waren deze grenzen niet exact bekend of er waren zoals tussen de marken van Dieren, Spankeren, Soeren, Ellecom, Hall, Eerbeek en Coldenhove weinig tot geen schriftelijke bewijzen voorhanden. Daarom werd naar beste weten getuigenissen bij onderlinge overeenkomst dient te geschieden. 9 november 1810 gingen enkele markerichters op pad om de grenzen van 'hun' woeste gronden te bepalen. Het vertrekpunt was de 'Bonte Koe', vroeger een herberg, gelegen aan de weg van Loenen naar Doesburg. Deze handelsweg staat tegenwoordig bekend als de Harderwijkerweg. (De Bonte Koe moet in de buurt gestaan hebben waar nu papierfabriek De Hoop gevestigd is.). Samen met enige arbeiders begaven de markerichters zich naar de heidevelden, welke na onderlinge overeenkomst en schikking van de richters dadelijk de pollen en hopen tot scheiding van deze marken dienden te graven. Waarna door de richters werd ondertekend.

Kerk en Staat worden van elkaar losgeweekt.

Bij landelijk decreet van de Nationale vergadering van de Bataafse Republiek in 1796 werd bepaald, dat de zaken van kerk en staat in het vervolg gescheiden dienden te zijn. Op grond daarvan werden in 1811 de kerkelijke goederen te Hall en Eerbeek van het markebezit losgemaakt. Ondanks het verlies van de kerkelijke goederen bezit de marke nog uitgebreide wild gronden t.b.v. de schapenteelt en het steken van heidezoden. De verdeling van de grond was als volgt in 1811:

A. Eerbeekse hooilanden	128.48.44. ha.
B. Hall	377.03.13. ha.
C. Eerbeekse Heide	817.90.72. ha.
D. Coldenhove	776.87.72. ha.
E. Eerbeek	260.92.38. ha.

Ontbinding marken.

In 1852 werd na aanleiding van een koninklijk besluit tot ontbinding van de marken overgegaan. De marke (wat grens betekent) bakende het dorpsgebied van een boerengemeenschap tot nu toe af. Daarin werd het gebruik van bossen, heidevelden en weilanden (die allen gemeenschappelijk bezit waren) verder geregeld. Er waren regels over het afplaggen en het aantal schapen en runderen dat op de weidegronden gebracht mocht worden. Wat eeuwenlang als een hechte drie-eenheid het heil van de dorpsbewoners van Hall-Eerbeek-Coldenhove had beoogd was eind 1959 geschiedenis geworden. Wat overbleef was een gespleten school, een deelde kerk en een dode marke.

Opkomst papierindustrie.

Aan het einde van de 19e eeuw is er in Eerbeek en op Coldenhove een sterke ontwikkelingsgang van de papierindustrie waarvan we het resultaat nu zien.

1900-1992.

De ontginningen gingen door en bereikten in de jaren 30 een hoogtepunt. Was rond de eeuwwisseling nog sprake van behoefte aan landbouwgronden, nu in de jaren 30 was het motief 'werkverschaffing'. Bijna 500.000 mensen waren door de crisis in industrie en landbouw werkloos geworden. Duizenden werklozen hielpen mee de woeste gronden te ontginnen. De ontginning van de heidevelden (Coldenhove bestond in het midden van de 19e eeuw nog voor 91,1% uit heidevelden), hebben het landschapsbeeld sterk gewijzigd. De eenzame onmetelijke heidevelden maakten in veel gebieden plaats voor strak ontginningsland. Op Coldenhove kwamen veelal produktiebossen, waar de rechte rijen naaldbossen elkaar in eindeloze herhaling opvolgen. Aan de Harderwijkseweg 16 te Eerbeek staat nog de boswachterswoning. Deze boerderij-boswachterswoning werd in 1858/59 gebouwd in het kader van de ontginning van bijna 65 ha. heidegronden tot bouwland en denbos. Nu anno 1992 worden steeds meer naaldbomen vervangen door bossen van loofhout. De naaldhoutproduktie van de jaren 30-50 diende onder andere om mijngangen te stutten en de papierindustrie te voorzien van de noodzakelijke grondstof t.b.v. de papierindustrie.

3. Johannes Florentius Martinet.

Als je iets over de Imbosch leest kom je vaak de naam Martinet tegen. Vele onderzoekers van de Imbosch verwijzen naar hem, en spreken zelfs van de Martinet-beek aldaar. Dan eerst maar eens nagaan wie deze man was. Hij werd geboren in Deurne op 12 juli 1729 en overleed op 4 augustus 1795 te Amsterdam. Hij studeerde wis- en natuurkunde, wijsbegeerte, oude talen en theologie te Leiden, en was predikant in o.a. Edam en Zutphen sinds 1775. Martinet verwierf zich grote roem door zijn *Historie der Waereld* (9 delen 1780-1783) en andere instructieve, sterk moraliserende werken.

KATECHIMUS DER NATUUR,

DOOR

J.F. MARTINET,

MEESTER DER VRYE KONSTEN, DOCTOR IN DE

WYSGEFERTE. LID VAN DE HOLLANDSCHE

MAATSCHAPPIJ DER WEETENSCHAPPEN

TE HAARLEM, EN PREDIKANT

TE ZUTPHEN.

De Katechismus de Natuur (4 delen) werd in het Engels, Duits, Maleis en Japans vertaald en werd vele malen herdrukt.

Dit laatste boekwerk bevat samenspraken tussen de meester Martinet (A) en zijn leerling (V) over allerlei wetenswaardigheden der natuur, ook over landschappen. Een zeer interessant gedeelte is zeker, waarin hij beschrijft hoe hij op een rijtocht van Zutphen naar Arnhem, door Eerbeek komt.

V. "Hoe lustig is deeze weg, al valt hij wat lang! Hoe lief het hier waaiend windje! Hoe schoon deeze uitzigten op de Veluwe bergen!

A. De zuidelijke en westelijke winden, die hier waaien, gebroken door de hooge bergen der Veluwe, die gij nu voor ons ziet, zijn ter deezer plaatze nimmer zo scherp, zo hard of vogtig, dan elders in ons vaderland, daar ze, vanuit zee over velden komenede, vrij en onbedwongen doorwaaien. Dan, wijl gij van eenen langen weg en fraaie gezigten praat, beklimmen wij, nu boven het dorp Eerbeek gekomen, den voorsten deezer reijen van bergen, en dan zult gij opnieuw van schoone gezigten mogen spreken.....

Keer u nu eens om op deeze overgroote hoogte, zie eens terug.....

Wat zegt gij hiervan?

V. O welk een heerlijk landgezig! Wat zie ik hier al?

A. Ver voor u aan de regterhand ontdekt gij de verheeven toorenspitzen van de stad Zutphen, beneden aan deeze zijde der stad het keene dorp Hal, dat zich dagelijks verheugen kan in de schoonste vertooningen van vruchtbaare koornvelden tegen deeze bergen; terwijl het de bekoorlijke ongestoorde eenzaamheid geniet, aan veelen zo vaak geweigerd. Meer naar de linkerhand steekt het toorenspits der kerke van het dorp Voorst uit, en verder in het verschiet ziet gij de groote en de hoog liggende berg-kerk met eenen molen van Deventer.

Aan deeze zijde der stad, niet ver van hier, ligt in eene valij het dorp Eerbeek, omringd van boomen. Daar gaan de papiermolens, omgedreeven door het water, dat uit deeze bergen zijpelt, en eene beek formeert, om tevens vee en mensch te drenken. Aan deezen kant der stillen dorps ziet gij hooi-, rogge en boekweit landen, grenzen aan deeze huizen ter onzer linkerzijde, bij den voet dezes bergs; eene plaats, die, 's winters, door de noordelijke en oostelijke winden fel bestookt wordt, en daarvan te regt den naam van Koldenhove draagt, behoorende onder 's Prinsen domeinen.

V. Laat ons hier wat neerzitten, om alles op ons gemak te kunnen beschouwen: veel valt er in deezen lustigen oord te zien.

A. Maak nu een denkbeeld van den vroegen staat onzes vaderlands, en vergelijk erbij den tegenwoordigen. Oudstijds bestondt hetzelfde uit woeste bosschen, schorren, en verdrongen landen.

Nu ziet gij het in een paradijs verkeerdt. "

Na deze samenspraak kunnen wij ons een aardig beeld vormen, hoe deze streek eruit gezien moet hebben. Het is mooi om te lezen dat iemand twee eeuwen terug het heeft over vroeger!

Veel mensen zouden direct terug willen naar, zoals Martinet het omschrijft, het paradijs. De koeren-, en boekweit velden doorkruisen over de stille zandweggetjes langs knusse oude boerderijtjes.

Bedenk dan wel dat de gewone man van toen een boer was die keihard moest werken van 's morgens vroeg tot 's avonds laat om een beetje goed te kunnen leven!

Is een paradijs niet mooier met koud en warm stromend water, C.V., lage (kinder)sterfte, T.V., winkels in de buurt, enz.??? De keus wordt dan toch wel moeilijk als men zou moeten kiezen tussen toen of nu.

Na de rustpauze stappen Martinet en z'n leerling weer op om richting de Imbosch te vertrekken op weg naar Arnhem.

4. De Imbosch Beek.

De Imbosch beek was een van de weinige natuurlijke beken in onze streken. Hij ontsprong aan de rand van de heide nabij de Imbosch berg. Al direct daarna kan men nu nog zien dat door mensenhandsen de loop van de beek is beïnvloed d.m.v. dammen.

Bij de "huizen in de Imbosch" kunnen we meerdere beekbeddingen naast elkaar onderscheiden, welke zich later weer aaneen voegen.

In 1724 wordt van de Imbosch beek melding gemaakt in het verbaal van een limietscheiding. De grens der Heerlijkheid Rozendaal van Herikhuizen noordwaarts buigt naar 't oosten en noorden om den Imbosch heen naar een paal in de Kouwerik op "hooge sandduinen", waar drie gemeenten bij een oude stenen paal samenkomen. In dit deel worden palen gezet, een o.a. "boven bij de Imbosch beek bij de doorne struiken" ten zuiden van de Eerbeekse weg. Hieruit is echter niet op te maken of de beek nog een ongestoorde afwatering had.

Als Martinet bij de Beerenberg in de Imbosch aankomt, schrijft hij: "Werden wij op 't onverwagst verrast door **deezee fraaien waterval**. Onze eerste verbaasdheid een weinig bot gevierd hebbende, begonnen wij denzelven nader te onderzoeken."

Toen hij het water verder volgde kwam hij bij een meertje aan, waarin enige eilandjes lagen met biezen erop.

"Nu hadden we berouw, dat we niet eene schuit op eenen wagen gelaaden hadden om, erin gezeeten zijnde, de diepte van het meertje te peilen: met ons

"DEEZE FRAAIEN WATERVAL"
(in de imbosch)

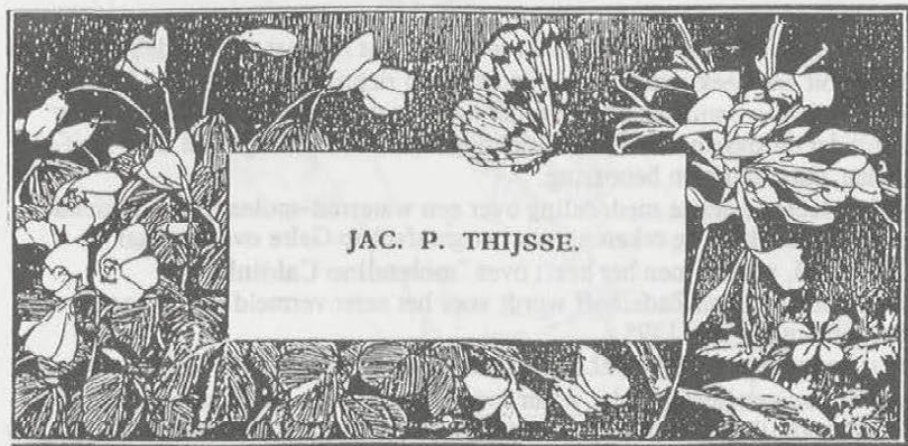
rijtuig daarin te rijden en het dus te beproeven durfden wij niet ondernemen." Dan volgt hij de beek verder.

"Soms stonden wij stil, en zagen om, en ontdekten dat het water op den afstand van 100 schreden een verval van 3, en elders van meer voeten had. (1 voet = 28,4 cm)

Op eenige plaatsen, daar de bedde 20 voeten breed was, had de stroom het witte uitgekabbelde zand zoodanig met de afgevoerde zwarte aarde gestreept, dat wij een prachtige marmeren vloer meenden te zien.

Na 1200 schreden is het einde. Daar het water aan den voet van andere bergen gestuit, in een kom gevangen wordt, en deels door de warmte uitgedampt daar vervloog, deels onder de grond zich verloor."

Al dit water is waarschijnlijk geen regenwater van de bergen, maar men vermoedt dat we hier met een in de 18e eeuw nog bruikbare, oudere spreng te doen hebben, die richting Terlet stroomde.

Nieuwsgierig geworden door de verhalen van Martinet ging Nederlands natuurhistoricus Jacobus Pieter Thijssse (1865-1945), bekend van de Verkade albums, rond 1940 op zoek naar, zoals hij het noemt, de Martinet beek.

Of zoals hij schrijft: "om eens na te gaan wat er nog van al dit schoons is overgebleven."

"Komt men vanuit het Schaddeveld fietsen naar de laagte van het buurtschap dan bespeurt men even over de grens van het Imbosch-complex, de bekende Ringallee, in een grove dennenbosch een V-vormige laagte, 2 à 3 meter diep, die dadelijk aan een beekdal doet denken. Dit is inderdaad de droge bedding van de voormalige Imbosch beek. Bij een steekproef op den bodem van het dal bleek al zeer spoedig water te voorschijn te komen. Het ruim een

halve meter diepe gat bleef den heelen zomer door water bevatten.

Te Velde Sr. (jachttopziender op den Imbosch) herinnert zich nog, dat er een werkelijke beek was, en voorts wist hij bij overlevering van zijn vader, dat er een poging was gedaan om er een papiermolen op te richten.

Uit gegevens van boswachter Brunsting van Natuurmonumenten moet ik vaststellen, dat er tusschen de Imbosch beek en Eerbeeksche beek geen zichtbare verbinding bestaat.

Gaan wij nu bij het jachthuis, waar boswachter Brunsting woont, in oostelijke richting, dan komen wij weldra bij een der oorsprongen van de Imbosch beek. De beek is naar ons gevoel grotendeels door toedoen van den mensch ontstaan, de beddingen zijn gegraven, omdat men ontdekte, dat het grondwater hier dicht bij de oppervlakte lag."

5. De Coldenhovense Beek.

Uit deze bezoeken aan de Imbosch blijkt dat het niet overduidelijk zeker is dat er ooit een beek stroomde uit de Imbosch richting Eerbeek. Wel kan men uit de verhalen opmaken dat het er toen veel natter was dan nu. Men gaat er vanuit dat de sporen van de beek richting Eerbeek zijn uitgewist door stuifzanden, ontginning en bebossing.

Toch dateert de eerste mededeling over een waterrad-molen uit de dertiende eeuw, namelijk uit de rekening van het graafschap Gelre over het jaar 1294-1295, waarin men het heeft over "**molendino Caldinhove**".

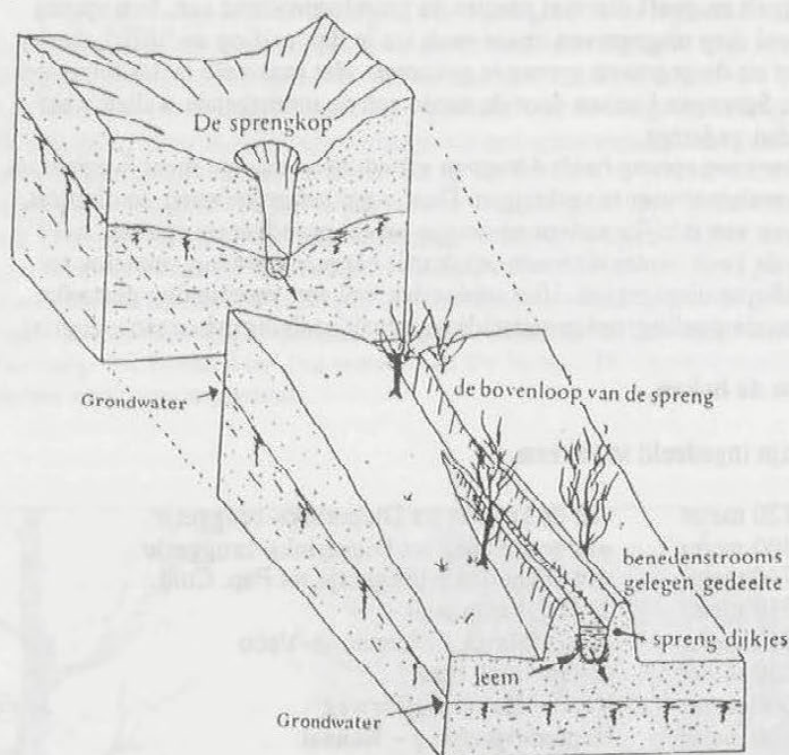
De korenmolen van Zadelhoff wordt voor het eerst vermeld in een boedelscheiding in het jaar 1395.

Uit deze gegevens blijkt wel dat er toen al een beek moet hebben gelopen, die door de eeuwen heen minder water moet hebben gegeven. Waarschijnlijk was die afhankelijk van de weersomstandigheden. Zomers was het vaak onvoldoende om de molen goed draaiende te houden, terwijl men 's winters vooral met sneeuwsmeltwater nog moest wezen dat al het water het rad niet vernieldde door de sterke stroom.

Toen men het lopende water ging gebruiken voor het laten draaien van molenraderen, begrepen de landheren, hoe ze hier hun financiële voordeel uit konden halen. Ze lieten zelf watermolens timmeren, die ze vervolgens tegen een jaarlijks bedrag verpachtten en waarop de ingezetenen verplicht waren tegen een vastgesteld bedrag hun graan te laten vermalen.

Reeds van oude tijden af behoorde in deze streken het recht op het "lopende water" aan de Gelderse Graven en Hertogen. Bij het stichten van de republiek verviel dit recht op het lopende water aan het gewest Gelderland en kwam

onder beheer van de rekenkamer in Arnhem. Dit is de reden dat vanaf het begin van de 17e eeuw, vooral de opkomst der papiermolens, een groot aantal aanvragen voor het verkrijgen van waterpacht bij de rekenkamer wordt ingediend.

Omdat men dus niet altijd verzekerd was van een konstante waterstroom in de beken, probeerde men zich van een regelmatige watertoevoer te verzekeren. Door het graven van sprengen en het leggen van nieuwe beken vonden zij voor dit probleem een afdoende oplossing. Voor het graven van sprengen moesten ze vele moeilijkheden overwinnen eer de raderen van hun molens konden draaien. Ze moesten wel een uitstekende kijk hebben gehad op de mogelijkheden, die het Veluwe land met z'n vele hoogteverschillen hen bood.

Men benutte de omstandigheid, dat aan de rand van de hogere gronden, door het maken van meer of minder diepe ingravingen het grondwater kon worden bereikt, dat regelmatig den doorlopend afvloeit uit de bijna onuitputtelijke watervoorraad die in de heuvels van de Veluwe aanwezig was.

Men kan bij een spreng niet spreken van de bron, want een geheel stelsel van koppen en sprengen levert over een grote afstand van soms wel enige kilometers overal water.

Het niveau van de koppen ligt vaak lager dan de hoogte waarop het water uit de grond sijpelt en geeft dus niet precies de grondwaterstand aan. Een spreng lijkt vaak heel diep uitgegraven, maar vaak sta je dan zelf op de "dijk", dus op het zand wat uit de gegraven spreng is gekomen. Het maaiveld is dus ongeveer halverwege. Sprengen kunnen door de aarde van de omringende wallen weer geheel worden gedempt.

De Coldenhovense spreng heeft 4 koppen gehad. Men maakte meer koppen om een grotere wateraanvoer te verkrijgen. Daar waar het grondwater zo diep zat, dat het graven van talrijke aanvoersprengen teveel grondverzet opeiste, werd het bed van de beek, zodra dit weer gelijk met het maaiveld lag, opnieuw tot grondwaterdiepte uitgegraven. Hier moest dan wel een voorziening gemaakt worden tegen uitspoeling; een gemetselde waterval (zoals die in Loenen te zien is).

Lengtes van de beken.

De beken zijn ingedeeld in vakken.

vak 1 = 1120 meter	van de koppen tot Dieperinks-bruggetje
vak 2 = 800 meter	=Imbosch beek tot Dieperinks-bruggetje
vak 3 = 710 meter	van Dieperinks-bruggetje tot Pap. Cold.
vak 4 = 1310 meter	de Huiskamp beek
vak 5 = 1010 meter	Papierfabriek Coldenhove-Veco
vak 6 = 1550 meter	de Gravinne beek
vak 7 = 600 meter	Veco - Harderwijkerweg
vak 8 = 1530 meter	Harderwijkerweg - Kanaal
vak 9 = 6850 meter	Kanaal - IJssel

Wat we hier missen zijn de lengtes onder de diverse fabrieken door, zodat de werkelijke lengte van de betreffende beek dus langer is.

De daling van het grondwater heeft vele oorzaken:

1. Waterleidingsmaatschappijen pompen veel (drink)water op.
2. De papierindustrie pompt veel (proces)water op.
3. Alle bomen die men in de plaats van de heide heeft ingeplant nemen veel water op.
4. Riolering: veel hemelwater wordt afgevoerd naar de IJssel.

6. Onderhoud Coldenhovense beek (Bovenloop).

1600-1952

Het onderhoud van de sprengen werd geregeld in de reglementen van de marke Hall, Eerbeek en Coldenhove die tussen 1614 en 1657 zijn vastgesteld. Dit gebeurde enerzijds op bevel van de markerichters bij wijze van hand- en spandiensten en anderzijds door de eigenaren van de aangrenzende gronden. Het onderhoud bestond in het verleden uit een schoonmaakbeurt, die in ieder geval twee keer in het jaar plaatsvond. In de late herfst, vooral om de afgevallen bladeren eruit te werken en in het voorjaar om afgebroken takken e.d. te verwijderen. In Eerbeek gebeurde dit meestal op zondagen, maar elk jaar ook vlak voor de 'Bontekoese Kermis'. Het Beekse afsteken gebeurde door alle werknemers van de papierfabrieken en wasserijen. Men probeerde de beek binnen twee dagen schoon te maken. Daarna was het feest vieren bij de Herberg 'De Bonte Koe' (nu terrein van De Hoop). Dit feest was altijd in de eerste week van september.

Werkwijze: Het gereedschap bestond uit een houten hark (breed 70 cm), trekhaak, greep en schop. De beek was ook minimaal 20 cm breder dan de houten hark. Ook nu nog is te zien dat de bovenloop veel breder is geweest dan nu het geval is.

Doorhalen werd alleen gedaan als de afvoer van de beek tussentijds te gering werd. De verstopping werd dan opgeheven. Dit moest het meest in het najaar plaatsvinden als de beek door afgebroken takken verstopt was geraakt. Het beekwater was heel erg belangrijk voor o.a. het proceswater van papierfabriek Coldenhove voorheen de Hummense Molen.

Het is volgens de heer Kuipers (oud-medewerker van Industriewater) slechts twee keer voorgekomen dat de verbinding tussen de Zuid-Eerbeekse beek (Huiskamp spreng) en de Coldenhovense beek opengebroken moest worden, omdat een verstopping bij de fabriek ontstond, die zolang duurde dat de papiermachine's dreigden stil te komen staan. Via de Zuid-Eerbeekse beek liggend op het terrein dat eigendom is van papierfabriek Coldenhove werd zo het water naar de fabriek gevoerd. De beek is nooit bekleed geweest met leem, over lekverliezen wordt nergens gesproken en de beek gaf veel water. Ook de zuidelijke sprengtak (vroeger komend vanuit de Imbosch, later als spreng gegraven) bevatte veel water. De beschoeiing bestond uit grove denne palen, geplaatst op afstanden van ca. 40 cm, waartussen wilgetenen gevlochten werden. De benedenloop vanaf papierfabriek Coldenhove werd vanaf 1927 tot 1952 onderhouden door de Stichting Voorstondense Beek.

1952-1961

In 1952 werd de zorg van de beek overgedragen aan de Stichting Fabrieksbeek, die was opgericht door de Eerbeekse papierfabrikanten. Baron de Vos van Steenwijk bedacht het plan papierpulp uit het afvalwater van de fabrieken te gebruiken om woeste grond te ontginnen. Hij dacht 'De papiervezel is een natuurlijke stof en kan veel water opnemen. De droge zandgronden werden altijd snel ontwaterd. Door nu kunstmest met de papierpulp te vermengen en over het land uit te strooien zal de grond langer water vasthouden'. Het plan kon met behulp van steun van de overheid en de papierfabrieken Pulpontginningsmaatschappij (N.V. Enpon) in het leven geroepen worden. De afvalstortplaats aan de Doonweg, toen nog een stuk woeste grond, werd als proefterrein van 12 ha. gebruikt. Er werden aardappels, rogge en later bloembollen verbouwd. Helaas de proef mislukte. De aardappels zagen er prima uit, maar eenmaal gekookt werd de aardappel blauw, aldus mevrouw Kuipers (de smaak was trouwens prima). De N.V. Eerste Nederlandse Pulpontginningsmaatschappij ging in 1961 failliet. Sindsdien wordt Baron de Vos van Steenwijk de 'modderbaron' genoemd.

In 1961 namen de gezamenlijke papierfabrieken het bedrijf over onder de nieuwe naam "Industriewater". Zowel de Middenspreng als de Noordelijke spreng werd goed onderhouden om bij Papierfabriek Coldenhove genoeg water te hebben als proces- en koelwater. De Zuidelijke spreng werd verwaarloosd. Deze kwam in de jaren '60 ook droog te staan (voorheen was deze spreng de oorsprong van de Imbosch beek). Sinds 1984 werd de beek door, de 1 februari 1984 opgerichte Waterschap Oost-Veluwe, onderhouden. Het Zuiverings-schap houdt toezicht ten aanzien van de waterkwaliteit. De in 1970 ingevoerde Wet verontreiniging oppervlakte verontreiniging wordt door het Zuiverings-schap gecontroleerd. Het onderhoud laat behoorlijk te wensen over. De Noordelijke spreng is bijna geheel vergrast. Beschoeiing is matig. Om maar niet te spreken over de Zuid-Eerbeekse beek (Huiskamp spreng). Het Waterschap zegt onvoldoende geld te hebben om deze spreng te onderhouden. De toch al zo smalle spreng (breed gemiddeld 40 cm) is zeer slecht onderhouden. Gelukkig is er nog een buurtbewoner die regelmatig de spreng van takken en bladeren ontdoet. De beschoeiing is gedeeltelijk verdwenen, voor een waterdoorgang van 30 cm fataal natuurlijk. Ter hoogte van de fabriek Coldenhove is het gebeurd met de spreng. Door ophoping van bladeren zakt het water hier de grond in (doodzonde voor deze prachtige spreng).

7. Einde Beekonderhoud.

Putten boren.

Voor de papierfabricage werd in het verleden uitsluitend gebruik gemaakt van beekwater. Dit was ijzer- en mangaanvrij water. Door het toenemende water-gebruik is men bij Papierfabriek Coldenhove in 1954 twee putten gaan boren (wateropbrengst 100m³/per uur). Het water was toen, volgens het archief aanwezige chemische-analyse, ijzer- en mangaanvrij. Het heeft echter zeer sterke agressieve eigenschappen. Het water is zeer zacht en heeft een laag gehalte aan organische stoffen. Door de uitbreiding van een nieuwe papiermachine moesten er opnieuw 3 putten geboord worden, dit geschiedde in 1960.

Grondboring.

Enkele interessante gegevens over deze proefboring van de 3 putten:

Grondlagen →	0	-60 meter de lagen tot een diepte van 60 meter kunnen	zeer wisselend zijn. Ook wat betreft de kwaliteit van het water.
60	-90	meter	een afsluitende kei- en leemlaag aanwezig
80	-100	meter	een afsluitende kei- en leemlaag aanwezig
110	-160	meter	beneden de 110 meter komen tot grote diepte fijne zandlagen afwisselend door grove lagen voor

Water →	0	-50 meter een gunstig ijzergehalte en zuurgraad (deze	zuurgraad is zeer belangrijk voor de produktie van papier)
ca.	150	meter	Chloorgehalte wordt plotseling groter

Ondanks deze putten werd op de oude papiermachine (vervangen eind jaren '80) nog heel lang water uit de beek gebruikt als proces- en koelwater. Nu wordt alleen de vijver nog op peil gehouden t.b.v. de brandweer.

De Dam.

In 1962 had prof. Kraaijenhof van de Leur in opdracht van de papierfabriek Coldenhove een dam in de beek gebouwd om op die manier het overtollige water in de winter, in een ondergrondse waterbel te bufferen voor de droge zomertijden om daarmee een meer constante stroom te bewerkstelligen. Ondanks deze maatregel heeft de beek in 1976 geheel droog gestaan. Voor het bouwen van de dam moest de spreng droog komen te staan. De bedrijfsbrandweer pompte het water uit de spreng het bos in. Aan de zuid-zijde werd de dam verstevigd met stenen om de geweldige waterdruk op te vangen op het moment dat de afsluiting weer openging. Er kwamen twee afsluiters en tevens een pijp. Deze pijp is geplaatst om op het moment dat het waterpeil te hoog werd dit door de pijp afgevoerd kon worden via de andere kant van de dam.

Forelkweken.

Voor de dam kwam, tijdens het afsluiten van de dam, een geweldige vijver te liggen van wel 5 meter breed. Op het idee gebracht door een stel studenten van de Heidemij, die een bezoek brachten aan de spreng, begin jaren '70 is de heer Kuipers begonnen als hobby met het uitzetten van jonge forel. De ideale omstandigheden (constante temperatuur van 10 graden en helder schoon water)

voor het kweken van forel. Prachtige zalmkleurige, goed eetbare vis (volgens de heer Kuipers). De papierfabrikanten vonden het maar niets het kweken van vis, maar het overhandigen van enkele steek(forel)penningen doet wonderen. De hobby werd na 4 jaar gestaakt toen bleek dat ook camping-gasten niet vies waren van een visje.

Dat de papierfabriek het water nog steeds gebruikt voor het op peil houden van de vijver is misschien wel het geluk van deze spreng. Het wordt nog redelijk onderhouden. Maar een kunstmatige spreng behoeft goed onderhoud. Ze worden wel vergeleken met heideterreinen, ontstaan door ingrijpen van de mens. Te beschouwen als half-natuurlijke en zonder regelmatig onderhoud gedoemd snel achteruit te gaan (zoals de Zuid-Eerbeekse beek of zelfs geheel verdwenen de Zuidelijke Imbosch spreng).

Eutbeekse Beek - Tekening van Els Koopman-Grommé te Epe naar een dia

8. Fauna en Flora.

Makro-fauna van de bovenloop van de Coldenhovense beek.

De aquatische makro-fauna = met het blote oog zichtbare waterdieren. De bovenloop tot aan de papierfabriek Coldenhove is ondanks de dalende debieten (door grondwaterwinning in dit gebied) nog van grote natuurwetenschappelijke waarde. Benedenloops de fabriek zijn er vele verontreinigingsbronnen die de karakteristieke beeklevensgemeenschap bijna heeft doen verdwijnen. Richting IJssel wordt de waterkwaliteit weer beter (totale lengte van de beek is 13,5 kilometer).

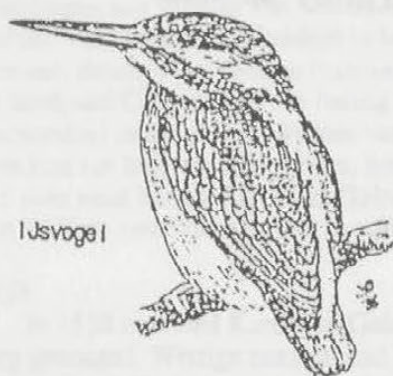
Soorten: (volgens rapport Zuiveringsschap Veluwe) die voorkomen in de bovenloop – steenvliegen, waterroofkevers, wantsen, slijkvliegen, kokerjuffers en veelvuldig voorkomend zijn de chiromuslarven. Het driehoornige stekelbaarsje en natuurlijk de bruine kikker.

Oeverbeplanting.

De zomereik overheerst afgewisseld door berken, beuken en dennen en op veel plaatsen overwoekerd door vogelkers. Verder lijsterbes, vuilboom en krentebom. Een prachtig gezicht zijn de 5 dennen die bij het Dieperinksbruggetje met de voeten in het water staan. Op dit moment zijn ze allemaal dood, maar hoe is het mogelijk dat ze nog een hoogte van ± 15 meter hebben kunnen bereiken. De bomen op de oevers zijn nagenoeg hetzelfde als die in de naaste omgeving.

Dieren-vogels.

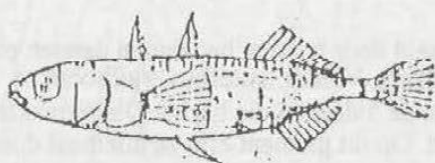
In dit gebied komen veel zwijnen voor. Verder zijn er sporen van de das te zien. De ree, het hert en ook de ijsvogel, die zijn nest in de oevers van de beek heeft (vaak een muizenhol), komen hier voor. Toen het eilandje in de vijver bij Coldenhove er nog was, kwamen er honderden gele kwikstaarten op dit eilandje af die vol stond met Japanse duizendknoop. (Nu nog te zien aan de rand van de vijver). Ook vele planten kwamen er toen voor. Nu is dat beduidend minder. Ook de boomklever laat zich goed horen.

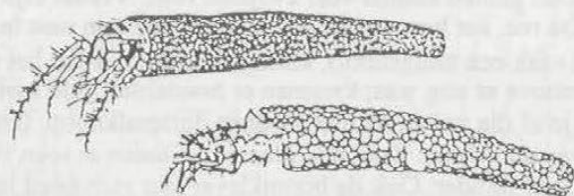
Ijsvogel

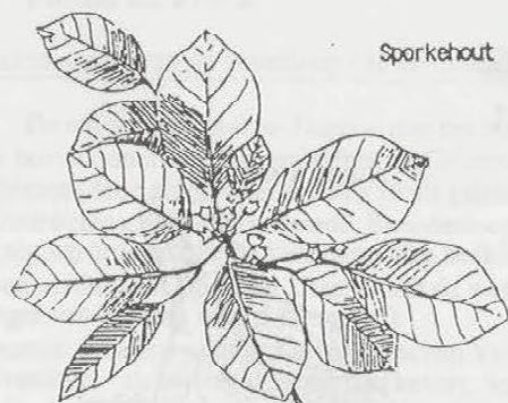
Bruine kikker

Driedoornig
stekelbaarsje

kokerjuffers met huisjes

Sporkehout

9. Geschiedenis landgoed Coldenhove (Coldenhove).

Het landgoed Coldenhove behoorde van oudsher tot het grondbezit van de hertogen van Gelre. Door huwelijken en veroveringen werd het landgoed Coldenhove eigendom van de hertogen van Gelre. Het landgoed werd ten tijde van hertog Arnold van Gelre (1410-1473) als jachtgebied gebruikt.

Wanneer het Kasteel Coldenhove werd gebouwd is onbekend. Er gaan stemmen op dat het huis in de middeleeuwen een grafelijk hof was. Om het kasteel lag een gracht die verbonden was met de Coldenhovense beek. Al in de vroege middeleeuwen was er sprake van een molen op Coldenhove. Uit de rekening van het graafschap Gelre over het jaar 1294-1295 werd voor het eerst een mededeling gedaan over een watermolen; 'molendino Caldinhove' genaamd.

1470.

De eigenaar, hertog Arnold van Gelre verpachtte de molen en landgoed op 5 juli aan Gijsbert van Mekerem; een molenaar. (akte van het archief der Hertogen).

1536.

Later verkocht hertog Karel van Gelre (1467-1538) al zijn Coldenhovense bezittingen aan Willem van Scherpenzeel. In een charter (oorkonde) in het archief van het huis Roosendaal in het jaar 1536 staat dat Willem van Scherpenzeel; drost op de Veluwe (vanwege zijn bijzondere verdienste), het kasteel en landgoed Coldenhove van hertog Karel kon kopen en kreeg hij het kasteel Roosendaal in bruikleen. Willem van Scherpenzeel restaureerde beide kastelen. Rondom het huis werden vijvers, bossen en jachtgronden aangelegd. Volgens een akte staat hertog Karel van Gelre het huis Roosendaal in vol eigendom af aan Willem van Scherpenzeel in ruil voor het gerestaureerde Coldenhove.

1538.

In 1538 overleed Karel van Gelre. Naar hem is op Coldenhove nog een weg genoemd. Wettige nazaten had hij niet, wel had hij twee natuurlijke zonen bij Anna van Roderloo, t.w. Karel van Gelre tot Coldenhove, die het gelijknamige landgoed erfde en Karel van Gelre tot Spankeren.

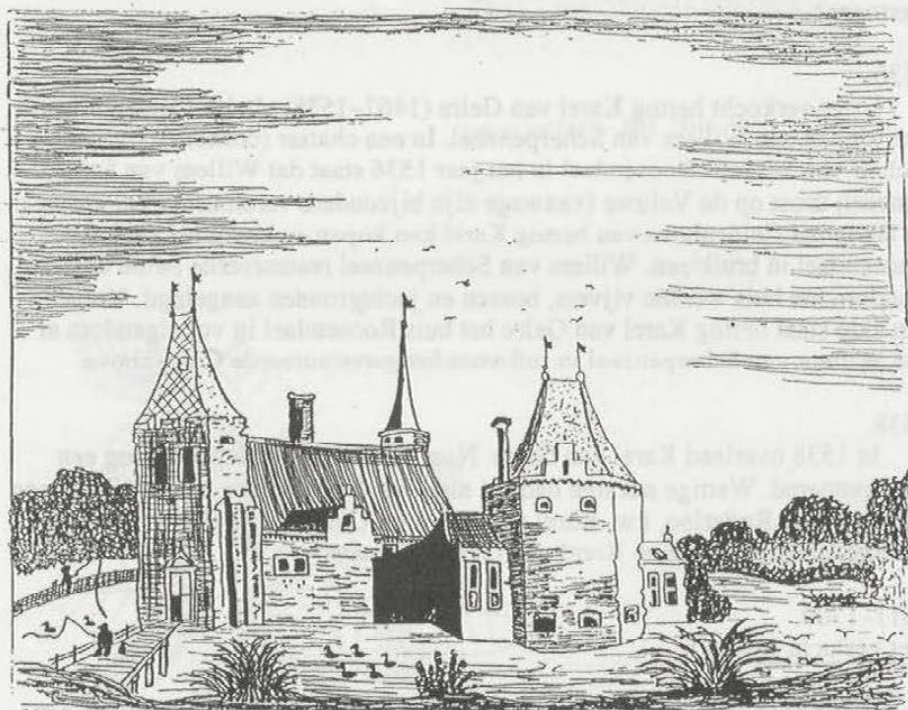
1611-1700.

Het geslacht Boshoff.

In Eerbeek speelden twee adellijke families een rol. Zij vertoefden in het Huis te Eerbeek (heren van Bronckhorst) en het Huis Coldenhove (Boshoff). Meestal alleen in de zomermaanden. Zoals de meeste adellijke huizen op de

Veluwe was ook Huis Coldenhove vrij sober gebouwd. De Veluwe adel is nooit buitensporig rijk geweest, al was het dat in de ogen van de eenvoudige dorpsbewoners wel. Inkomsten verkregen de edelen door overheidsfuncties te bekleden, om grond, water en molens te verpachten. Dat de Veluwe adel niet buitensporig rijk was komt o.a. door de arme zandgronden met hun schrale oogsten. Het geslacht Boshoff vestigde zich rond het begin van de 16e eeuw op de Veluwe (ook naar dit geslacht is een weg vernoemd op Coldenhove). Al in 1503 kocht Herman Boshoff een stuk land op de Velwezoo, nevens goed, van Karel van Gelre.

In 1611 werd een kleinzoon van Gerrit Boshoff (zoon van Herman Boshoff) en Christina Berck eigenaar van het landgoed en slot Coldenhove. Volgens het gerechtelijk archief der Veluwe van 3 juni 1611 verkoopt een der nazaten van Karel van Gelre tot Coldenhove, t.w. Jonker Christoffel van Gelre en zijn moeder juffer Gertruit van Steenberg, het erf en goed Coldenhove met zijn molen en rechten aan jonker Hendrich van Boshoff en zijn juffer Magaretha van Leeffdael.

Gem. op 't Oude Casteel Coldenhove op de Veluwe bij Eerbeek. H. de Vries, op zijn aane. 1797 (9 - Pl. 1)

Met de koop van Coldenhove en de daarbij behorende waterrechten en hun verwantschap aan de Hackforts, begonnen ook de Boshoff's met het bouwen en verpachten van molens.

In 1637 erfde Rogier, een zoon van Hendrich Boshoff en Margaretha van Leeffdael, de havenzathe Coldenhove. Rogier was gehuwd met Agnes van Raesfelt en overlijdt in 1639, zijn vrouw in 1646. Hij laat 3 onmondige kinderen m.n. Hendrick, Rogier en Johanna na. Rudolf, een broer van Rogier, wordt eigenaar van Coldenhove en momber (voogd) over de kinderen van zijn broer.

1678.

Rudolf overleed in 1678 waarna het landgoed Coldenhove overging op de oudste zoon van Rudolfs, overleden, broer Rogier, Hendrick genaamd. Deze Hendrick van Boshoff wordt op 28 juni 1680 benoemd tot markerichter en in 1681 genoemd als jagermeester der Veluwe. Tot zijn dood in 1683 is hij kerkmeester van de kerk te Hall, hij wordt dan als kerkmeester opgevolgd door Johannes Schoonman (pachter van de Boshoff molen vanaf 1648).

1683.

Na de dood van Hendrick van Boshoff wordt Johanna, zijn zuster, eigenaresse van Coldenhove, zij trouwt in 1681 met haar neef Hendrick van Boshoff, een zoon van Herman Boshoff en Cornelia van Wees.

De Boshoff's worden tot 1668 in de ridderschap der Veluwe verschreven. Om hieraan te voldoen moest men een landgoed (havezathe) bezitten met een waarde van 17.000 gulden, terwijl het minstens 400 gulden 's jaars op moest brengen. In 1672 wordt echter gesproken over 'rampjaren'. De markeboeken van Hall en Eerbeek vermelden: 'Bij het koomen der fransen, een becommerde en geldloose tijd'.

1691

Deze rampjaren hebben ook hun weerslag op de Boshoff's. In 1691 wordt een zware hypotheek op Coldenhove genomen, Johannes Schoonman koopt op 22 oktober 1692 de Boshoffmolen van Johanna Boshoff voor de som van 2050 gulden. De diaconie van de kerk van Hall, waarvan Johannes Schoonman kerkmeester is, verleend hem de hypotheek.

1700.

Niet in staat om deze hypotheek af te lossen wordt Coldenhove op 27 september 1700 door Johanna Boshoff verkocht aan Ds. Johannes Hendricus Lulofs: Erffen Goed voor de somme van 17.000 gulden. Waarschijnlijk handelde Ds. Lulofs op instructie van Zijne Majesteit de Koning Stadhouder Willem III.

1700-1850

Kort na 1700 moet het kasteel Coldenhove zijn afgebroken of afgebrand. Waarschijnlijk eerst afgebrand en later afgebroken. Het schijnt in de bedoeling gelegen te hebben om van Koldenhove, dat bij het Hof van Dieren gevoegd was, een lusthof gelijk het Loo te maken. Een tekening van het ontwerp van Coldenhove is nog aanwezig in het Algemeen Rijks Archief in Den Haag. Maar het berust hier op een mogelijke vergissing, 'Het lusthof Koldenhove' was op het landgoed Koldenhove bij Oldebroek en is waarschijnlijk in de 18e eeuw tot lusthof gebouwd. Het betreft het Koldenhove met een K. (Dat in dit verslag regelmatig over zowel Coldenhove als Koldenhove wordt gesproken berust op verschillende schrijfwijze's door eerdere auteurs.) ook bij de tekening van het kasteel kunnen vraagtekens gezet worden, omdat ook hier Koldenhove en niet Coldenhove staat geschreven. (Dat er een huis met een ophaalbrug en vijvers heeft gestaan is door opgravingen wel zeker).

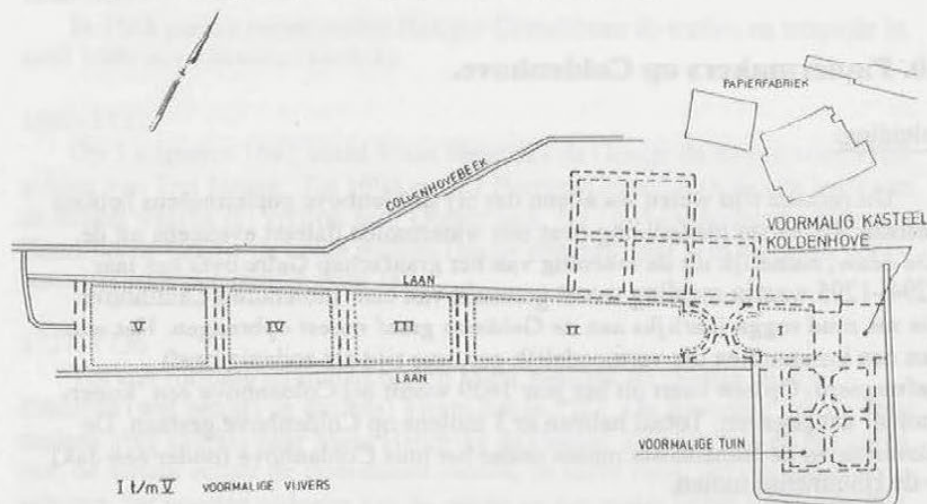
1700-1850.

Aanleg van de tuin op Coldenhove. Stroomafwaarts beneden 'Dieperinksbruggetje' krijgt de beek plotseling een kaarsrecht verloop. De naam 'Dieperinksbruggetje' (bij camping Coldenhove) is nog niet zo oud (\pm 1850) toen bakkerij Dieperink een bruggetje liet maken om zijn klanten sneller te kunnen bereiken. Dit beekgedeelte kreeg rond het jaar 1700 deze vorm bij de aanleg van de tuin. De hoofdas van deze tuinaanleg bestond uit een reeks van rechthoekige, op verval gelegen vijver, die hun water ontvingen door aftapping van de rechtgetrokken hoofdbeek, ongeveer 175 meter benedenstrooms van het Dieperinksbruggetje. De hoofdbeek vormde de noord-westelijke begrenzing van de tuin. De aftapping, ook wel Zuid-Eerbeekse beek genoemd of Huis Kampspreng, ligt in de as van voor de helft uitgevoerde vijvers (zie blz.69). Toen aan het einde van de 17e eeuw bleek dat het financieel niet mogelijk was om de tuin in z'n volle glorie uit te voeren, heeft men in latere jaren (tussen 1700 en 1850) deze beek gegraven. (De sprengen van de hoofdbeek zijn in ca. 1625 gegraven). De beek staat los van de hoofdbeek en heeft een sprengstelsel van 27 bronnetjes welk utiliteitswerk zo is uitgevoerd zonder de oorspronkelijke vijveraansluiting al te zeer te verstoren. Bij deze bronnetjes gelegen achter papierfabriek Coldenhove is nog op een schitterende wijze te zien hoe het water aan de oppervlakte komt. Helaas loopt deze beek droog op de plaats achter de fabriek. Doordat de beek niet meer functioneel was (water wordt nu uit de grond gepompt) bleef onderhoud achterwege, wat natuurlijk funest is voor een beek. Het water kan niet meer weg en verdwijnt in de grond. Tot aan het begin van de 20e eeuw hebben zowel wasserij Slijkhuys (sinds 1946 VECO) en Stoompapierfabriek Huiskamp-Sanders (zo genoemd in die tijd) nog gebruik gemaakt van dit heldere water van de Zuid-Eerbeekse beek. Huiskamp-Sanders gebruikte dit water als proces-water, vandaar in de volks

mond ook wel de naam 'Huiskamp' spreng genoemd. Na deze fabriek lopen de hoofdbeek, nu Eerbeekse beek geheten en de aftakking, parallel.

Anno 1992: Wat is er nog te zien van de tuinaanleg.

De tekening op blz. laat zien hoe de tuin er ongeveer uit moet hebben gezien. Van de vijvers nr. 2-3-4-5 is niets meer waarneembaar in het opgaande eikenbos ten zuiden van de papierfabriek Coldenhove. De 1e vijver (slotgracht) is ook geheel verdwenen. Deze heeft gelegen in het weiland achter de fam. Ruumpol (van Vreeswijklaan 3) en achter de grijze loods van de fabriek. Tijdens de bouw van het huis van de fam. Ruumpol stuitte men op grote problemen bij het leggen van de fundering. De grond had totaal geen stevigheid. Men heeft diep gegraven om op vaste (gele) grond te komen. Het kasteel heeft gestaan waar nu de grijze loods staat naast de fam. Ruumpol. Na het kasteel heeft er nog een boerderij gestaan. De schoonouders van Ruumpol hebben hier gewoond. Men zegt dat er veel materiaal van het kasteel in deze boerderij verwerkt zat. Tijdens het plaatsen van de loods in de jaren 60 is men tijdens opgravingen funderingen tegengekomen. 6 Balken van ieder 6 meter lang die recht op in de grond stonden (zeer waarschijnlijk van de ophaalbrug). De beek die rondom het huis van de fam. Ruumpol loopt geeft aan waar en hoe groot de tuin was (zie tekening blz.69). Twee langspaden (één uitkomend op de Van Vreeswijklaan) zijn er nog aanwezig, maar de bomen zijn van veel latere tijd. Achter de fabriek in het eikenbos zijn nog grote lindebomen te zien uit die tijd. Ook is er nog een munt uit de tijd van Karel de Grote gevonden en vele scherven. Maar door de opgebrachte grond i.v.m. het dichtmaken van de vijvers is maar zeer de vraag of deze materialen van hier komen.

1838.

Tot 1838 blijft het landgoed vallen onder het kroondomein van de Koning Stadhouder Willem III. Het landgoed kende in die tijd 3 molens op Coldenhove, een daarvan was de Hummense molen (1661), waar sinds 1924 papierfabriek Coldenhove uit is ontstaan.

1924-1992.

In de periode 1833-1924 heeft de molen vele eigenaren gekend. De een na de laatste is de Verenigde Papierfabrieken (sinds 1921). Na een reorganisatie treedt W.A. Sanders af als directeur. Hij richt op 1 februari 1924 de Firma N.V. Papierfabriek Coldenhove op. Op dat moment werken er 45 mensen. Sinds 1949 heet de firma W.A. Sanders Papierfabriek Coldenhove N.V. (nu B.V.). Willem Andries Sanders is op 20 januari 1957 overleden. De NV werd toen al vele jaren bestuurd door zijn zoon Hendrikus (Hein) Sanders en H. de Kroon. Reeds in de dertiger jaren werd de fabriek uitgebreid met een Kartonage. In de jaren tachtig bestond de directie uit A.J. Borren en A. van Houtum. Nu in 1992 is A. van Houtum algemeen directeur. Thans werken er ± 210 mensen, verdeelt over de vestigingen in Ruurlo en Eerbeek. De naam Sanders blijft voortleven in de naam W.A. Sanders Papierfabriek "Coldenhove" B.V. het is nog een van de papiermakersgeslachten die nog een belangrijke plaats innemen in de plaatselijke bevolking maar ook daarbuiten.

De onderneming is gevestigd aan de Dick Willem van Vreeswijklaan, zwager van Hein Sanders en oud mede directeur van Coldenhove. Hij werd in mei 1943 door de Duitsers gefusilleerd.

10. Papiermakers op Coldenhove.

Inleiding:

Uit recente tijd weten we alleen dat bij Coldenhove papiermolens hebben gestaan. De eerste mededeling over een watermolen dateert eveneens uit de 13e eeuw, namelijk uit de rekening van het graafschap Gelre over het jaar 1294-1295 waarin melding wordt gemaakt van een 'molendino Caldinhove' die zes mud rogge jaarlijks aan de Gelderse graaf moest opbrengen. Het was dus een korenmolen die vermoedelijk geruime tijd als zodanig heeft gefungeerd. Op een kaart uit het jaar 1629 wordt bij Coldenhove een 'kopermolen' aangegeven. Totaal hebben er 3 molens op Coldenhove gestaan. De Bovenste en de Benedenste molen onder het huis Coldenhove (onder één dak) + de Hummense molen.

A. De Bovenste molen onder Coldenhove.

1625

Al voor 1625 was er sprake van de molen 'Het oude Klooster'. In 1625 waren er klachten over de 'muller' van Coldenhove, die zijn molen met een tweede rad liet uitvoeren, waardoor een dubbele korenmolen ontstond.

1625-1652

Voor 1652 is de ene helft ingericht als papiermolen.

1652-1679

De eerste bekende 'papiermaekers tot Coldenhove' was meester Aelbert Gerrits, wiens naam voor het eerst werd genoemd toen hij op 1 november 1652 een dochttertje (Jannenken) laat dopen. Hij was gehuwd met Lubbeke Arents die in mei 1666 bij de geboorte van een tweeling in het kraambed overleed. Meester Aelbert hertrouwde in 1668 met Geertje Jans Hummen. Hij overleed omstreeks 1674, zijn weduwe hertrouwde in april 1679 met Teunis Jansen.

1679-1689

Teunis Jansen wilde in december 1681 een lening van 369 gulden om de molen te vergroten. Hij verbond een papiermolen met vijf backen, den halfscheid van 't molenhuys. Enkele jaren later werd zijn zoon Aelbert Gerrits mede-eigenaar. Tot 1689 verpachten zij de molen. In 1684 wordt de molen verpacht aan Derk Harmens, die echter al in 1686 plaats maakte voor Maas Hendrick de Goeije.

1688-1694

In 1668 pachte papiermaker Hartger Cornelissen de molen en trouwde in april 1689 met Johanna Hendriks.

1692-1727

Op 1 augustus 1692 kocht Maas Hendriks de Goeije de molen voor 2100 gulden van Ton Jansen. Tot 1694 pachte Hartger Cornelissen de ene helft van de molen waarna hij vertrok naar Oosterbeek. Na 1694 exploiteerde Maas Hendriks de Goeije de beide molens (onder één dak) met zijn kinderen voorname-lijk met zijn oudste zoon Jan.

1727-1736

Tot een formele scheiding tussen Maas Hendrik de Goeije en zijn kinderen (wat betreft de molens) kwam het in 1727. De Bovenste van de twee molens ging daarbij naar Maas Hendriks de Goeije, met het huis en het halve hof, de schuur achter de Benedenste molen, de halve hang van de andere schuren, het voorste gedeelte van de weide en een portie in het Loenense Bos.

(Vanaf nu Bovenste molen onder Coldenhove). De Kinderen kregen de Benedenste molen, onder Coldenhove zoals deze reeds door zoon Jan werd gebruikt. Het gescheiden exploiteren van de twee molens onder één dak vereist een duidelijke regeling van de dagelijkse gang van zaken. (Over de Benedenste molen meer op blz.75).

Bovenste molen.

Maas Hendriks de Goeije moet bij de scheiding in 1727 ongeveer 65 jaar of ouder zijn geweest. Hij liet het beheer over zijn molen over aan zijn zoon Hendrik. Nade dood van Maas Hendrik de Goeije (voor 1734) wordt de Bovenste molen, die onder beheer van Hendrik bleef, door de tien kinderen geërfd. Door schulden worden door de kinderen één voor één de aandelen verkocht.

1736-1772

In 1736 werd de Bovenste molen voor 5300 gulden verkocht aan Jan Harm Steunenberg en diens vrouw Agnis Lubberhuysen. In 1749 werkte Steunenberg met vier knechten en meiden en bebouwde 4te morgen land. In januari 1772 overleed Steunenberg.

1772-1826

Johanna Toewater erfde de Coldenhovense molen. Maar al tijdens het leven van Steunenberg was de molen verpacht aan Gerrit Sebes de Bruin die in november 1777 overleed. De molen had toen vijf hamerbakken en drie schuren. Zijn zoon Sebes beheerde (1777) en pachte (1787) de molen na de dood van vader en moeder. Tot 1826 runde Sebes de Bruin het bedrijf.

1826-1878

In 1826 kocht de zoon van Jan Capel, Hendrik Jansz Capel, de Bovenste Schoonmansmolen. De Bovenste molen onder Coldenhove erfde hij van zijn vader. Andries Huiskamp huurde de molen en ook die van de andere Capel (vanaf 1842 Wijsje Capel, 1872 Arend Christiaan Capel). De molen werd weer herbouwd tot stoomfabriek. In april 1878 werd in 'de Eikenboom' te Loenen door de erven Capel de Coldenhovense molen publiek geveild. Het betrof toen een in volle werking zijnde, door stoom en water gedreven vijf-baks (wrijfbak) papiermolen met woonhuis, hang- en bouwschuur, tuin, bouw- en weiland en heide, ter grootte van 8 ha.

1878-1896

De molen wordt gekocht door ene Huiskamp, maar blijft verhuurd aan naamgenoot Andries Huiskamp tot hij in 1889 overlijdt. Zijn zoon Teunis Hendrik, geboren in 1850 neemt de verhuur over voor 530 gulden per jaar.

Huiskamp eigenaar van de molen associeerd met Johannes Sanders, een broer van zijn vrouw.

1894-1980

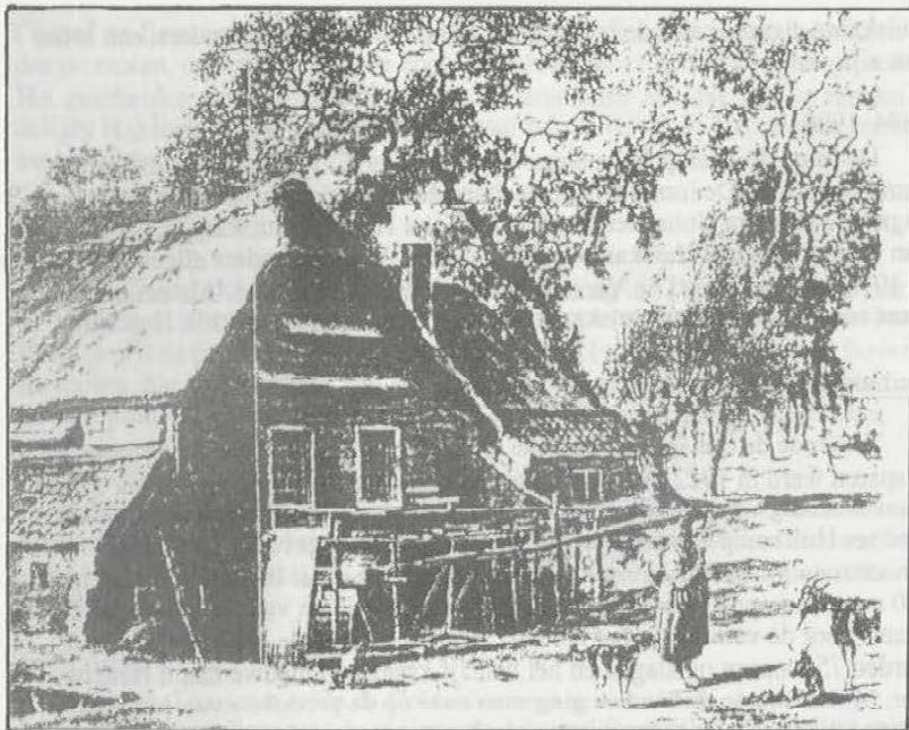
De fam. Huiskamp & Sanders wordt in 1894 door Teunis Hendrik Huiskamp opgericht. De inmiddels gemechaniseerde papierfabriek door beide compagnons gedreven (Johannes Sanders en Teun Hendrik Huiskamp). Na de dood van Teunis Hendrik Huiskamp in 1906 door Johannes Sanders alleen. Tot deze in 1916 een funktie bij de Verenigde Papierfabriek aanvaard. Als enige firmant bleef toen over Andries Huiskamp, een zoon van Teunis Hendrik Huiskamp.

Verhuizing.

Teneinde de transportkosten van Coldenhove naar het station Eerbeek uit te sparen werd in 1922 overgegaan tot de bouw van een nieuwe fabriek aan de thans Loubergweg getieten weg. Uitgerust met twee papiermachines. Onder Andries Huiskamp floreerde het bedrijf. Hij werd opgevolgd door zijn schoonzoon W.R. Huiskamp - Andries had geen zoons. In 1967 toen het met 220 man werkende bedrijf slecht ging, kwam Abraham van Toledo alias 'Rode Bram' voor de verkoop in het bedrijf. Hij reorganiseerde het bedrijf, totaal werden 75 mensen ontslagen en het bedrijf kreeg een nieuwe naam Henspapier, bij Huiskamp & Sanders ging men over op de produktie van één soort papier (etiketten). De reorganisatie bleek een succes, maar een onverwachte ommekeer kwam toen de circa 65 miljoen kostende ultramoderne nieuw 4,80 m. brede Escher-Wijs papiermachine te veel bleek voor de draagkracht van het bedrijf. In 1980 kwam het tot een faillissement.

1981-1983

Eind 1981 slaagde een Stichting tot voortzetting van Henspapier. Zij het op bescheidener schaal. (Met 80, later 70 werknemers en één papiermachine pm 2). De nieuwe papiermachine werd verkocht aan Chemie Lenzing A.G. in Oostenrijk. In mei 1983 moest echter opnieuw het faillissement worden aangevraagd. Door de recessie was de export vrijwel weggefallen, financiële middelen ontbraken voor de noodzakelijke kwaliteitsverbeteringen.

Een Veluwse papiermolen met bovenslagrad. De bouw – en daarmee de vorm – van een windpapiermolen werd geheel bepaald door de vorm van het molenwerk en de aandrijvingssystemen. Een waterpapiermolen kon daarentegen elke gewenste vorm krijgen. Wel werd de plaatsingshoogte van het waterrad afgestemd op het waterverval. Naast de bovenslagmolens met één waterrad stonden er in Gelderland, Overijssel en Limburg ook waterpapiermolens met twee raderen, zoals bijvoorbeeld De Middelste Molen te Loenen op de Veluwe en onderslagmolens. In het laatste geval werd het water aan een zijde van de molen door een tweetal sluizen tegengehouden en stroomde het wanneer de molen in bedrijf was tegen de onderkant van het rad aan.

De waterpapiermolen kon buiten de 'industriële' functie ook een agrarische functie bezitten. Het is daarom niet verwonderlijk om in boedelinventarissen uit de eerste helft van de 19e eeuw naast typische papiermakerswerktuigen tevens koeien, paarden en geiten opgenomen te zien.

B. De Benedenste molen onder Coldenhove.

Tot 1727 was er nog sprake van één molen onder Coldenhove. Door de formele scheiding van Maas Hendriks de Goeije en zij kinderen werd van de dubbele molen gescheiden (zie Bovenste molen onder Coldenhove). Waarbij Maas de Bovenste molen behield, en de onderste aan de kinderen werd toegewezen.

1727-1748

De kinderen regelden de zaak zo dat de oudste zoon Jan de Goeije en zijn vrouw Jenneke Harms de molen kregen en Jan aan zijn negen broers en zusters elk 475 gulden uitkeerde. Hiervoor moest hij geld lenen: in 1727 van de Burgerwezen binnen Arnhem 2000 gulden en in 1735 van de diaconie van Hall 1000 gulden. In 1736 werd van Jans zuster Anneke de Goeije weer 800 gulden geleend. De papiermaker overleed op 26 maart 1747. Zijn weduwe was niet in staat, aan haar verplichtingen te voldoen. In 1748 liet de huismeester van het Arnhemse Burgerwezen beslag leggen op haar goederen. De eigenaar kreeg een jaar de tijd om de schuld te voldoen.

1749

Dit geschiedde in januari 1749. De molen wordt in dat jaar als onbewoond vermeld. De weduwe de Goeije bleef in Eerbeek wonen, waar zij in juni 1767 overleed.

1750-1755

De molen is enkele jaren door de schuldeisers verpacht aan Jacob ten Hove.

1755-1770

In 1755 op 7 november werd de molen gekocht door Abraham Pannekoek. Abraham Pannekoek was papiermaker op het Oude Klooster, waar hij bleef wonen en werken.

1770-1808

De Benedenste molen werd door Abraham verhuurd, waarschijnlijk aan zijn zoon Johannes (Jannes), die op 15 oktober 1770 van zijn vader de molen kocht voor 2800 gulden, verminderd met de hypotheekschuld van 2000 gulden (door Abraham geleend tijdens de koop in 1755), die nu op de naam Johannes werd overgeschreven. Johannes Pannekoek trouwde in november 1773 met Hilletje Hendriks Materman. Vier zoons werden op zijn papiermolen geboren (Marten, de jongste overleed) Hendrik, Abraham en Jan. Op 1 maart 1782 overleed Johannes Pannekoek. Kort te voeren was een vijfde kind geboren, dat

nog ongedoopt op 24 september overleed. Niet alleen de mannen maar ook de vrouwen hetrouwden vaak snel om de voortzetting van het bedrijf te verzekeren. Enkele dagen na de begrafenis van het ongedoopte kind werd de moeder in de echt verbonden met Maas Harmensz de Goeije. Maas Harmensz de Goeije was een zoon van Harmen de Goeije en Toontje Willems geboren op 14 juni 1751. Zijn vader Harmen was de jongste zoon van Maas Hendriksz de Goeije, destijds eigenaar van de bovenste molen onder Coldenhove. De weduwe Pannekoek had geen geluk, haar tweede echtgenoot overleed in december 1764, slechts 33 jaar oud. In oktober 1785 hertrouwde zij opnieuw, nu met de veel jongere Hendrik Hagen. Hilletje Materman overleed in juli 1808, oud 66 jaar.

1808-1836

Hendrik Hagen zette de papiermakerij nog enkele jaren voort. In 1809 keert de stiefzoon Abraham Pannekoek van Hendrik Hagen terug naar de molen (in 1803 was hij naar Oosterbeek vertrokken). Toen hij in 1819 het binnenwerk van de molen in Oosterbeek verkocht, kwam zijn broer Jan Pannekoek naar Coldenhove terug, samen met zijn vrouw Elbertje Aalbers en zoons Jan en Hendrik. Jan is kort daarna overleden, waarna Elbertje Aalbers hertrouwde met Hendrik Slijkhuis. Voor 1836 is Hendrik Hagen nog steeds eigenaar van de molen. Door het huwelijk gaat het eigendom over naar Hendrik Slijkhuis.

1836-1886

Bijna zestig jaar lang heeft de fam. Slijkhuis hier papier geproduceerd. Hendrik Slijkhuis werd opgevolgd door zijn zoons Berend en Johan Christiaan. De gebroeders Slijkhuis zijn ook eigenaars geworden van de domeingrond, waarop de molen stond.

1886-1895

In 1886 wordt een stoomketel en machine geïnstalleerd. Erven Berend Slijkhuis is dan eigenaar. In 1894 stopte Slijkhuis met papiermaken. Enkele papiermakers in Eerbeek waren niet bij machte zich in de concurrentieslag tussen de papierbedrijven staande te houden. Zij verbouwden hun molen tot wasserij. Het wasgoed werd in een grote houten draaiton gewassen die was verbonden met het waterrad. Het spoelen gebeurde in de wijerd en het drogen op de hangzolders. De papierpersen kon men gebruiken om het water uit het gewassen goed te persen.

1895-1952

Berends zoon Hendrik heeft de molen in 1895 als wasserij ingericht. In 1920 stond deze wasserij te name van zijn weduwe J.W. Boks. Stoom werd meestal betrokken van Huiskamp & Sanders. De zaak draaide goed. In 1939 bouwde men een nieuwe wasserij naast de oude en ging men zich richten op

het strijken van boorden en manchetten. Voor de wasserijen braken na de oorlog minder rooskleurige tijden aan. Concurrentie maar vooral gebrek aan personeel (een papierfabriek betaalde veel beter) waren de belangrijkste redenen, waarom Wed. H. Slijkhuis in 1952 de wasserij verkocht.

1952-1992

VECO werd de nieuwe eigenaar. (Verenigde Elektro Chemische Ondernemingen N.V.). Al op 1 juli 1946 was VECO gevestigd in de wasserij. Het bedrijf groeide vooral in de jaren '60. In 1975 werd de VECO onderdeel van het V-MF Stork concern. Momenteel werken er \pm 180 mensen.

C. De Hummense Molen

1661-1671

Familie Boshoff.

De derde papiermolen en tevens de laatste papiermolen op Coldenhove (vaak aangeduid als de molen achter het huis Coldenhove) is vanaf de oprichting tot diep in de negentiende eeuw eigendom geweest van de opvolgende generaties van de familie Hummen. In vele stukken werd de molen de Hummensmolen of Hummense Molen genoemd. De molen is gesticht uit kracht van het consent dat Rudolf van Boshoff op 18 februari 1661 verkreeg om op de Coldenhovense een molen te leggen. De eerste pachter-papiermaker was Jan Hummen. April 1670 was hij niet meer in leven tijdens het huwelijk van zijn zoon Hendrik Jansz. Hendrik Jansz trouwde met Jenneken Jans Hissink.

1671-1719

In januari 1671 heeft de jonge papiermaker Hendrik Jansz woning en papiermolen met al het gereedschap van de familie Boshoff gekocht. Tot 1682 was hij armenmeester te Hall. Hendrik Hummen is voor 1692 overleden. Zijn vrouw Jenneken Jans Hissink hertrouwd met Reinder Willems. Reinder was een man van aanzien ter plaatse.

1719-1770

Nadat in april 1719 Reinders stiefzoon Jan Hummen trouwde met Jenneken Brouwers uit Voorst, werd de molen aan Jan Hummen overgelaten. Tussen 1721 en 1744 kregen zij acht kinderen, waarvan alleen de eerste Hendrik en de laatste Johannes zoons waren. Jan Hummens zijn moeder Jenneke Jans Hissink is in 1730 overleden. Alle kinderen en ook Reinder Willems kregen hun aandeel in de molen. Jan Hummen kocht de molen en kocht aandelen van zijn broers en zuster om zijn aandeel te vergroten. Al ver voor de dood van Jan Hummen (overleden op 94-jarige leeftijd op 10 oktober 1774) volgde Johannes Hummen, de jongste zoon van Jan Hummen geboren in 1744, zijn vader op.

1770-1833

Johannes Hummen werd pas eigenaar van de molen toen zijn moeder Jenneke Brouwer op 29 april 1770 overleed. Bij het magescheid van 25 april 1777 werd de molen staande op de grond van den Prince van Oranje-Nassau aan Johannes toebedeeld. Andere onroerende goederen werden onder de andere kinderen verdeeld.

Verpacht: Op 75-jarige leeftijd in 1819 verpacht hij zijn vijfleks molen aan Jacob Gerrits Langenberg, die reeds in 1817 met zijn vrouw Alberdina Beumkes hier als papiermaker werd genoemd.

1833-1867

Op 1 juli 1833 werd de molen geveild door de Hummense erfgenamen. Voor 5025 gulden werd Willem van Pannekoek eigenaar van de molen. Deze in 1789 in Hall geboren papiermaker was ook pachter van de Tullekensmolen te Beekbergen. Willem van Pannekoek kwam in 1839 met zijn tweede vrouw Jantje van Delden en zijn drie dochters, Hermina Berendina, Jantje en Berendina Eva, in 1839 naar Coldenhove. Op Coldenhove werd zoon Hessel nog geboren. In 1842 brandt de Hummense molen af. In 1843 werd de molen weer opgebouwd waar deze in 1850 opnieuw werd verbouwd. Op 4 januari 1865 overleed Willem van Pannekoek en was toen 76 jaar.

1867-1877

De weduwe, Jantje van Delden, kocht de molen opstand voor 7420 gulden. Water en grond waren toen reeds lang van de domeinen gekocht. De weduwe overleed 30 december 1876.

1877-1893

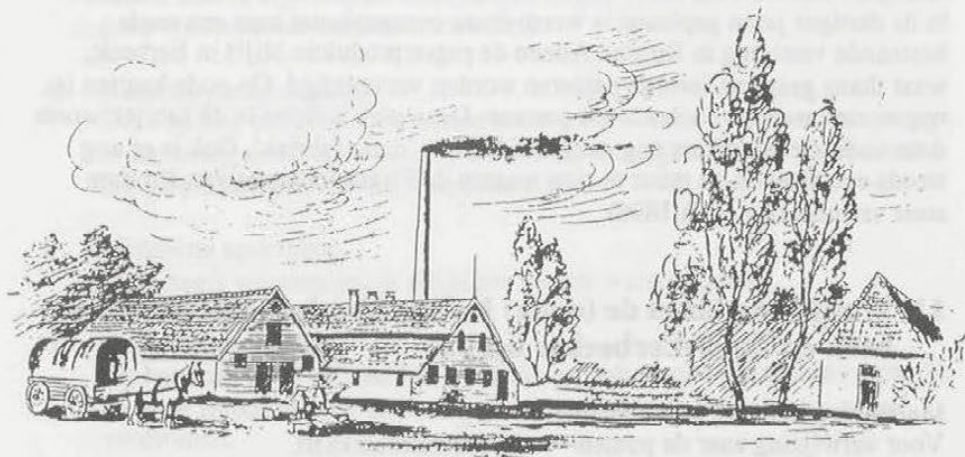
De molen werd in maart 1877 geveild en voor 8553 gulden gekocht door een neef, Reinder Jan Huiskamp, die in mei 1881 met Albertus Gerhard Huiskamp een vennootschap onder de Firma Huiskamp & Zonen aanging. In hetzelfde jaar 1881 werd de eerste stoommachine, gevolgd door de eerste papiermachine in de fabriek van de Firma Huiskamp en zonen geplaatst. Deze modernisering schijnt Reinder niet te hebben aangesproken en hij trok zich in 1885 terug uit de onderneming, vanaf 1885 zetten Gerhard en de broer van Reinder, Willem Cornelis Huiskamp de onderneming voort.

1893-1910

In augustus 1893 werd de papierfabriek voor 20.000,00 gulden gekocht door Arnoldus Johannes van Houtum. Een papierfabrikant uit Arnhem. Hier uit ontstaat in 1901 de Firma Johannes van Houtum.

1910-1913

In januari 1910 werd het bedrijf voor 126.000,00 verkocht aan Johannes Wilhelm van Arkel, onder wiens leiding het bedrijf drie jaar later failliet ging. Op 12 september 1913 werd het faillissement uitgesproken.

1913-1921

In november werd van de familie het failliete bedrijf voor 45.000,00 gulden gekocht door Johanna Maria Antoinetta van Kempen, weduwe van Petrus Leonardus Cornelis de Charro, wonende te Scheveningen voor de Haagse papiergroothandel H.F. Charro & Zonen. Op 8 januari droeg zij de fabriek over aan haar zoons Frederik, Nicolaas en Charles-Louis Marie de Charro van Kempen. Doordat de fabriek als afzonderlijke N.V. Papierfabriek "Coldenhove" was ondergebracht, werd deze tussentijdse fusie van Charro in 1919 met de Algemene Papiermaatschappij uitgesloten en bleef het eigendom van de laatste directeur van de Charro, Frits de Charro van Kempen. Maar ook deze wist niet met eigen middelen te continueren. Dit heeft slechts tot 1 juli 1921 geduurd.

1921-1924

De Verenigde Papierfabriek ging op 1 juli 1921 een fusie aan met Charro. Deze fusie heeft slechts tot 1 februari 1924 geduurd.

1924-1992

Op 1 februari trad Willem Andries Sanders uit de directie van de "Verenigde" en zette de Papierfabriek Coldenhove voort voor eigen rekening. Willem Andries Sanders overleed op 20 januari 1957. Sinds 1949 heet de firma W.A.

Sanders Papierfabriek "Coldenhove" N.V. (nu B.V.). De N.V. werd toen al vele jaren bestuurd door zijn zoon Hendrikus (Hein) en H. de Kroon. Reeds in de dertiger jaren werd de fabriek uitgebreid met een Kartonnage-afdeling, waar veel eigen karton werd verwerkt. In de jaren '80 bestond de directie uit A.J. Borren en A. van Houtum. Na het uittreden van A.J. Borren (VUT-gerechtigde leeftijd) is nu in 1992 A. van Houtum algemeen directeur. De Kartonnage, die in de dertiger jaren geplaatst is wordt thans overgeplaatst naar een reeds bestaande vestiging in Ruurlo. Alleen de papierproductie blijft in Eerbeek, waar thans gespecialiseerde papieren worden vervaardigd. Op oude kaarten is nog te zien waar de molen heeft gestaan. Deze plek midden in de fabriek wordt door oude medewerkers nog aangeduid als de 'oude fabriek'. Ook is er nog steeds een steen in de muur te zien waarop de Firma Johannes van Houtum staat vermeld (J.v.H.zn 1896).

11. Wandeling langs de (oude) Imboschbeek–Coldenhovense beek en Zuid–Eerbeekse beek.

Markante punten op de wandeling:

Voor verwijzing naar de punten→zie wandelroutekaart.

Informatief.

- 1 Dieperinksbruggetje.
 - 1a De naam is vernoemd naar Bakker Dieperink, die in 1850 een bruggetje liet bouwen om de mensen in dit gebied sneller te kunnen bereiken.
 - 1b Op dit punt is volgens zeggen tijdens de 2e wereldoorlog iemand met opzet verdronken.
 - 1c Veel zand vanaf de oever valt hier in het water. Aan de rioolbuis is te zien hoe hoog het zand al in de rioolbuis staat.
- 2 Produktiebos.
 - 2a Rechte lijnen dennebos (± 25 jaar oud).
 - 2b Net voorbij het bos waar het gras weelderig groeit, is te zien dat hier veel wilde zwijnen voorkomen.
- 3 Stuwdam.

Gebouwd in 1962 door prof. Kraaijenhof van de Leur in opdracht van Papierfabriek Coldenhove, met als doel het winteroverschot aan water niet direkt te laten afvloeien, waardoor in de zomer de beek droog zou komen te staan. Want het water werd voor proces- en koelwater gebruikt. Sinds begin jaren '80 wordt de stuwdam en het water van de spreng niet meer

gebruikt door Coldenhove. Door het boren van putten is men niet afhankelijk van neerslag hoeveelheden en seizoenen. Gedeeltelijk zijn nog twee afsluiters te zien. De pijp diende ervoor om het water bij een bepaalde hoogte te laten afvloeien naar de andere kant van de spreng. Aan de zuidzijde van de stuwdam ontstond een enorme vijver van wel 5 meter breed. Hierin zijn nog als hobby forellen gekweekt door de heer Kuipers (oud-medewerker van Industriewater).

4 Noordelijke sprengkop.

Deze spreng bevat op dit moment meer water dan in 1980 toen de spreng bijna droog stond. Het water stroomt weer redelijk, maar er is een weelderige plantengroei in het water ontstaan.

5 Middelste sprengkop.

Deze heeft waarschijnlijk altijd het meeste watergeeven.

6 Oude Imbosch beek.

Op het punt waar we hier links afslaan tot aan de nog bestaande spreng is de oude Imbosch beek door ontginningen en zandverstuivingen geheel verdwenen.

7 Imbosch spreng.

7a Op dit punt is de droge spreng te zien. Het vele blad en het slechte onderhoud zijn mede oorzaak van het droogvallen van deze spreng.

7b Bij het punt 7b waar we niet langskomen is een tweede sprengkop te vinden. De kop bevat nog steeds water. Het is hier zeer drassig op dit moment (november '92) 2 meter verder is de spreng al weer drooggevallen.

8 Samenkomst Imbosch beek en Coldenhovense beek.

Op dit punt waar we bij het Dieperinksbruggetje rechts af gaan de verharde weg op, is te zien aan de rechter kant van de weg, dat hier de Imbosch beek (spreng) bij de Coldenhovense beek komt. Sinds eind jaren '60 is er geen water meer vanaf de Imbosch spreng in de Coldenhovense beek gevloeid.

9 Het zandpad.

Waarop we ons nu begeven heeft tot het Huis Coldenhove gehoord. De bomen, Amerikaanse eiken, zijn van veel latere datum ± 80 jaar oud. Het Huis heeft er tot begin 1700 gestaan. (Op de plaats waar nu de grijze loods van papierfabriek Coldenhove staat). Het Huis Coldenhove is waarschijnlijk in 1700 afgebrand of afgebroken.

10 Zuid-Eerbeekse beek.

Aangezien er niets meer terug is te vinden van het Huis Coldenhove op een enkele lindeboom na achter de fabriek, begeven we ons naar de Zuid-Eerbeekse beek, ook wel Huiskampspreng genoemd, omdat Huiskamp-Sanders aan de van Gelreweg hier het water van betrok evenals Wasserij Slijkhuis (nu Veco). (De beek wordt overgestoken via een zandpad). De beek is sterk verwaarloosd. Voorbij de fabriek Coldenhove valt de beek droog (onderhoud is slecht). De Zuid-Eerbeekse beek bevat vele zijtakken (bronnen), waaruit water vloeit of heeft gevloeid. Tel ze maar eens en kijk welke nog water geven.

De beek is op sommige plaatsen erg smal (nog geen 30 cm.) en de beschoeiing is slecht of geheel niet aanwezig. De prachtige dubbelloof varens springen direkt in het oog. Er is ook een zoelplaats midden in de beek voor wilde zwijnen.

11 Verbinding Zuid-Eerbeekse beek en Coldenhovense beek.

Tussen het begin van de sprengkop tot aan de Coldenhovense beek is nog gedeeltelijk te zien, dat hier een verbinding heeft gezeten tussen beide beken. Volgens de heer Kuipers is het twee keer voorgekomen dat er een verbinding gegraven is tussen de Coldenhovense beek en de Zuid-Eerbeekse beek. Dit gebeurde op momenten van groot onderhoud aan de Coldenhovense beek of als er een verstopping was ontstaan waardoor de papierproductie in gevaar gebracht kon worden. Het water van de Coldenhovense beek werd tot in de jaren '70 nog als proceswater en tot in de jaren '80 nog als koelwater gebruikt bij papierfabriek Coldenhove.

12 Vijf dode dennen.

We zij bijna aan het einde van onze wandeling. Vlak voor het Dieprinksbruggetje lopend langs de Coldenhovense beek komen we vijf dode dennen tegen. Dat deze dood zijn is niet zo verwonderlijk, ze stonden immers altijd met hun voeten in het water. Maar dat de dennen ± 15 meter hoog zijn geworden, terwijl ze met hun voeten in het water staan is toch wel een raadsel.

Slotwoord Papierdorp Eerbeek.

Vroeger heeft het water van de Coldenhovense beek gediend voor de aandrijving van de (papier)molens. De vele molens hebben met dit water hun aandrijving (onder- of bovenslagrad) in beweging gezet. Uit vele van deze molens zijn in Eerbeek grote papierfabrieken ontstaan met als resultaat 'Het papierdorp Eerbeek'. In Eerbeek hebben de volgende molens gebruik gemaakt van het water van de Coldenhovense beek.

Molens aan de Coldenhovense beek.

1. Het Oude Klooster
2. De Windmolens bij het Oude Klooster (beiden afgebrand in 1863 en samen opgebouwd als een papierfabriek onder de naam R.J. Huiskamp)
3. Het Klooster (op 1 december 1913 gaan Het Klooster, inmiddels firma Gebr. Sanders, een fusie aan met R.J. Huiskamp, onder de naam Verenigde Papierfabrieken (later KNP en nu Mayr Melnhof Eerbeek)).
4. De Onderste Schoonmansmole (nu De Hoop)
5. De Bovenste Schoonmansmolen (tot 1954 Wasserij J. Slijkhuis, nu De Hoop).
6. De Benedenste Molen onder Coldenhove (later tot 1952 Wed. H. Slijkhuis, sinds 1952 Veco).
7. De Bovenste Molen onder Coldenhove (later Huiskamp-Sanders, verhuist in 1922 naar de Loubergweg en vanaf 1967-1983 onder de naam Henspapier (in 1983 failliet)).
8. De Hummense Molen (nu Papierfabriek Coldenhove).

De Coldenhovense beek, na Papierfabriek Coldenhove, Eerbeekse beek geheten en over het kanaal de Voorstondense beek, stroomt na een weg afgelegd te hebben van 13,5 kilometer bij de Hoven in Zutphen de IJssel in.

W. Blom
C. Brink

Bronvermelding.

Boeken en tijdschriften:

De Imbosch monument in een (natuur)monument – M.J. Matser

Papierfabrikage in Nederland in de 19e eeuw – Onno de Wit

Van schepvorm tot papiermachine – W. Visser

Koornmullenaers, Pampiermaeckers en Coperslaghers – R. Hardonk

Ontdek de Veluwe – Dijkhuizen, Schimmel en Westra

Kadestrale atlas gem. Brummen

Wonen en werken in Eerbeek en Hall – Yvonne Tanke

Onze vaderlandse geschiedenis – Klaas Jansma en Meindert Schroor

Het boerenbestaan van toen "landleven" – Ton Joode

Het Nederlandse landschap – Natuurmonumenten

De Wijerd 2e jaargang nr. 2 april 1981

De Marke april 1992

Sprengen en beken in de omgeving van Apeldoorn

Jubileumboekje 50 jaar W.A. Sanders papierfabriek Coldenhove

Veluwsche beken en daling van het grondwaterpeil – J.D. Moerman

Beken, Sprengen en Watermolens op de Veluwe – J.D. Moerman

Katechismus der Natuur – J.F. Martinet

De Levende Natuur – Jac. P. Thijsse

Bezochte instellingen:

Openbare bibliotheek Eerbeek
C. Eyckmanstraat 2 Eerbeek tel: 08338-51805

Bibliotheek Arnhem
Koningstraat 26 Arnhem tel: 085-543111

Bibliotheek van het Openluchtmuseum
Schelunseweg 89 Arnhem tel: 085-576111

Rijksarchief Gelderland
Markt 1 Arnhem tel: 085-420148

Waterschap Oost-Veluwe (archief)
H.W. Iordensweg 27 Twello tel: 05712-72241

Gemeente Archief Apeldoorn
Condorweg 5 Apeldoorn tel: 055-415530

W.A. Sanders papierfabriek Coldenhove
van Vreeswijklaan 9 Eerbeek tel: 08338-59010

Informatie verkregen van:

Archief I.V.N. Eerbeek e.o.
p/a Weverweg 7 Eerbeek tel: 08338-52133

Stichting sprengen en beken
tijdelijk adres: Schotakker 38 Epe tel: 05780-13010

Zuiveringschap Veluwe
Brinklaan 268 Apeldoorn tel: 055-272911

gesproken met:

A.W. Elshof, H.H.J. Kuipers en fam. Ruumpol

Index

op de jaargangen 1 t/m 5 van het orgaan van de Oudheidkundige Vereniging "De Marke"

samengesteld door J.A. de Ruiter

Door middel van deze index zijn de bijdragen van blijvend belang gemakkelijk terug te vinden. De trefwoorden zijn voorzover nodig toegelicht. In enkele gevallen is daarvoor de oorspronkelijke titel van het desbetreffende artikel gebruikt.

Vóór elk trefwoord staan vermeld: het nummer van de jaargang (eventueel met volgnummer) en – tussen haakjes – de bladzijde.

N.B. In 1990 (14de jaargang) is het orgaan niet verschenen.

- 3.3 (2) **Ammerzoden en Buren**, verslag excursie naar –
- 9 (21) **Archeologie**
- 11 (31) **Archeologische** vondsten in de Werfakker
- 11 (3) **Archieven**, opbouw en gebruiksmogelijkheden van –
- 5.1 (31) **Arnhemseweg**
- 3.3 (13) **Arnhemseweg** te Beekbergen
- 4.1 (4) **Beekbergens** verleden, uit –
- 4.2 **Beekbergerwoud**
- 7 (6) **Beken** en sprengen te Loenen
- 5.2 (12) **Beken** en sprengen, St. tot behoud van de Veluwe –
- 5.1 (8) **Beken** op de Veluwe
- 15 (42) **Bibliotheek**, overzicht boeken etc. in – De Marke
- 3.3 (22) **Boerderij**, historisch – onderzoek in Nederland
- 10 (12) **Boerderij**, restauratie "witte –" te Leuvenheim
- 7 (13) **Boerderijnamen** te Eerbeek
- 2.2 (9) **Boerderijnamen** te Eerbeek/Hall/Coldenhove
- 4.1 (18) **Boeren**, geschiedenis Brummense –
- 3.1 (5) **Boshoff**, het Veluwe geslacht –
- 3.3 (18) **Brug** over de beek bij De Hagen te Beekbergen
- 3.1 (10) **Brummen**, geschiedenis dorp –
- 13 (39) **Brummen**, gegevens over – in WO II van dr. L. de Jong
- 4.3 (25) **Brummen**, gegevens en namen van – en omgeving (1)
- 5.1 (15) idem (2)
- 2.3 (15) **Brummen en omstreken**, door J. Craandijk;
korte samenvatting (1)
- 3.3 (5) idem (2)
- 6.2 (5) **Brummensche Courant** d.d. 14 januari 1938

- 6.2 (41) **Buytendijk, Ds. S.H.**, memoires van – (H.H. predikant te Beekbergen 1861–1863)
- 3.2 **Christendom** in onze streken; over de eerste evangeliepredikers in de IJsselstreek
- 3.1 (5) **Coldenhove**, geschiedenis –
- 2.3 (4) **Colthoorne**, boedrij – aan de Clabanusweg te Klarenbeek
- 8 (4) **Concordia**, kegelhuis – te Brummen
- 10 (25) **Concordia**, sociëteit – te Brummen
- 4.3 (12) **Deserteurs**, arrestatie – te Loenen in 1819
- 6.1 (5) **Doerfaert**, bolwerk "an die –" (omg. Klarenbeek)
- 6.2 (29) **Dooptkar**, met de – van Eerbeek naar de kerk te Hall
- 4.3 (33) **Eendracht**, ontstaan muziekvereniging – te Eerbeek
- 6.1 (33) **Engelanderholt**, Hoge Bank Veluwe Landgericht in –
- 7 (24) **Evangelisten** te Eerbeek (19de eeuw)
- 3.1 (10) **Flora en fauna** van de Veluwe
- 13 (38) **Gaa-Koornregister** in archief N.H. kerk Beekbergen
- 15 (25) idem
- 3.1 (8) **Gasthuismolen** te Beekbergen
- 1.3 (10) **Gemeentegids** Brummen uit 1923
- 6.2 (20) **Gouden Leeuw**, De, herberg – te Beekbergen
- 1.3 (14) **Grafheuvels**, prehistorische –
- 13 (46) **Grafheuvels** in het Appenseveld bij Voorst
- 4.3 (19) **Graven**, prehistorische – op de hoek Stuyvenburchstraat/Illinckstraat te Eerbeek
- 10 (2) **Haastrecht/Slot Loevestein**, verslag excursie naar –
- 8 (19) **Hall, Eerbeek en Coldenhove**, geschiedkundige aantek. van –
- 15 (3) **Hamaland**, graafschap –
- 15 (19) **Heide**, beeldvorming en definitie van de –
- 6.1 (3) **Hennepe, G.J. te**, in memoriam –
- 4.1 (12) **Hontsveld**, verhalen rondom het – te Empe
- 13 (41) **Huis te Eerbeek**
- 15 (35) idem
- 5.1 (19) **Hungeling**, het – te Eerbeek
- 5.2 (39) idem
- 6.2 (4) idem
- 6.2 (26) **Huygens** in Beekbergen
- 2.3 (13) **Imbosch**, verslag excursie naar de –
- 2.1 (12) **Jaarverslag** 1977
- 3.1 (3) idem 1978
- 4.1 (2) idem 1979
- 5.1 (2) idem 1980

- 2.1 (6) **Kaart van heerlijkheden, vrijheden, bannerijen en gouwen in Gelderland vóór 1795**
- 15 (27) **Kanaal, plan voor – van Brummen naar de IJssel**
- 3.1 (10) **Kastelen, Stichting Vrienden der Geldersche –**
- 2.2 (5) **Kerk (N.H.) te Beekbergen**
- 2.3 (6) **idem**
- 9 (26) **Kerk (N.H.) te Brummen**
- 10 (19) **Kerk (R.K.), geschiedenis – en parochie te Brummen**
- 2.1 (2) **Kerk (N.H.) te Hall**
- 2.3 (3) **idem**
- 6.1 (21) **idem**
- 4.1
- 2.1 (8) **Kerk (N.H.) te Loenen, restauratie toren –**
- 3.3 (20) **Kerken, Stichting Oude Gelderse –**
- 6.2 (9) **Kerkschuur (R.K.) te Eerbeek**
- 10 (22) **Kermis te Brummen (begin 20ste eeuw)**
- 5.2 (42) **Klarenbeek**
- 6.2 (40) **Klarenbeek, gedicht over – en omgeving**
- 12 (26) **Kloostermoppen, vondst – bij Korenmolen te Eerbeek**
- 1.3 (12) **Kopermolen van Teunis Pluim te Appen**
- 9 (27) **Laag-Helbergen te Cortenoever**
- 12 (32) **Laag-Helbergen, vloertegels afkomstig uit –**
- 5.2 (48) **Lamsweerde, rekeningen voor barones Van – (1764)**
- 2.2 (10) **Ledenvergadering d.d. 10-1-1978**
- 2.2 (8) **idem d.d. 11-4-1978**
- 12 (7) **Leermolentje te Loenen**
- 6.1 (27) **Liudger, stichter van de Hallse kerk ?**
- 5.1 (27) **Loenen honderd jaar geleden (1881)**
- 1.3 (3) **Loenen omstreeks 1900**
- 9 (2) **Loenen en Zilven, historische gegevens –**
- 13 (25) **Maalstenen, vondst – te Loenen**
- 13 (3) **Mankes, Jan**
- 2.1 (11) **Marialust te Apeldoorn, villa –**
- 10 (28) **Mark van Hall en Eerbeek, reglementen –**
- 5.2 (2) **Markegronden, Loenense –**
- 4.1 (15) **Maten, Gelderse land–**
- 6.1 (2) **Middelste Molen te Loenen**
- 5.2 (5) **Middenstandsonderwijs te Brummen**
- 8 (8) **Molen van Lentink te Brummen**
- 3.3 (7) **Molenbeek, landgoed – te Eerbeek**
- 2.2 (10) **Molenleven in Gelderland**
- 1.3 (8) **Molens, gedichten II, basisscholl Beekbergen over –**

- 1.2 (2) **Monumentencommissie** gemeente Apeldoorn
- 3.3 (23) **Monumentenlijst** gemeente Brummen
- 2.3 (14) **Nijmegen**, verslag excursie naar opgravingen te -
- 12 (3) **Orges, Marten**, huis-, hand- en watermerk van -
- 3.1 (5) **Papiermolens** aan de Coldenhovense beek
- 12 (21) **Plaatsnamen**, betekenis - van de Veluwezoom
- 11 (14) **Pomp** op het Marktplaatsje te Brummen
- 11 (42) **Potscherven**, archeologische betekenis oude -
- 6.1 (33) **Rechtswezen** en gericht op de Veluwe in de late ME
- 12 (40) **Rhienderstein**, archeologische vondsten bij -
- 4.1 (23) **Roekel**, gebroeders - te Loenen
- 2.3 (7) **Ruitersmolen** te Beekbergen
- 8 (15) idem
- 13 (35) idem
- 2.1 (5) **Sangers**-geschiedenis in boekvorm
- 5.2 (15) **School** te Eerbeek, geschiedenis dorps-
- 15 (16) **Schoonaerde**, huis - te Brummen
- 15 (11) **Schoonmansgoed**, boerderij - te Eerbeek
- 4.3 (3) **Smittenberg** te Beekbergen
- 13 (21) **Snuifmolentje** te Loenen
- 12 (12) **Station** te Eerbeek
- 8 (10) **Steenbakkerij** in Nederland
- 12 (35) **Streekarchivariaat Oost-Veluwe**, jaarverslag 1987
- 3.3 (4) **Streekdrachten**, mutsen en -
- 6.2 (34) **Stroperij** te Eerbeek
- 7 (19) **Tasche, Albert**, koopman uit Eerbeek
- 6.2 (2) **Utrecht**, verslag excursie naar -
- 5.2 (35) **Veemarkt** te Beekbergen
- 5.1 (5) **Veengaten**
- 2.2 (4) **Veldnamen** in Beekbergen/Loenen
- 7 (13) **Veldnamen** in Eerbeek
- 4.3 (15) **Veldnamen** in Hall
- 9 (17) **Veluwe**, ontstaan landschap van de
- 7 (28) **Voorsterbeek** (1)
- 8 (12) idem (2)
- 10 (6) **Watermolen** te Eerbeek
- 2.2 (2) **Weerd, M.W.H. de**, in memoriam -
- 2.3 (10) **Weersvoorspelling** door natuurwaarneming
- 3.1 (13) idem
- 6.1 (11) **Winkler Prins, Jacob**, biografische gegevens -
- 7 (2) **Wolters, G.B.**, in memoriam -
- 5.2 (37) **Worstmakerijen** te Beekbergen
- 1.3 (5) **IJzerslakken** en klapperstenen